

**DESKRIPTYVINĖS JUNGTIES KATEGORIJOS APIBRĖŽIMO PROBLEMOS.
INGRESYVINIO ASPEKTO RAIŠKOS KONSTRUKCIJOJE VARTOJAMŲ JUNGČIŲ
VIRSTI IR TAPTI SINTAKSINĖ IR SEMANTINĖ DISTRIBUCIJA**

Rolandas Mikulskas

Bendrinės kalbos tyrimų centras
Lietuvių kalbos institutas
P.Vileišio g. 5,
LT-10308 Vilnius, Lietuva
El. paštas: rolandas.mikulskas@gmail.com

1. Įžanga

1.1 Tradicinė jungties kategorijos samprata

Tradiciškai jungtimi laikoma veiksmažodžio ar rodomojo įvardžio leksema tam tikruose tapatumo teigimo sričiai priklausančiuose sakiniuose atliekanti *sintaksinio konektoriaus* funkciją. Jeigu jungtimi eina veiksmažodis, paprastai pabrėžiamas jo bereikšmiškumas ir tai, kad jis sakinyje funkcionuoja kaip šio *finitinių kategorijų* (T(ense)A(spect)M(odality), P(erson)N(umber)G(ender); Pustet 2003: 5) raiškos vieta. Remiantis šiais dviem kriterijais, jungties veiksmažodis apibrėžiamas kaip *funkcinis žodis*.

Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje, daugiau remiantis antruoju kriterijumi, jungtis taip pat laikoma bereikšmiu *funkciniu* žodžiu, žymit ją simboliu Vf_{cop} ; (DLKŽ, 612–619). Atkreiptinas dėmesys, kad šioje gramatikoje jungties kategorija nesiejama su pačia jungties konstrukcija (toliau – JK): „bereikšmių“ jungties veiksmažodžių *būti* formos gramatinių charakteristikų (laiko ir nuosakos) rodiklio funkciją čia atlieka vadinamuosiuose vardažodiniuose sakiniuose. Sprendimas visus jungties sakinius vadinti vardažodiniais liudija DLKG autorių pasirinktą istorinę perspektyvą: peršama mintis, kad jeigu ne visi jungties sakiniai yra išriedėję iš senosiose indoeuropiečių kalbose paliudyto vardažodinio (nominalinio) sakinių tipo, tai bent pastarieji esmingai prisidėję prie pirmųjų susiformavimo.

Kaip vardažodinių sakinių atmaina jungties sakiniai aptariami ir *Lietuvių kalbos istorinėje sintaksėje* (LKIS, 133–137; 150–167). Tiesa, jungties sakiniams čia pripažįstamas tam tikras raidos savarankiškumas. Jungties funkcijai buvęs pritaikytas ne tik originaliai egzistencinės reikšmės veiksmažodis *būti*, bet ir būsenos (*likti*), būsenos kaitos (*tapti, pasidaryti / darytis, virsti, stoti / pastoti*) reikšmės ir kai kurie kiti veiksmažodžiai. Visų šių veiksmažodžių bendras bruožas – jie negalį būti vartojami SAVARANKIŠKAI, todėl sakiniai su jungtimis, lyginant juos su grynai veiksmažodiniais ir su „grynaisiais“ vardažodiniais, reprezentuoja „mišrųjį“ sakinių tipą. LKIS

autorius pamato traktuoti visus jungties sakinius kaip indoeuropiečių kalbose paliudytų nominalinių sakinių paveldą pirmiausiai randa bejungtukuose („grynuosiuose“ vardažodiniuose) lietuvių kalbos sakiniuose, kurių didžią dalį sudaro patarlės, priežodžiai ir kiti bendrieji teiginiai, plg.:

- (1) *Ponas ne brolis.* (LKIS, 133)
- (2) *Juoda duona – ne badas.* (LKIS, 133)
- (3) *Tėvo piktumas begalinis.* (LKIS, 133)

LKIS aptariamus vadinamus grynuosius vardažodinius sakinius iš dalies galima būtų sieti su nominaline morfosintaksinio kodavimo strategija, kurią Leonas Stassenas savo išsamioje studijoje, skirtoje intranzityvinei predikacijai pasaulio kalbose, pirmiausia sieja su tapatumo teiginiais (*identity statements*), aprėpiančiais ir kategorijų apibrėžimus bei prezentacinius sakinius – visuose juose predikatyvais eina daiktavardžiai (nors patys tapatumo teiginiai predikacijos aktais šio autoriaus nelaikomi) (Stassen 1997, 100–120). Nominalinės kodavimo strategijos pagrindinis bruožas – veiksmožadinės jungties nebuvimas (*zero copula*) arba pronominalinė jungtis, kilusi iš diskurso fokuso markerio. Dėl funkcinio panašumo ši kodavimą ilgainiui gali perimti ir kitų tipų intranzityvinės konstrukcijos, taip pat ir jungties, plg¹:

- (4) *Ten – mano namai!*
- (5) *Gyvenimas gražus!*

1.2 Deskriptyvinės tradicinio jungties kategorijos apibrėžimo problemos

Tapatumo teiginiai sudaro tik nedidelę dalį visų kalboje vartojamų jungties sakinių. Dabartinėje lietuvių kalboje vardažodiniai sakiniai, kaip senasis prokalbės paveldas, daugiau ar mažiau patikimai gali būti konstatuoti tik bendrųjų teiginių, kategorijų apibrėžimų ar deiktinių kontekstų (tokių, kaip *Štai tas – mano mokytojas*) atvejais, – struktūriškai tai esti sakiniai, su daiktavardiniais predikatyvais, einančiais visai be jungties arba su pronominalinės kilmės jungtimi *tai*. Todėl kyla klausimas, ar sinchroniškai adekvatu jungties sakinius šlieti prie vardažodinių, bet ne atvirkščiai?

Ir LKIS autorius pripažįsta, jog ilgainiui „jungtukiniai“ sakiniai suartėję su vardažodiniais. Viena vertus, vardažodiniai sakiniai per jungties veiksmožodį buvę papildyti laiko ir nuosakos charakteristikomis, kita vertus, ir „bejungtukiai“ sakiniai didžia dalimi jau tapę nebe „grynaisiais“ ta prasme, kad jie imti interpretuoti kaip praleistos jungties su esamojo laiko indikatyvo charakteristika sakiniai ir taip įtraukti į atitinkamų jungties sakinių su kitomis laiko ir nuosakos

¹ Iliustraciniai pavyzdžiai, straipsnyje pateikiami be šaltinio nuorodos, yra sukonstruoti paties autoriaus.

charakteristikomis paradigmas (Ambrazas 2006, 156). Tad ar verta sinchroniniame apraše į jungties sakinius atkakliai tebežiūrėti iš istorinės „vardažodinių“ sakinių perspektyvos?

Tiek LKIS, tiek ir DLKG vardažodžio kategorija suprantama labai plačiai: ji čia aprėpia ne tik daiktavardžius, bet ir būdvardžius bei būdvardiškašias kalbos dalis – dalyvius, skaitvardžius ir įvardžius. Atitinkamai ir sakiniai su šiais predikatyvais laikomi vardažodiniais arba (jungtukinių sakinių atveju) siejami su vardažodiniais, plg.:

(6) *Svetima duona nekokia.* (LKIS, 133)

(7) *Akys dvi, kelių – šimtas.* (LKIS, 133)

Akivaizdu, kad vienodai traktuojant sakinius su daiktavardiniais, būdvardiniais ir kitos kilmės predikatyvais nėra jokios galimybės jungties sakinius skirstyti į *askriptyvoinius*, *inkliuzyvoinius* ir *ekvatyvoinius*, o šiuos savo ruožtu – į *deskriptyvoinius* ir *identifikacinius*, kaip tai yra įprasta vakarietiškojoje gramatikos tradicijoje (plačiau žr. Mikulskas 2017, 55–82).

Kadangi DLKG jungties konstrukcijos, kaip atskiras funkcinis–struktūrinis sakinių archetipas su visu pluoštu specifinių problemų, neišskiriamas, atskiri su jungties sakiniiais susiję klausimai aptariami prie *sudėtinių tarinių*, *vardažodinių sakinių* ir *tarininių pažyminių*. Neišplėtojus JK klasifikacijos, nėra galimybės aptarti aspekto raiškos ypatumų atskiruose jų tipuose, vadinasi, ir susieti tose konstrukcijose jungtimis pasirenkamų veiksmažodžių *tapti*, *darytis* / *pasidaryti*, *virsti*, *likti* ir kt. su papildomomis aspektinio spektro reikšmėmis – būsenos pokyčiu, tąsa ar (esamojo laiko atveju) aktualiuoju jos progresu arba habitualumu. Jungties veiksmažodžio nesiejant su tam tikros komunikatyvinės funkcijos ir apibrėžtos struktūros konstrukcijomis, jungtimis kartais imami vadinti formaliai panašūs veiksmažodžiai, vartojami ir kito tipo nei JK konstrukcijose su neverbaliniais predikatais, pavyzdžiui, lokatyvinėse/egzistencinėse ar posesyvinėse konstrukcijose, plg.:

(8) *Klasėje buvo mirtina tyla.* (DLKG, 616)

(9) *Sniego buvo menkai.* (DLKG, 618)

(10) *Vaikui nėra nė metų.* (DLKG, 617)

(11) *Šitas šaukštas bus mano.* (DLKG, 613)

Tradicinėje lietuvių kalbos gramatikoje veiksmažodžiams *pasidaryti* / *darytis*, *tapti*, *likti*, viena vertus, pripažįstama jungties funkcija vardažodiniuose sakiniuose, kita vertus, DLKG jie vadinami „nepilnareikšmiais“ (Ambrazas 1997, 612), LKIS – „pusiau savarankiškais“ veiksmažodžiais (Ambrazas 2006, 150). Funkcinių žodžių neskyrimas nuo tos pačios kilmės leksemų, vartojamų kitose konstrukcijose, supainioja ne tik gramatinį, bet ir leksikografinį aprašą. Pavyzdžiui, taip *Dabartinės lietuvių kalbos žodyne* (Keinys 2012) neskiriami *pulti pro vartus* ir *pulti*

daržų ravėti atvejai, – pirmuoju atveju čia turime slinkties veiksmažodį, o antruoju – inceptyvinės veiksmo fazės rodiklį.

Suprastina, jog veiksmažodžiai *pasidaryti / darytis, tapti, likti*, vardažodiniuose sakiniuose (t. y. JK) atlikdami jungties pareigas, praranda dalį savo (turėto) savarankiškumo ir reikšmės, kurią, reikia manyti, turėtų eidami predikatais kito tipo sakiniuose. Taigi į jungties kategorijos apibrėžtį įsileidžiami veiksniai, figūruojantys už JK ribų. Vaizdžiai tariant, tokie „nepilnareikšmiai“ ar „pusiau savarankiškais“ vadinami veiksmažodžiai viena koja stovi jungties, o kita – kito tipo konstrukcijose. Nenuostabu, kad kitoje DLKG vietoje minėtieji veiksmažodžiai, priduriant prie jų dar kitus „nepilnareikšmius“ veiksmažodžius *dėtis, apsimesti, atrodyti*, vadinami „negrynosiomis“ jungtimis (Ambrazas 1997, 502–508), „grynosios“ jungties statusą paliekant tik veiksmažodžiui *būti*.

Sintaksiškai nesavarankiški veiksmažodžiai *dėtis, apsimesti, atrodyti*, kaip ir veiksmažodžiai *vadinti, krikštyti, paskirti, paskelbti, įsivaizduoti, laikyti ir pan.*, eina predikatais konstrukcijose, kurias sunku būtų priskirti jungties tipui. Dėl plataus šių veiksmažodžių turimų reikšmių spektro juos sunku būtų laikyti tik aspektiniais jungties *būti* variantais. Nors, kaip ir jungties veiksmažodžiai, šie veiksmažodžiai semantiškai nėra visaverčiai ir todėl taip pat reikalauja predikatyvinio komplemento, pastarasis yra geriau analizuojamas, kaip redukuotasis sakininis papildinys, arba *komplementatyvas* (Holvoet & Mikulskas 2009b, 15–17). Pati sąvoka „negrynoji jungtis“ (literatūroje ją atliepia sąvokos „quasi-copula“ ir „semi-copula“; Pustet 2003, 5–7) yra prieštaringa, nes implikuoja nuorodą į kito tipo konstrukcijas nei JK. Logiška manyti, jog veiksmažodis jungties funkciją atlieka tik tam tikros konstrukcijos sakiniuose, o kituose jos neatlieka. Bendrai imant, jungties apibrėžimas turi remtis IŠIMTINAI jos vieta tapatumo teiginių sintaksėje ir semantikoje.

Vis dėlto tai nereiškia, kad visų tapatumą tarp subjektinio referento ir veiksmažodžio komplemento implikuojančių konstrukcijų veiksmažodžiai yra pakankamai sugramatinti jungties funkcijai, pavyzdžiui, jie gali būti nepakankamai desemantizuoti, kad eitų su nenusipėjamos reikšmės komplementu. Šiuo atžvilgiu tos pačios reikšmės veiksmažodžiai skirtingose kalbose gali būti nuėję ne vienodo ilgio sugramatinimo kelią, plg.:

- (12) *Tas vaikiš, išaugo į tvirtą vyrą.*
- (13) *Beržas išaugo labai aukštas.*
- (14) *She has grown older and smaller.*

‘Ji tapo/*išaugo senesnė ir mažesnė’.

Be to, jungties funkcijai pritaikyti (pakankamai sugramatinti) veiksmažodžiai, gali turėti kai kurių (tos funkcijos nenustelbiančių) papildomų reikšmių, pavyzdžiui, susijusių su tų veiksmažodžių priešdėlinėmis formomis, plg.:

(15) *Raganius buvo pavirtęs vilku, paskui vėl atvirto žmogum* (ps.). (LKŽe (Š))

(16) *Daugelis pėrvirto gudais*. (LKŽe (Kli))

Matome, kad sakinyje (15) priešdėlinė veiksmažodžio forma *at-virto*, be subjektinio referento (raganiaus) pokyčio, dar žymi, jog to pokyčio metu šis atgavo ankstesnijį (žmogaus) pavidalą. O sakinyje (16) priešdėlinė veiksmažodžio forma *per-virto*, žymėdama subjektinio referento – daugelio lietuvių – pokytį – tapimą gudais, papildomai vertina šį pokytį kaip tam tikrą išsigimimą. Beje, labiausiai desementizuota priešdėlinė šio veiksmažodžio forma *pa-virto*: paprastai ji teturi aspekto reikšmę – papildomai žymi pokyčio perfektyvumą. Apie tai, kodėl toks papildomas perfektyvumo žymėjimas dabartinėje kalboje beveik nefiksuojamas labiau sugramatinto jungties veiksmažodžio formos *tapo* atveju, bus kalbama sk. 5.1.

Taip pat, mažesnę kai kurių jungčių sugramatinimo laipsnį paprastai liudija jų sintaksinės distribucijos ribojimai. Pavyzdžiui, veiksmažodis *virsti* dėl paveldėtosios semantinės specifikos („backward pull“; Traugott 2008, 34) ribotai gali būti vartojamas askriptyvinėse JK arba sunkiai įsivaizduojamas specifikacinėse JK:

(17) *Nusileidus geležinei uždangai, užsienio literatūra Lietuvos mokslininkams tapo/??virto sunkiai prieinama*.

(18) *Mokyklos direktoriumi tapo/??virto Jonas Petraitis*.

Išsamiau apie šiuos sintaksinius ribojimus ir jungčių *virsti* vs. *tapti* semantinę distribuciją bus kalbama sk. 4.2.1, 4.2.2, 4.2.3 ir sk.5.1, 5.2.

Būdinga, kad predikacinių vardažodžių įnagininkai savo kilme LKIS nesiejami su vardažodiniais sakiniais, mat šio linksnio pirmiausia reikalavę „pusiau savarankiški“ būsenos ir jos kaitos veiksmažodžiai. Dabar lietuvių kalbos sakiniai su vardažodžių įnagininkais struktūros požiūriu yra tokios pat jungties konstrukcijos kaip ir atitinkami sakiniai su vardininkais, plg.:

(19) *Olimpinis čempionas yra Virgilijus Alekna*.

(20) *Olimpiniu čempionu tapo Virgilijus Alekna*.

Juk ir veiksmažodžiai, kurie to įnagininko reikalauja, jungties funkcijai buvo sugramatinti iš esmės toje pačioje tapatumo teigimo tarp dviejų vardažodinių referentų konstrukcijoje, kurioje vartojami vardininkai. Tačiau kai į JK žiūrima per istorinę vardažodinių sakinių prizmę, sakiniams su įnagininko ar kito netiesioginio morfosintaksinio žymėjimo predikatyvais vietos tarp JK tarsi ir nelieka.

2. Koherentiško jungties kategorijos apibrėžimo link.

2.0 Kognityvinė alternatyva

Matėme, kad tradicinėje lietuvių kalbos gramatikoje jungties konstrukcijos kaip atskiras funkcinis-struktūrinis archetipas neišskiriamos ir su šių konstrukcijų specifika susijusios teorinės

problemos nenagrinėjamos. Nenuostabu, kad tuomet ir pati jungties sąvoka gramatiniame apraše suprantama prieštaringai ir taikoma nevienodai. Siekiant darnaus jungties konstrukcijų aprašo, aprėpiančio centrinius ir periferinius šių konstrukcijų tipus, būtina esminį jų struktūros elementą – jungtį – apibrėžti remiantis aiškiais kriterijais ir vienodais pagrindais. Toks apibrėžimas, be veiksmažodžio *būti*, turėtų apimti ir tuos veiksmažodžius, kurie pastarojo meto lingvistinėje literatūroje į jungties kategoriją įtraukiami kaip aspektiniai minėto jungties veiksmažodžio variantai.

Tiek Kognityvinėje (Langacker 2008, 397–398), tiek ir Konstrukcijų gramatikose pripažįstama, kad jungties veiksmažodžio leksinė reikšmė didžia dalimi yra išvedama iš pačios konstrukcijos. Radikaliojoje konstrukcijų gramatikoje (Croft 2001; plg. Petré, 2012, 28–31) einama šia linkme dar toliau, teigiant, kad kalbose neegzistuoja nuo konstrukcijos nepriklausoma „jungties“ veiksmažodžių kategorija, ir kad kiekvienoje kalboje galima konstatuoti savą grupę veiksmažodžių, JK atliekančių sintaksinio konektoriaus funkciją.

Be egzistenciją ar statinę padėtį žyminčių veiksmažodžių, kalbose dėl aspekto raiškos poreikių jungties funkcijai dažnai sugramatinami ir kai kurie dinaminiai veiksmažodžiai, žymintys konceptus ATVYKTI, AUGTI, STOTI, ATSITIKTI, LIKTI ir pan. Pastarųjų veiksmažodžių bendra reikšmė – jungties konstrukcijoje jie žymi subjektinio referento būsenos pokytį arba jos tąsą. Atskirose kalbose konkretus jungties funkcijai pritaikytų leksemų skaičius ir pobūdis gali skirtis, ne visi tokie veiksmažodžiai yra iki galo sugramatinti. Kaip dažnai esti su funkciniais žodžiais, kitose konstrukcijose tos pačios leksemos yra vartojamos pirminėmis reikšmėmis.

Deskriptyvisto uždavinys yra, remiantis patikimais kriterijais, nustatyti jungties veiksmažodžių rinkinį atskiroje kalboje. Bendrai imant, galėtume teigti, kad tokie veiksmažodžiai tampa jungtimis, kai jų ankstesnė (kilmės) konstrukcija (kilmės konstrukcijų gali būti ir kelios; žr. Petré, 2012) virsta jungties konstrukcija su joje atpažįstamu tapatumo tarp dviejų vardažodinių designacijų teigimu. Jungties veiksmažodžio sintaksiniu komplementu einantis neverbalinis predikatas (predikatyvas) tampa iš esmės nenuspėjamas iš jo reikšmės.

2.1 JK analizė Kognityvinėje gramatikoje

Kognityvinė analizė leidžia visus JK tipus laikyti tos pačios tapatumo predikacijos tarp dviejų vardažodinių referentų (kurių vienas gali būti virtualus ar tik abstrakčiai suvokiamas) atmainomis (/instanciacijomis) (Mikulskas 2009, 150–152; Mikulskas 2017). Tokioje analizėje dėmesys labiau kreipiamas ne į tai, kiek jungties veiksmažodis semantiškai papildo ar nepapildo neverbalinį predikatą, kas pabrėžiama tradicinėje jungties sakinių analizėje (plg. Pustet 2003, 5–7), bet į tai, kokią semantinę funkciją jis atlieka sakinio lygmeniu. Ši funkcija yra išvedama iš pačios JK, nepriklausomai nuo jos tipo, ir apibrėžiama kaip TAPATUMO TARP DVIEJŲ VARDAŽODINIŲ REFERENTŲ (/DESIGNACIJŲ) TEIGIMAS.

Visus JK tipus traktuojant kaip to paties tapatumo predikacijos archetipo instanciacijas, lengviau būsenos kaitos ar tąsos veiksmažodžius *tapti, darytis / pasidaryti, virsti, likti* vadinti prototipinės jungties (kuri lietuvių kalboje yra sugramatinta iš egzistencinio veiksmažodžio *būti*) leksinėmis aspekto raiškos priemonėmis. Išties visos jungties galima perrašyti vartojančias atitinkamas veiksmažodžio *egzistuoti* parafrazes:

- (21) *Brolis yra (~ egzistuoja kaip) kaimo mokytojas.*
(22) *Baigęs universitetą, brolis tapo kaimo mokytoju (~ ėmė egzistuoti kaip kaimo mokytojas).*
(23) *Brolis taip ir liko (~ tebeegzistuoja kaip) kaimo mokytojas.*

ir t. t.

Visų JK priskyrimas tam pačiam tapatumo predikacijos archetipui, nekliudo jas skirstyti į tipus pagal joms būdingus semantinius požymio priskyrimo (askripcijos) subjekciniam referentui, jo klasinės inkluzijos, dviejų vardažodinių referentų identifikavimo bei apibrėžto vaidmens atlikėjo specifikavimo efektus, nulemtus jų dėmenų referentinių savybių, jų leksinės klasės ar atitinkamos (fiksuotos) informacinės struktūros. In Mikulskas 2017 (plg. Mikulskas 2009, 141–151; Mikulskas 2014, 188–190) siūloma tokia JK klasifikacija:

I. Askriptyvinės JK:

(24) *Antanas yra sumanus.*

II. Inkluzyvinės JK:

(25) *Antanas yra filologijos studentas.*

III. Ekvatyvinės JK:

a. Deskriptyvinės identifikacinės :

(26) *Antanas yra mūsų klasės seniūnas.*

b. Tikrosios identifikacinės:

(27) *Maironis – tai Jonas Mačiulis.*

IV. Specifikacinės JK:

(28) *Mūsų anglų kalbos mokytojas yra Jonas Petraitis.*

Šio straipsnio tikslams svarbu pastebėti, kad skiriami JK tipai ir sudaro tą struktūruotą sintaksinį kontekstą jungties veiksmažodžių distribucijai, kuri leidžia aiškiau spręsti apie jų sugramatinimo laipsnį pačiai jungties funkcijai.

2.2 Jungties apibrėžimas Radikaliojoje konstrukcijų gramatikoje: kritika ir simbolių adaptavimas.

Peteris Petrė (2012, 29–32), remdamasis Williamo Crofto (2001, 18) pasiūlyta simboliškai gramatinių konstrukcijų reprezentacija, taip formaliai vaizduoja anglų kalbos JK sintaksinę ir ją atitinkančią semantinę struktūrą:

(29)

SbjNP _{NOM}	CopV	SbjCompXP _(NOM)
NON-AGENT	PROCESS	{PROPERTY/CLASS}
	ACT OF PREDICATION	

Pabrėžtina, jog kiekvienas elementas šioje struktūroje yra būtinas. Tuomet jungtis apibrėžiama lakoniškai: kaip veiksmažodis, užimantis tarpą (*slot*) tarp subjektinio vardažodžio ir jį semantiškai vienaip ar kitaip apibūdinančio *subjektinio komplemento*. Vadinamojo subjektinio komplemento vietą gali užimti būdvardis, daiktavardis (vardažodis) arba prielinksninė konstrukcija.

Norint, kad ši formalioji reprezentacija apimtų ir identifikacinės ar specifikacinės paskirties ekvatyvines anglų kalbos struktūras, reikia jos sintaksinę bei semantinę puses atitinkamai papildyti, taip pat indeksu pažymėti, jog bendra jungties veiksmažodžio funkcija visų tipų JK yra tapatumo tarp dviejų vardažodinių referentų predikacija:

(30)

SbjNP _{NOM}	CopV	SbjCompXP _(NOM/ACC)
NON-AGENT	PROCESS _{IDENT}	{PROPERTY/CLASS/DEFINITE MEMBER (UNIQUE REFERENT)}
	ACT OF PREDICATION	

Atskiram anglų kalbos JK tipui galima pritaikyti tikslesnį žymėjimą, pvz.:

a. Identifikacinės JK (*Cicero is Tully*):

(31)

SbjNP _{NOM}	CopV	SbjCompNP _{NOM}
NON-AGENT	PROCESS _{IDENT}	{UNIQUE REFERENT}
	ACT OF IDENTIFIKATION	

b. Specifikacinės JK (*The murderer is him*):

(32)

SbjNP _{NOM}	CopV	SbjCompNP _(NOM)
NON-AGENT	PROCESS _{IDENT}	{UNIQUE REFERENT}
	ACT OF IDENTIFIKATION	

arba detaliau:

(33)

TopSbjNP _{NOM}	CopV	SbjCompNP _{ACC}
DEFINITE ROLE	PROCESS _{IDENT}	{UNIQUE PERFORMER OF THE DR}
	ACT OF SPECIFIKATION	

Kadangi lietuvių kalba priklauso toms kalboms, kurių specifikaicinėse JK subjekto morfosintaksinį žymėjimą gauna postverbinis vardažodis, simbolis SbjComp gali būti klaidinantis, nes šią jungties sintaksinio komplemento poziciją čia užima pats subjektas. Todėl ne specifikaicinėse JK jungties sintaksinį komplementą geriau vadinti būtinuoju (pirminiu) predikatyvu (Holvoet & Mikulskas 2009b, 1–4; taip pat žr. diskusiją in Mikulskas 2017, 11–15) ir jo poziciją žymėti PredComp (*predicative complement*). Taip pat pastebėtina, jog postverbiniai (specifikacinių JK – preverbiniai) lietuvių kalbos JK vardažodžiai gali būti žymimi ne tik nominatyvu, bet ir instrumentaliu. Visa tai ir kai ką daugiau reikia turėti omenyje pateikiant lietuvių kalbos JK formaliąsias reprezentacijas, pvz.:

(34) *Tame ūkyje tėvas buvo samdiniu/samdinys.*

NP _{LOC}	NP _{NOM}	CopV _{STATE}	PredCompNP _{INS/NOM}
LOCATION	NON-AGENT	PROCESS _{IDENT}	{CLASS}
	ACT OF CLASS INCLUSION		

(35) *Brolis tapo kunigu.*

NP _{NOM}	CopV _{ACHIEVEMENT}	PredCompNP _{INS/NOM}
NON-AGENT _{IN CONTROL}	PROCESS _{IDENT VIA INSTANT CHANGE}	{CLASS}
	ACT OF CLASS INCLUSION VIA (CONTROLLED) INSTANT CHANGE OF THE STATE	

(36) *Kaimynas virto girtuokliu.*

NP _{NOM}	CopV _{ACCOMPLISHMENT}	PredCompNP _{INS}
NON-AGENT _{NOT IN CONTROL}	PROCESS _{IDENT VIA TRANSFORMATION}	{CLASS}
	ACT OF CLASS INCLUSION VIA (UNCONTROLLED) TRANSFORMATION OF THE STATE	

(37) *Klasės seniūnu tapo Antanas.*

TopNP _{INS}	CopV _{ACHIEVEMENT}	Sbj(Comp)NP _{NOM}
DEFINITE ROLE	PROCESS _{IDENT VIA INSTANT CHANGE}	UNIQUE PERFORMER OF THE DR
	ACT OF SPECIFIKATION	

3. Jungties apibrėžimas: kriterijai ir juos tenkinantys veiksmažodžiai

Iš to, kas pasakyta, galima teigti, jog jungtimi laikytinas veiksmažodis, kuris tapatumą tarp dviejų vardažodinių referentų predikuojančioje intransityvinėje struktūroje (jungties konstrukcijoje) užima vietą tarp teminio argumento ir savo komplemento. Lietuvių kalbos predikatyvinėse JK teminis argumentas yra subjektas, o specifikacinėse JK komplementas yra subjektas. Kadangi predikatyvinis komplementas turi tiesioginį semantinį ryšį su subjekto vardažodžiu (t. y. vienaip ar kitaip apibūdina jo designatą), jo aktualusis ar virtualusis referentas visada yra tapatus subjekto vardažodžio referentui.

Jungties predikatyvinio komplemento ir subjekto koreferentiškumas yra būtina, bet nepakankama jungties veiksmažodžio apibrėžimo sąlyga, nes ji apima ir tuos intransityvinius veiksmažodžius, kurie gali turėti depiktyvinių ar rezultatyvinių adjunktų (laisvųjų antrinių predikatyvų atvejis) arba kurie reikalauja semantinio papildymo (būtinųjų predikatyvų, kitaip – komplementatyvų, atvejis).

Kartais skirtumas tarp pirminių ir antrinių predikatyvų, tarp adjunkcijos ir komplementacijos, atrodo išties nedidelis, plg.:

(38) *Tame ūkyje jis buvo piemeniu.*

(39) *Tame ūkyje jis tarnavo piemeniu.*

(40) *Į sostinę jis atvyko pasiuntiniu.*

Atidžiau pažvelgę į sakinį (38), matome, kad jo veiksmažodis iš esmės gali rinktis bet kurios reikšmės komplementą, o sakinių (39) ir (40) veiksmažodžių komplementų ir net adjunktų pasirinkimas yra daugiau ar mažiau saistomas veiksmažodžių semantikos, plg.:

(41) *Tėvas parėjo linksmas/išgėręs/piktas/*protingas.*

Selekcinis skirtumas tarp pirminių ir antrinių predikatyvų semantikos leidžia jungties apibrėžimą papildyti kita sąlyga: jungties veiksmažodis turi būti pakankamai desemantizuotas, kad santykinai laisvai galėtų rinktis savo komplementus – jų semantiniai tipai negali būti nuspėjami iš tokio veiksmažodžio reikšmės.

Remiantis minėtais dviem kriterijais – jungties predikatyvinio komplemento ir subjekto koreferentiškumu, to komplemento semantinio tipo nenuspėjamumu iš veiksmažodžio reikšmės – be egzistencinės kilmės veiksmažodžio *būti* dabartinėje lietuvių kalboje jungties kategorijai daugiaž patikimai galima priskirti lokomocinės kilmės veiksmažodžius *tapti*, *virsti*, *likti* bei dekauzatyvinių veiksmažodžių porą *darytis/pasidaryti* (visi šie veiksmažodžiai vartojami taip pat ir egzistenciniuose teiginiuose). Šių veiksmažodinių leksemų sugramatinimą jungties funkcijai lėmė poreikis paplėsti aspekto raiškos galimybes JK (plačiau žr. Mikulskas 2015).

Veiksmažodis *likti* priklauso būsenos (*state*) predikatų akcionalinei klasei: JK jis žymi subjektinio referento būsenos tąsą, kitaip – kontinuatyvinį tapatumo būsenos aspektą. Nepriešdėlinis („imperfektyvinis“) dekauzatyvinės poros variantas *darytis* priskirtinas kryptingos veiklos (*directed activity*) predikatų akcionalinei klasei: JK jis paprastai žymi laipsnišką (inkrementinį) subjektinio referento būsenos pokytį, tiksliau – viduriniąją pokyčio įvykio fazę be kulminacijos, plg.:

(42) *Ilgainiui jo būdas darėsi vis labiau ir labiau nepakenčiamas.*

Kompletyvinę/tranzitinę pokyčio įvykio fazę žymi priešdėlinė („perfektyvinė“) šio veiksmažodžio forma *pasidaryti*, kuri veikiausiai priskirtina atsitikimo (*achievement*) predikatų akcionalinei klasei, bet tą dar reikėtų nuodugniau iširti.

Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad ir likusius du dinaminis veiksmažodžius – *tapti* ir *virsti* – teisinga priskirti atsitikimo (*achievement*), predikatų akcionalinei klasei: JK jų būtojo ir būsimojo laiko formos paprastai žymi staigų subjektinio referento būsenos pokytį arba jo perėjimą į kitą būtį, kitaip – ingresyvinį tapatumo būsenos aspektą. Tačiau atidesnė jungties formų *virto* ir *tapo* analizė, kaip matysime toliau, rodo, kad pirmosios aspektiniam profiliui (*aspectual profile*; Croft 2012, 398) būdingas inkremeninis pobūdis ir duratyvumas, tad forma *virto*² veikiausiai priskirtinas vyksmo (*accomplishment*) predikatų akcionalinei klasei, ir tik forma *tapo* neabejotinai turi tipišką atsitikimo predikato aspektinį profilį. Esamojo laiko formos *tampa*, *virsta*, kaip ir *darosi*, gali žymėti ir aktualiai besirutuliojantį subjektinio referento pokytį, kitaip – progresyvinį tapatumo būsenos aspektą, plg.:

(43) *Gražu žiūrėti, kaip žali jaunuoliai tarnybos metu tampa/virsta/darosi patyrusiais kariais.*

Intuityviai veiksmažodis *tapti*, palyginus su kitais dviem, atrodo labiausiai sugramatintas ingresyviniam tapatumo būsenos aspektui reikšti JK. Jungties *tapti* sugramatinimo šaltinį (kilmės konstrukciją) dabar atsekti sunku, bet atkreiptinas dėmesys, kad ir kitose konstrukcijose šio veiksmažodžio reikšmė siejasi su tapatumo tarp dviejų esinių konstatavimu:

(44) *Jų nuomonės su-tapo.*

(45) *Prie grupės jis lengvai pri-tapo.*

Kadangi jungtyje *tapti* paveldėtosios reikšmės pėdsakas menkiausiai pastebimas, nenuostabu, kad palankiuose kontekstuose ji neretai be didesnės reikšmės nuostolio gali pakeisti kitas dvi jungtis. Šiuo atžvilgiu jungtis *pasidaryti*, o juo labiau jungtis *virsti*, regis, yra labiau saistomos savo paveldėtųjų reikšmių pėdsakų, plg.:

² Šiame straipsnyje tiriant aspektinių reikšmių raišką kalbamų veiksmažodžių preterito formomis jungties konstrukcijose, apsiribojama *Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno* pavyzdžiais su trečiojo asmens formomis.

- (46) *Kaimynas virto/tapo girtuokliu/pasidarė girtuoklis.*
(47) *Akimirksniu jo veidas pasidarė/tapo raudonas.*
(48) *Jo veidas iš lėto pasidarė/?tapo raudonas.*
(49) *Jo elgesys pasidarė/tapo/??virto nenuspėjamas.*

Nesunku pastebėti, kad ypač ribota yra jungties *virsti* semantinė ir sintaksinė distribucija. Pirma, jungtis *virsti* suponuoja tokį subjektinį referentą, kuris nekontroliuoja savo transformacijos/pokyčio vyksmo, nėra už jį atsakingas. Todėl toliau einantys sakiniai skamba keistai:

- (50) *??Baigęs mokslus, jis virto inžinieriumi.*
(51) *??Pasaulio čempionu virto Virgilijus Alekna.*

Šis ribojimas galėtų būti siejamas su pirminės reikšmės pėdsaku. Originaliai veiksmažodis *virsti* žymi savaiminį ar vykstantį dėl išorinės jėgos poveikio vertikalaus objekto griuvimą praradus pusiausvyrą.

Antra, jungtis *virsti* sunkiai prisijungia būdvardinį komplementą, todėl retokai vartojama askriptyvinėse JK. Šis ribojimas gali būti siejamas su vienu iš jungties sugramatinimo šaltinių – lokomocine (slinkties) konstrukcija: joje veiksmažodis *virsti* žymi subjektinio referento specifinį judėjimą iš pradinio taško į galinį tašką – šie lokatyviniai argumentai paprastai reiškiami atitinkamomis prielinksninėmis konstrukcijomis, plg.:

- (52) *Iš gatvės vėjo palaužtas medis virto į kiemą.*

Subjektinio referento judėjimą į galinės lokacijos vietą žyminti konstrukcija po reanalizės ima žymėti jo „ingresiją“ į naują pavidalą: reanalizės metu prielinksnine konstrukcija reiškiamas lokatyvinis argumentas perinterpretuojamas į predikatyvinį komplementą. Daugiau ka nors pasakyti apie šių ar kitų jungties *virsti* distribucijos ribojimų prigimtį galima tik nustačius JK su šiuo veiksmažodžiu kilmės konstrukcijas bei pasekus jų perinterpretavimo kelią.

Nepaisant semantinių skirtumų, bent dalyje kontekstų minėtų dinaminių jungties veiksmažodžių vartoseną persikloja. Konkretų šio persiklojimo pobūdį ir mastą dar reikia nustatyti, pavyzdžiui, kvantitatyviniais metodais ištyrus atitinkamų jungties konstrukcijų vartoseną *Dabartinės lietuvių kalbos tekstyne*. Dabar svarbu pastebėti, kad pats dinaminių jungčių vartosenos persiklojimo faktas leidžia kalbėti apie bendrą scheminės reikšmės *ingresyvinio aspekto raiškos jungties konstrukciją* kaip apie lingvistinę realybę, kitaip tariant, teigti, jog JK su veiksmažodžiais *tapti, virsti, pasidaryti* yra tos bendrosios konstrukcijos instanciacijos. Ši aplinkybė sudaro sąlygas aspektinių jungčių variantų konkurencijai (pirmiausiai tam palankiuose kontekstuose), kurios laimėtoją padėti numatyti gali atitinkamų konstrukcijų produktyvumo palyginimas. Paprasčiausias kelias tai padaryti

būtų paskaičiuoti konstrukcijų su skirtingais jungties veiksmažodžiais tipų dažnumus (*type frequencies*) *Dabartinės lietuvių kalbos tekstyne*. Naują konstrukcijos tipą tokia skaičiavime reprezentuotų jungties predikatyviniu komplementu einanti nauja leksema (plg. Petrė: 2012, 33). Kuo daugiau naujų leksemų gali komplementuoti jungties veiksmažodį, tuo labiau jo reikšmė yra scheminė, tuo geriau tokia jungtis yra prisitaikiusi ingresyvinio aspekto raiškai JK .

Kita vertus, jau iš pirmo žvilgsnio matyti, kad dalinis JK su veiksmažodžiais *tapti*, *virsti*, *pasidaryti* vartosenos persiklojimas (ir iš to sekanti jų tarpusavio konkurencija) neprieštarauja semantinei konstrukcijų su tais veiksmažodžiais diferenciacijai: daugiau ar mažiau juntamos paveldėtosios tų veiksmažodžių reikšmės lemia, kad atitinkamos JK yra tapusios atsakingos už tam tikrus semantinius domenų. Nustatyti šių domenų konkrečias apybraižas yra atskiro tyrimo uždavinys. Tolesniuose dviejuose skyriuose (sk. 4 ir sk. 5) bus pateikta jungčių *virsti* ir *tapti* sintaksinės ir semantinės distribucijos studija, paremta *Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno* (toliau – DLKT) duomenų kvantitatyvine analize. Jos šviesoje turėtų išryškėti du šių dviejų dinaminės reikšmės leksemų koegzistavimo sugramatinimo į funkcinius žodžius (t. y. aspektines jungtis) kelyje aspektai: besiformuojančių aspektinių jungčių desamentizacija bei funkcinis suartėjimas (ir dėl to atsirandanti konkurencija) ir pagrečiui vartosenoje vykstantis semantinės aspekto raiškos erdvės pasidalijimas pagal tų jungčių paveldėtosios semantikos „skonį“. Pastaroji aplinkybė leidžia manyti, kad komplementų semantinių tipų skaičiavimu paremtas kalbamų konstrukcijų produktyvumo nustatymas nėra vienintelis prognostinis įrankis, leidžiantis numatyti jų tarpusavio konkurencijos pasekmes: dėl nusistovėjusios kiekvienos iš kalbamų jungčių semantinės/funkcinės „specializacijos“ kalboje jos konkuruoja tik dėl dalies bendrų komplementų semantinių tipų. Tokiomis sąlygomis vienos jungties konkurencingumas auga, kai jai dėl vidinių reikšmės pokyčių vienoje ar kitoje pusėje pavyksta įveikti konkurentės semantinės specifikos barjerą ir imti jungtis su šiais būdingais komplementų tipais.

Toliau einančiame skyriuje prieš empirinį tyrimą pateikiama keletas bendresnių pasvarstymų apie skirtingus funkcinių žodžių (gramatinių rodiklių) sugramatinimo laipsnius ir kaip jie dera su tų žodžių atstovavimu tai pačiai kategorijai.

4. Jungčių *virsti* vs. *tapti* semantinių/funkcinių verčių kontrastinė studija

4.1 Skirtingi funkcinių žodžių sugramatinimo laipsniai. Gramatinės kategorijos centras vs. periferija

Dėl minėtų semantinės ir sintaksinės distribucijos ribojimų ar dėl kitų priežasčių subjektinio referento pokytį (transformaciją) žyminčiuose sakiniuose su to pokyčio rezultata fiksuojančiais būtinaisiais predikatyvais vartojamas veiksmažodis *virsti* ne visų tyrėjų noriai priskiriamas jungties kategorijai, konkrečiau, aspektinei jos atmainai, kurios centriniai nariai, be jokios abejonės, yra, atitinkamai, veiksmažodžiai *būti* ir *tapti*. Pavyzdžiui, Vaičiulytė-Semėnienė (2014, 116, 125)

sakiniuose su būtinaisiais predikatyvais jungties statusą tepripažįsta pokytį ar kontinuatyvumą žymintiems veiksmažodžiams *tapti, darytis / pasidaryti* ir *likti*, o panašioje konstrukcijoje vartojamą veiksmažodį *virsti*, taip pat žymintį pokytį, priskiria prie tokių „savarankiškos reikšmės“ veiksmažodžių, kaip *atrodyti, pasirodyti, laikyti, jaustis, pasijusti, dėtis, apsimesti* ir pan. Tuomet šių veiksmažodžių reikalaujamas komplementas (komplementatyvas) laikomas antriniu būtinuoju predikatyvu, taip skiriant jį nuo jungties valdomo pirminio predikatyvo. Toliau autorė, sekdamą Holvoet & Mikulskas (2009b, 15–17), šiuos komplementus analizuoja kaip redukuotuosius propozicinius argumentus, paaiškindama, kad tokiais predikatyvais reiškiamą antrinę predikaciją į pagrindinę sakinio predikaciją įtraukiama „per suponuojamą esyvinę jungtį“. Nesunku įsivaizduoti aukščiau išvardytų veiksmažodžių, kurių daugumą sudaro vadinamieji kognityvės nuostatos predikatai, komplementus esant redukuotus iš atitinkamų šalutinių sakinių (plg. *Kritikai jį pripažino moderniosios muzikos pirmtaku* ~ *Kritikai pripažino, kad jis buvo moderniosios muzikos pirmtakas* arba *Kritikai pripažino jį buvus moderniosios muzikos pirmtaku*). Be kita ko, tokia analizė siūlo patogų kriterijų skiriant antrinius būtinuosius predikatyvus nuo pirminių ir, atitinkamai, jungtis nuo taip pat komplementacijos reikalingų savarankiškesnės reikšmės veiksmažodžių. Tačiau jeigu šį kriterijų taikysime kalbamose konstrukcijose vartojamam veiksmažodžiui *virsti*, vargu bau galėsime jį priskirti prie minėtų „savarankiškos reikšmės“ veiksmažodžių, nes sunku būtų analizuoti šio veiksmažodžio komplementus kaip redukuotus propozicinius argumentus.

Sprendžiant jungties statuso priskyrimo tam ar kitam veiksmažodžiui problemą, dėmesys atkreiptinas į du dalykus. Pirmą, tokių desemantizuotų ir deetimologizuotų leksemų, kaip *tapti*, iš esmės teatliekančių tam tikrą gramatinę funkciją, kalboje yra mažuma. Antai, veiksmažodžiai *būti* ir *likti*, tapatumo teiginiuose einantys jungties pareigas, kituose sakiniuose gali turėti pirmines egzistencijos, lokatyvines ar posesyvines reikšmes. Panašiai ir anglų kalbje leksema *have* yra ne tik desemantizuotas perfekto konstrukcijos elementas (perfekto rodiklis), bet ir pilnareikšmis veiksmažodis kitose konstrukcijose, čia žymintis turėjimo ar nuosavybės santykius.

Antra, retai kada gramatinių rodiklių funkcijas atliekančios leksemos būna iki galo sugramatintos, be pirminių savo reikšmių pėdsakų. Pavyzdžiui, toliau einančiame anglų kalbos sakinyje (53) leksema *will*, priklausomai nuo konteksto, gali būti interpretuojama ir kaip būsimąjo laiko rodiklis ir, kaip pilnareikšmis veiksmažodis:

(53) *They won't speak to us today.*

(a) 'Šiandien jie su mumis nekalbės'

(b) 'Šiandien jie su mumis nenori kalbėti'

Panašiai ir kita sugramatinimo klausimams skirtoje literatūroje dažnai aptariama konstrukcija su veiksmažodžiu „eiti“ (angl. be *going to*, pranc. *aller* ir pan.) paprastai dar tėra

pakeliui į būsimąjį laiką reikšmę. Plg. prancūzų ir anglų kalbų atitinkamus sakinius, kurie, priklausomai nuo konteksto, gali būti interpretuojami dvejopai:

(54) *Elle va fermer la porte.*

She is going to close the door.

(a) 'Ji eina atidaryti durų'

(b) 'Ji ketina atidaryti duris'

Pavyzdys iš Langacker 2002, 330.

Sakinys (54) yra geras pavyzdys, kad kalboje neretai ta pati sintaksinė seka reprezentuoja ir naująją, sugramatintą konstrukciją, ir to sugramatinimo šaltinį – kilmės konstrukciją³.

Atkreiptinas dėmesys, kad iš tų pačių kilmės konstrukcijų sugramatintos lekšemos skirtingose kalbose gali būti ne tame pačiame sugramatinimo kelio (ciklo) etape. Pavyzdžiui, kontrastinis atitinkamų anglų ir vokiečių kalbų modalinių žodžių lyginimas rodo, kad tik pirmieji galėtų būti laikomi iki galo sugramatinti modalumo rodikliai (Ronaldo Langackerio terminu – *grounding predications*), o pastarieji dar yra išlaikę veiksmažodines fleksijas (bendratis, asmenuojamąsias formas, plg. *dürfen* 'to be allowed to'; *ich darf* 'I may'; *du darfst* 'you may'; *wir dürfen* 'we may'; *ich durfte* 'I was allowed to' ir tt.) (Langacker 2002, 333–337). Panašiai, jeigu palyginsime anglų kalbos *have*-perfekto konstrukciją ir atitinkamas prancūzų, ispanų ir vokiečių kalbų perifrastines konstrukcijas, matysime, kad pastarosios jau yra beveik praradę anksčiau įvykusio veiksmo relevantiškumo kalbėjimo momentu reikšmę ir težymi to veiksmo ankstesnumą (*anteriority*). Todėl nenuostabu, kad šių kalbų perifrastinės konstrukcijos į kitas kalbas verčiamos paprastuoju būtuojų laiku, pvz.: prancūzų kalbos *Il a travaillé* į anglų kalbą tiksliau versti ne *He has worked*, bet *He worked* (Langacker 1991, 224–225). Perifrastinė *have*-perfekto konstrukcija anglų kalboje buvo sugramatinta iš atitinkamos posesyvinės konstrukcijos, žymėjusios, kad subjektinis referentas pagaliau baigė numatytą veiksmą, „turi“ jį užbaigtą (kognityvinį šios konstrukcijos sugramatinimo kelio anglų kalboje aiškinimą žr. *ibid.* 211–225). Bet minėtose trijose kalbose matome ne gramatinės aspekto kategorijos rodiklių iškilimą, bet nykimą, taigi sugramatinimo ciklo⁴ baigiamąją, vadinamojo *išplėstinio perfekto*, stadiją, kai perfekto formos iš esmės ima žymėti nerezultatinio preterito reikšmes. Po šios stadijos perfekto „semantinėje nišoje“ kalboje gali rasti nauji perfekto rodikliai (Plungian 2011, 155), arba perfekto funkciją žymėti ankstesnio veiksmo relevantiškumą kalbėjimo momentu perima preterito formos (randasi vadinamasis *išplėstinis preteritas*; Plungian 2011, 154), kaip tai atsitiko Argentinos ispanų kalboje (Barðdal & Gildea 2015, 34). Įdomu, kad anglų kalboje *have*-perfekto konstrukcija taip pat kadaise išstūmė senesnę *be-*

³ Tipologų ši konstrukcija vadinama *prospektyvu* ir laikoma dar aspekto, o ne laiko gramema (Plungian 2011, 148–150).

⁴ Apie perfekto evoliucijos ciklą bei galimus jo raidos scenarijus plačiau žr. Plungian 2011, 150–157.

perfekto konstrukciją (ibid.), kurią tebeturi išlaikiusi lietuvių kalba: ši konstrukcija mūsų kalboje teturi eksperimentinę ar rezultatinę perfekto reikšmes, o kontinuatyvinė (kitaip dar – inkliuzyvinė) perfekto reikšmė yra perteikiama esamuojų laiku (Arkadiev & Daugavet 2016). Plg. atitinkamos reikšmės anglų kalbos sakinius ir jų lietuviškuosius atitikmenis:

- (55) *He has already been in Paris.* (eksperimentinė reikšmė)
'Paryžiuje jis jau yra buvęs'
- (56) *I have already saved up one hundred euros by now.* (posesyvinio rezultato reikšmė)
'Šiai dienai jau esu/turiu susitaupęs šimtą eurų'
- (57) *He has been in Vilnius since yesterday.* (kontinuatyvinė reikšmė)
'Nuo vakar jis yra Vilniuje.'

Perifrastinis perfektas dar plačiai vartojamas žemaičių tarmėse, o bendrinėje kalboje jį linkstama keisti būtuojų kartiniu laiku, plg. *Paryžiuje jis jau yra buvęs ~ Paryžiuje jis jau buvo*. Tokį būtajį lietuvių kalbos laiką irgi galėtume vadinti išplėstiniu.

Kai apibrėžiant gramatinę kategoriją turima deskriptyvinių tikslų, dažnai nenaudinga tą kategoriją galinčioms instancijuoti konstrukcijoms taikyti „arba viskas, arba nieko“ principą. Be abejo, gramatinės kategorijos (gramemos) gyvastį palaiko prototipiniai jos nariai, o periferiniai nariai tai kategorijai būdingas funkcijas gali atlikti tik labai ribotuose semantiniuose ir sintaksiniuose kontekstuose, kurie gali net nepersikloti su prototipinių narių distribucija. Taip paprastai esti dėl nepakankamo periferinių narių – leksemų ar sudėtingesnių konstrukcijų – sugramatinimo: jų kaip gramatinių rodiklių distribucijos ribojimai kyla dėl pirminės (paveldėtosios) reikšmės daromos įtakos. Iliustracijai imkime inceptyvinės konstrukcijos lietuvių kalboje pavyzdį: ją sudaro tam tikros semantikos veiksmažodžių finitinės formos, kombinuojamos su kita veiksmą įvardijančia bendratimi ar atitinkamu daiktavardžiu. Sintaksiškai tos finitinės daugiau ar mažiau desemantizuotų veiksmažodžių formos valdo bendraties, prielinksninės konstrukcijos (kartais – netiesioginio linksnio) komplementus, o semantiškai – jos žymi jų komplementais pasakomo veiksmo pradinę fazę, taigi funkcionuoja kaip inceptyvo rodikliai. Formaliai minėtas konstrukcijas galime pateikti taip: $[[\text{HeadV}_{\text{FINIT}} \text{CompV}_{\text{INFINIT}}] [\text{INCEPT PROCESS}]]$, ir/arba $[[\text{HeadV}_{\text{FINIT}} \text{CompPP}(i \text{NP}_{\text{ACC}})] [\text{INCEPT PROCESS}]]$, $[[\text{HeadV}_{\text{FINIT}} \text{CompPP}(\text{prie NP}_{\text{GEN}})] [\text{INCEPT PROCESS}]]$ ir tt. Tiksliau išrikiuoti inceptyvo rodiklio funkciją kalbamose konstrukcijose atliekančias veiksmažodines leksemas pagal sugramatinimo (prototipiškumo) laipsnį galėtume tik ištyrę jų galimų turėti komplementų tipų dažnumus DLKT: kuo semantiškai įvairesni tokios leksemos komplementai, tuo labiau ji yra desemantizuota ir pritaikyta gramatinio rodiklio funkcijai. Tačiau tai atskiro tyrimo uždavinys – šiame straipsnyje keliamų klausimų iliustracijai pamėginkime preliminarią inceptyvo rodiklių rikiuotę pagal sugramatinimo laipsnį sudaryti intuityviai:

- (58) *pradėjo (dirbti, bėgioti, verkti, rašyti, rėkti, ginčytis, klaidas taisyti);
 ėmė (kalbėti, melstis, gulinėti, kovoti, knarkti, įsakinėti, laiškus rašyti, raudoti....);
 suskato (dirbti, kalbėti, klausinėti, mokytis, skųstis, rašyti pareiškimą, ??raudoti...);
 puolė (bėgti, daržų ravėti, dirbti/prie darbo, ginčytis, klaidas taisyti, laišką rašyti,
 pasakoti...);
 šoko (bėgti, muštis, dirbti/prie darbo, malkų kapoti, gelbėti/į pagalbą, ginčytis, ?kalbėti,
 ??verkti...);
 sukruto (ieškoti, išlydėti, ruošti šventėms, sėti vasarą, dainuoti, ??muštis ??verkti);
 griebėsi (tvarkyti, skaityti, ieškoti, pritarti, pašiepti, darbo, smurto, šantažo, šmeižo,
 ??bėgti, ??vaikščioti po kambarį, ??verkti...);
 kibo (į darbą/prie darbo /??dirbti, (nors DLKT paliudyta kibo kasti, versti žemes) ??laišką
 rašyti, ??ginčytis, ??raudoti...);
 metėsi (bėgti, draugui į pagalbą, ?dirbti, ??rašyti, ??kalbėti (nors DLKT paliudyta metėsi į
 raudą)...);
 leidosi (bėgti, klajoti, į kelionę, į kalbas/?kalbėti, ??daržų ravėti, ??rašyti...);
 pratrūko (raudoti/rauda, rėkti, keiktis/keiksmis, ??bėgti, ??dirbti, ??skaityti...).*

Matome, kad inceptyvo rodiklių kilmė yra gana marga: vienos leksemos kilmės konstrukcijose žymi kūno motorinius judesius (*suskasti, sukrusti*), kitos – manipuliavimą objektu (*imti, kibti, griebtis*), dar kitos žymi subjekto slinktį aukštyn (*šokti*), horizontaliai (*pulti, mestis*), žemyn (*leistis*). Aukščiausias pozicijas šioje rikiuotėje užimantys veiksmažodžiai *pradėti, imti* renkasi dažniausiai ar tik bendraties komplementus. Semantiniu atžvilgiu šie komplementai yra bemaž neriboti – tam tikros aspektinio pobūdžio slinkties įvyksta inceptyvo rodikliams einant su būsenos (*state*) ar atsitikimo (*achievement*) akcionaliųjų klasių bendratimis, plg.:

(59) *Po jų kivirčo jis ėmė miegoti ant sofos.* (slinktis habitualinės interpretacijos link)

(60) *Pradėjome rasti laiškelius, užkištus už durų.* (slinktis iteratyvinės interpretacijos link)

Nedaug nuo šių dviejų inceptyvo rodiklių savo komplementacijos reikalavimais atsilieka ir leksema *suskasti*: tik ji, kaip ir žemiau rikiuotėje išsidėstę leksemos, papildomai reiškia, kad bendraties veiksmą subjekto referentas pradeda energingai. Metus žvilgsnį į kitas šios rikiuotės inceptyvinės funkcijos leksemas, nesunku pastebėti, kad jų komplementų semantinės preferencijos ar ribojimai yra nulemti jų paveldėtosios reikšmės. Todėl nenuostabu, kad leksemos *puolė, šoko, metėsi, leidosi* pirmiausiai prisijungia slinkties judėjimo veiksmažodžių leksemas, o leksemos *suskato, sukruto, griebėsi, kibo* suponuoja intencionalų, suplanuotą, kontroliuojamą veiksmą, todėl nedera su komplementais *raudoti, bartis, rėkti* ir pan. Pastarųjų inceptyvumui žymėti semantiškai dera veiksmažodinė leksema *pratrūko*, suponuojanti bendraties veiksmo spontaniškumą.

Kaip jau buvo minėta, šiuos inceptyvų komplementacijos ribojimus dar reikėtų detaliau iširti, pagrįsti juos DLKT duomenis. Tiksliau kalbant, sudaroma inceptyvų prototipiškumo rikiuotė turėtų būti paremta komplementų semantinių tipų dažnumo skaičiavimais tekstyne. Tačiau jau vien intuityviai sudarytoje inceptyvų prototipiškumo rikiuotėje gerai matyti prototipiniai (centriniai) ir periferiniai kalbamos gramatinės kategorijos nariai. Prototipiškais inceptyvo konstrukcijos pradais (*heads*) eina labiausiai nuo savo pirminės reikšmės atitrūkusios veiksmažodinės leksemos, kurių galimi turėti semantiniai komplementų tipai praktiškai yra neriboti.

Sunku pasakyti, kodėl sugramatinimo eigoje vienos veiksmažodinės leksemos kalboje iškyla kaip pagrindiniai fazinės inceptyvo kategorijos rodikliai, o kitos pasilieka periferijoje, šio rodiklio funkciją atlikdamos tikrai ribotuose semantiniuose ir sintaksiniuose kontekstuose. Preliminarus žvilgsnis į kaimynines kalbas rodo, kad inceptyvo rodiklio funkcijai iš minėto veiksmažodinių leksemų rinkinio skirtingose kalbose gali būti pasirenkamos ir sugramatinamos skirtingos leksemos. Pavyzdžiui, latvių kalboje prototipinis inceptyvo rodiklis yra veiksmažodinė leksema *sākt*, kurio lietuviškasis atitikmuo *šokti* aiškiai toksai nėra, plg.:

- (61) *Viņš sāka runāt.* LLKŽ, 557
'Jis pradėjo/ēmē/?šoko kalbėti.'

Šis latvių kalbos veiksmažodis gali būti prilygintas lietuviškajam *pradėti*: abu gali metonimiškai reikšti bet kurio veiksmo pradžią patys vieni, be tą veiksmą patikslinančio bendraties komplemento, plg.:

- (62) *Juo agrāk sāksi, juo agrāk beigs.* LV III 801
'Anksčiau pradēsi, anksčiau baigsi.'

Rusų kalboje, be veiksmažodžio *načat'* 'pradēt', inceptyvo rodiklio funkcijai yra sugramatintas veiksmažodis *stat'* 'imti, pradēt', plg.:

- (63) *Petja stal učit' sja litovskomu jazyku.*
'Petia ėmē mokytis lietuvių kalbos.'

Inceptyvo rodiklio funkcijos lietuviškasis atitikmuo *stoti(s)* yra paliudytas senuosiuose raštuose ir su slavų kalbomis besiribojančiose ar jų apsuptyje esančiose lietuvių kalbos tarmėse, plg.:

- (64) *Nefanga kad ghe ipacziamis fzmanemis staeifsi buti, netur ghe bijatefsi angu fmutitefsi, bet didžiaus dzauktes, a linksmintes del ufzgininna Čhaus Jefaus karelaus sawa.* WP 51v,23
(65) *Stoj anas razsakinēt.* LzŽ, 246
(66) *Vesē stoj degt, mes stojom rēkt.* ZtŽ, 627
(67) *Kap stojau gyvent, tokių žodžių negirdėjau.* DrskŽ, 350

Pavyzdys (58) rodo, kad jeigu į gramatinę kategoriją žiūrime kaip į prototipinę struktūrą, dažnai sunku pasakyti tikslų jos narių skaičių. Deskriptyvistui iškyla ir praktinis klausimas: kur

brėžti apatinę ribą, žemiau kurios patekusios leksemos iš esmės jau nebūtų laikomos kategorijos nariais. Sprendžiant šį klausimą gelbsti pasitelkti funkcinių žodžių desemantizacijos / semantinės jų komplementų įvairovės, distribucijos persiklojimo ir kiti kriterijai. Tačiau, pavyzdžiui, leksikografiniame apraše, kur didesnis žodžių gramatinių charakteristikų pateikimo ir reikšmių apibrėžimo sistemiškumas yra privalumas, naudinga, kad tą pačią gramatinę funkciją galinčių atlikti žodžių sąrašas būtų kuo išsamesnis: ta funkcija tuomet išskirtina kaip atskira žodyninio straipsnio (*entry*) reikšmė, pateikiant atitinkamas jos iliustracijas.

4.2 *virsti* vs. *tapti* sintaksinė ir semantinė distribucija DLKT

Jungties konstrukcijų ir, atitinkamai, jungties gramatinės kategorijos gyvastį kalboje palaiko tapatumo teiginių (plačiaja prasme) poreikis komunikacinėje žmonių praktikoje. Skirtingose kalbose jungties kategoriją gali instancijuoti skirtingos semantinės prigimties leksemos, įvairiais kalbos raidos etapais joje gali koegzistuoti kelios jungtys, kurios konkuruodamos gali viena kitą išstumti iš vartosenos visai arba į jos periferiją, „nugalėtajai“ konkurentei paliekant tik siaurą semantinę nišą. Ypač tai pasakytina apie aspekto raiškos poreikiams jungties konstrukcijose sugramatinamas leksemas: pavyzdžiui, vienu metu kalbose paprastai koegzistuoja keletas ingresyvinį aspektą JK galinčių reikšti „dinaminės“ prigimties leksemų: jos gali būti ne vienodo sugramatinimo laipsnio, išlaikiusios semantinę specifiką ir atstovaujančios skirtingiems semantiniams domenams (pvz., angl. *become* paprastai žymi staigų subjektinio referento pokytį arba šiuo atžvilgiu yra neutrali, o *grow* – tik savaiminį ir laipsnišką jo pokytį; lie. preterito forma *tapo* paprastai žymi staigų, naują subjektinio referento būseną ar statusą steigiantį pokytį, o atitinkama forma *virto*, subjektinio referento pokytį dažniausiai perteikia kaip savaiminį ir laipsnišką jo pavidalo persimainymą).

Daugiau ką nors pasakyti apie kalbamų aspektinės reikšmės jungčių iškilimą, koegzistavimą ir išnykimą galima tik ištyrus jų vartoseną senuosiuose raštuose, atitinkamų konstrukcijų produktyvumo skaičiavimus atliekant įvairiais diachroniniais pjūviais. Pavyzdžiui, toks tyrimas, atliktas anglų kalboje (žr. Petré 2012 ir literatūrą), rodo, kad pagrindinė dabar JK vartojama ingresyvinio aspekto raiškos priemonė – jungtis *become* ‘tapti’ – iškilo viduriuoju anglų kalbos raidos periodu (Middle English, X–XIII a.): ji buvo sugramatinta iš veiksmažodžio *becuman*, senojoje anglų kalboje (Old English, VIII–X a.) reiškusio ‘atvykti’. Šis subjekto slinkti artyn žymėjęs veiksmažodis jungties funkcijai buvo sugramatintas iš kelių šaltinių: į JK reanalizavus lokomocines, egzistencines, rezultatinės ir kitas konstrukcijas, kuriose jis buvo vartojamas pirmine savo reikšme. JK su šiuo veiksmažodžiu produktyvumo šuolį XII–XIII a. labai paveikusi analogija su tuo metu kalboje dominavusiomis senosios jungties *weorðan* ‘tapti’ konstrukcijomis. Maždaug tuo pačiu laiku ir panašiomis aplinkybėmis anglų kalboje paplito JK su kita aspektinės reikšmės

jungtimi *weaxan* 'tapti': pirminė šio veiksmažodžio reikšmė buvusi 'augti, didėti'. Iš trijų anuomet vartotų aspektinių jungčių dabartinėje anglų kalboje plačiai tebevartojama tik *become* – *weorðan* visai išnyko, o *wax* pasitraukė į periferiją, tevartojama subjektinio referento nuotaikos pokytį žyminčiuose pasakymuose (plg. *He waxed enthusiastic/sentimental/lyric about old days*).

Tikėtis panašiai atskleisti lietuviškųjų aspektinių jungčių iškilimo istorines aplinkybes, atsekti jų sugramatinimo kelią būtų sunku jau vien todėl, kad mūsų senųjų raštų istorija tesiekia XVI a. vidurį. Ketveri amžiai dažnu atveju yra per mažas laiko tarpas norint pasekti esmingesnius kalbos struktūros pokyčius. Be to, *Senosios lietuvių kalbos tekstynas* (<http://titus.uni-frankfurt.de/sliekkas/index.html>) dar tebekuriamas, čia paieškai prienami tik kai kurie senųjų ir vėlesnių raštų tekstai. Atlikę paiešką *Wolfenbüttelio Postilėje* (WP) preliminariai galime teigti, kad, pavyzdžiui, XVI a. pabaigoje lietuvių kalboje veiksmažodis (*pa-*)*virsti* jungties funkcija jau buvo vartojamas, plg.: (68) ir (69), ir netgi užfiksuotas problemiškoje askriptyvinėje konstrukcijoje⁵, plg. (70):

(68) *Tarkigi ta a liepk, idant akmenis te donu butų, angu pawirftų.* WP 97v,25

(69) *Tafsai smutkas tufzba a werkšmas pawirs ing dziaugfmu.* WP 166v,18

(70) *Kaipagi terpei dwilikas rikštelių angu fchakieliu pawirtufų faufu, kuras bua dotas Mofeβiu.* WP 29r, 2.

Jungties konstrukcijos su (*pa-*)*virsti* *Wolfenbüttelio Postilėje* vartojamos greta JK su jungtimis (*pa-*)*tapti*, *stotis/pastoti*, plg.:

(71) *Kaip iau tarta ira, tafsai iau to nufsitikeghimu tui werui tampa walnas a ifchrischtas nog greku wifsu, teifus ftaijafi pa akim pana Diewa.* WP 102v, 35

(72) *A per tai nog karaliftes welna ing Dewa karaliften ira perkelamas, paftaies angu patapes cziftas apprauftas a apmašgatas nog wifų grekų.* WP 46v, 18

Skaityti: *apprauftas a apmašgatas nog wifų grekų, paftaies angu patapes cziftas...*

(73) *Czia manafses weru teifus paftaies nauių creaturu~ futwerimu ftaijas.*

WP 103v, 16

Įdomu pastebėti, kad *Wolfenbüttelio Postilėje* jungtis *stotis / pastoti* yra gerokai dažniau vartojama negu jungtis (*pa-*)*tapti*, kuri dabartinėje lietuvių kalboje yra vyraujanti ingresyvinio aspekto JK raiškos priemonė. Reikėtų ištirti, ar tokia padėtis yra kituose senuosiuose raštuose, ir jeigu taip, tai kada padėtis pasikeitė į priešingą pusę. Be JK, veiksmažodis *stotis / pastoti*

⁵ Tai, kad veiksmažodis *virsti*, peržengdamas inherentinį ribojimą, pradamas vartoti askriptyvinėse JK, liudija tam tikrą jo sugramatinimo jungties funkcijai laipsnį, apie tai bus kalbama toliau (sk. 4.2.1). Kad WP randamas tokios vartosenos atvejis nėra atsitiktinis, rodo ir kituose to meto raštuose užfiksuotos askriptyvinė konstrukcijos su *virsti*, plg.:

(i) *Su βwétú giwédamas βwentu būfsi. o fu pérwefstu pérwefstu pawirfi.* DP 281,16

(ii) *Sviets pavirst rūsts, gailas.* LKŽe (Mž334)

Wolfenbüttelio Postilėje vartojamas ir kitose konstrukcijose, kaip antai lokatyvinėse (su depiktyvu), plg. (74) ir (71) ... *teifus stajajasi pa akim pana Diewa*, egzistencinėse, plg. (75), eina pasyvinių konstrukcijų pagalbiniais žodžiais, plg. (76) ir (77):

- (74) *Ir afchtonis metus fiūkiu ligu fergācziam f3magu ifchgides ghī Chus Jefus tares iam fchifkat fweikas ftaghis <efsi>. WP 273v, 36*
- (75) *Ape tai teip ira rafches S: Math: 28 cap: kaipagi f3zemes drebeijmas ftaghis est, ir to czefu Angelas pana Diewa, nufzenge nog dangaus, ir atritta akmeni nog durru graba ir fedafsi ant ia. WP 153r, 4*
- (76) *Nekencziami ftaghis est darbofa sawa. WP 201v, 13*
- (77) *Tiktai paklufni bukima, lepimu pana Diewa, a f3zinamefsi ir tikime, kaipagi ir ifchganniti ftafimes, a patapfime* angu bufime⁶. WP 48r, 32*

Visas šias konstrukcijas su jungties konstrukcijomis ir tarpusavyje sieja Ludwigo Wittegensteino (1958) giminės panašumų ryšiai (Mikulskas 2017, 54) ir jos sudaro galimus pastarųjų sugramatinimo šaltinius, todėl sunku būtų jungties *stotis/pastoti* dominavimą šiame tekste laikyti vien tik slaviškų vertimo šaltinių įtaka. Dabar ši jungtis bendrinėje kalboje nebevartojama, paliudyta tik tarmėse, plg.:

- (78) *Išgijau, vėl pastojau žmogus. LKŽe (Ggr)*
- (79) *Lovofje] turi gulėti, kol stiprus pastosi. LKŽe (Smln)*
- (80) *Kad tu, martele, šermukšniu stotum, kad tu, martele, iš ten negrižtum (d.). LKŽe (Prng)*
- (81) *Žmonės negeri stojos. LKŽe (Lz)*

JK su *virsti* kilmės konstrukcijas galima pasekti ir dabartinėje lietuvių kalboje: nes, kaip matėme pavyzdžiuose (53) ir (54), reanalizuotos konstrukcijos kalboje gerai sugyvena su originaliomis, neretai formaliai netgi sutapdamos. Kilmės konstrukcijų nustatymas taip pat padėtų geriau suprasti ir JK su *virsti* sintaksinės, o ir semantinės distribucijos ribojimus. Bet tai yra atskiro tyrimo uždavinys. Intuityviai dėl veiksmažodžių *virsti* ir *darytis / pasidaryti* pakankamo sugramatinimo jungties funkcijai neturėtų kilti abejonių. Pagal desemantizacijos/komplementų semantinio įvairumo kriterijų šios leksemos yra arčiau jungties kategorijos centro (jam atstovauja leksemos *būti* ir *tapti*) negu, pavyzdžiui, leksemos (*iš-*)*augti* (*Vaikis išaugo į tvirtą vyrą/tvirtu vyru*) ar *eiti* (*Daiktavardžiai sakinyje paprastai eina veiksnium arba papildiniu*). Taip pat nesunku sugalvoti kontekstų, kuriuose abu veiksmažodžius JK – *virsti* ir *darytis/pasidaryti* – gali keisti jungtis *tapti* arba ir atvirkščiai. Kontrastinis jungčių *virsti* vs. *tapti, pasidaryti* vs. *tapti* ir *virsti* vs. *pasidaryti*

⁶ Trijų pagalbinių veiksmažodžių sinonimiškas vartojimas šioje pasyvinėje konstrukcijoje (...*ifchganniti ftafimes, a patapfime* angu bufime*) liudija, be kita ko, to meto kalboje besiformuojančią bendresnę ingresyvinio aspekto raiškos konstrukciją. Iš kilmės konstrukcijos šią pagalbinių veiksmažodžių bendrystę, perteikiant minėtą aspektinę reikšmę, galėjo perimti ir atitinkamos askriptyvinių konstrukcijų jungtys.

semantinės ir sintaksinės distribucijos tyrimas, viena vertus, padėtų nustatyti, kaip jos tarpusavyje dalijasi semantinę ingresyvinio aspekto raiškos tapatumo teiginiuose erdvė (kitai – už kokius šios erdvės domenų atsako), kita vertus, atskleistų, koku mastu šios jungtys semantiškai tarpusavyje persikloja, o tai parodytų, kiek pagrįstai galime kalbėti apie bendros (scheminės reikšmės) ingresyvinio aspekto JK (ar atitinkamų jos klasifikacinių tipų) egzistavimą kalboje. Kaip buvo parodyta įvadinėje dalyje, kai kurie kalbamų jungčių semantinės ir (ar) sintaksinės distribucijos skirtumai yra užčiuopiami intuityviai. Pavyzdžiui, pagal tai, kuriai iš minėtų jungčių kontekstuose, suponuojančiuose subjekcinio referento atsakomybę už pokytį, teikiama pirmenybė, grynai intuityviai galėtume sudaryti hierarchiją *pasidaryti* < *tapti* < *virsti*, tačiau ją, kaip ir kitas intuityvias reikėtų patikrinti kvantitatyviais metodais tiriant tekstyno duomenis. Pradžiai pasirinkta tokiu būdu ištirti *virsti* vs. *tapti* jungčių distribuciją. Toliau pateikiama preliminari tokio tyrimo studija.

4.2.1 Jungčių *virto* vs. *tapo* distribucija askriptyvinėse konstrukcijose DLKT

Askriptyvinių JK paskirtis subjekciniam referentui priskirti tam tikrą požymį – jis išreiškiamas būdvardiniu jungties komplementu. Požymio priskyrimo (askripcijos) efekto pasiekama subjekcinį referentą tapatinant su abstrakčiu būdvardinio požymio turėtoju. Grynai formaliai žiūrint askriptyvinėje jungties konstrukcijoje tapatumo santykis nustatomas tarp referentinio subjekto daiktavardžio ir kognityvinio predikatyvinio būdvardžio modelio implikuojamo nereferentinio daiktavardžio, arba kitaip – pirmasis daiktavardis tapatinamas su antruoju tik tam tikru aspektu. Toks askriptyvinių JK traktavimas leidžia jas kartu su kitais klasifikaciniais JK tipais laikyti vieno tapatumo teigimo tarp dviejų esinių skirtingomis instanciacijomis. Kartu matome, kad askriptyvinis JK tipas struktūriškai yra labiausiai nutolęs nuo jungties konstrukcijų ištakų, pastarosiomis laikant tokio tipo identifikacinius teiginius, kaip *Maironis – tai Jonas Mačiulis* ir pan., ir tai liudija tam tikrą šių konstrukcijų raidos etapą jų sugramatinimo iš įvairių šaltinių kelyje. Palyginkime šiuo aspektu JK su jungties veiksmažodžiais *tapti* ir *virsti*. Intuityviai jaučiame, kad jungtis *tapti* askriptyvinėse konstrukcijose gali būti vartojama praktiškai be jokių semantinių komplementacijos ribojimų. Ir atvirkščiai, askriptyvinės konstrukcijos su jungtimi *virsti* kalboje yra retos, arba kitaip – sintaksinė šios jungties distribucija su būdvardiniais komplementais yra ribota. Pastarąją intuityją tarsi patvirtintų *Lietuvių kalbos žodyno* duomenys: čia randami pavieniai tokie, kaip (82) ir (83), pavyzdžiai:

(82) *Ignalinė apviřto didelė.* LKŽe (Ign)

(83) *O daba jaunimas y[ra] paviřtęs už šuniuką piktesnis.* LKŽe (Klk)

Bet ką šiuo klausimu sako *Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas*? Skaičiavimui buvo imti JK pavyzdžiai su būtojo kartinio laiko trečiojo asmens formomis *virto* ir *tapo*. Trečiojo asmens

veiksmazodžių formos komunikatyvinio akto dalyvių atžvilgiu yra labiausiai nežymėtos ir todėl gerokai dažniau kalboje vartojamos nei pirmojo ar antrojo asmens formos – tą patvirtina ir šių formų dažnumų tekstyne palyginimas⁷. Be to, kalbamų jungčių būtojo kartinio (kaip ir būsimojų) laiko formos yra esmiškiau susijusios su ingresyvinio laiko raiška, negu esamojo laiko formos (Mikulskas 2015, 38–40). Skaičiuojant askriptyvinių JK su *virto* dažnumą bendrame skaičiuje, pradžioje buvo imti grožinės literatūros tekstai. Daryta prielaida: nors visų žanrų rašytiniai tekstyno šaltiniai yra redaguoti tekstai, bet literatūrinuose tekstuose rašytojo / vertėjo kalbos jausmas yra geriausiai išreikštas, todėl jeigu juose jau vartojamos askriptyvinės JK su *virto*, tai ne be pagrindo ir ne atsitiktinai.

DLKT askriptyvinės konstrukcijos su jungties veiksmazodžio forma *virto* yra dažnesnės, negu galima buvo tikėtis. Bendras JK su šiuo veiksmazodžiu skaičius grožinės literatūros tekstuose čia yra 1094. Iš šio skaičiaus askriptyvinių JK priskaičiuota – 45, o tai sudaro 4,1 % bendros sumos. Šiomis konstrukcijomis paprastai perteikiamas laipsniškas, savaiminis (bet nebūtinai, plg. (84), (85), (86)) subjektinio referento pavidalo (84), nuotaikos (85), požiūrio (86), charakterio (87), o ypač spalvos (88), (89), persimainymas:

(84) *Pasišiaušęs rudas Panteleimono kailis akimirksniu virto švelniu lyg pūkas.* DLKT

(85) *Per kelias akimirkas moteris, už kurią nebuvo brangesnės pasaulyje, virto visiškai svetima, įtūžusia, vulgaria.* DLKT

(86) *Nors pradžioje maniau, kad nėščios ir storos gyvenimas bus tikras pragaras, Marijaus dėka jis virto gan maloniu ir patraukliu.* DLKT

(87) *Jau iš pat pradžių kritęs į akis jo šaltas santūrumas dabar virto tiesiog kažkoku atgrasiu.* DLKT

(88) *Sniegas saloje iš tamsiai drumsto palengva virto skaisčiai mėlynu.* DLKT

(89) *Kadise skaisčiai raudonos spalvos audeklas virto rožiniu, blyškiai rausvu, greičiau rausvai gelsvu.* DLKT

JK su *virto*, kuriomis perteikiamas subjektinio referento spalvos pokytis, čia yra net 14, o tai sudaro 31% bendro askriptyvinių konstrukcijų kalbamoje imtyje skaičiaus.

Keletą žodžių reikėtų tarti dėl predikatyvinių būdvardžių morfosintaksinio kodavimo askriptyvinėse jungties *virto* konstrukcijose, taip pat ir kai kurių struktūrinių elementų jose, nes šie dalykai yra reikšmingi sprendžiant apie JK su *virsti* sugramatinimo laipsnį. Absoliuti dauguma

⁷ DLKT grožinės literatūros registro dalyje (15765554 žodžių) užfiksuoti 1216 formos *virto* atvejai Atmetus slinkties reikšmės veiksmazodžių ir homonimų atvejus (jų bendras skaičius 122), JK su *virto* skaičius grožinės literatūros tekstuose – 1094. Palyginimui šio registro tekstuose JK su formomis *virtau* yra 23, *virtai* – 7, *virtome* – 5, *virtote* – 2 atvejai.

apžvelgtoje DLKT imtyje *virto* būdvardinių komplementų koduojama instrumentaliu⁸, panašiai kaip ir dauguma inkliuzyvinių JK su *virto* daiktavardiniai komplementai (nedidelė dalis jungties *virto* komplementų DLKT koduojama prielinksnine konstrukcija [į NP_{ACC}]: šis kodavimas, rodantis JK su *virto* kilmę iš atitinkamų slinkties konstrukcijų, *Lietuvių kalbos žodyno* duomenimis, dar išsilaikęs vakarų Lietuvos tarmėse). Palyginti didžioji dauguma jungties *tapo* būdvardinių komplementų askriptyvinėse konstrukcijose DLKT yra derinami su subjekto daiktavardžiu, taigi turi nominatyvo linksnį. Panašūs atvejai, kai būdvardinis *virto* komplementas derinamas su subjekto daiktavardžiu, DLKT grožinės literatūros tekstuose užfiksuoti tik du, plg.:

- (90) *Miestelyje kiekvienas buvo kaip ant delno, tad tuo didesnis virto siaubas, kai dar po savaitės lentpjūvėje rado papjautą sargę.* DLKT
- (91) *Bet koks erotinis jo kvietimas jai priminė šeimyninę naujo nėštumo kampaniją, todėl mintis mylėtis su juo virto atgrasi.* DLKT

Jungties *virto* būdvardinių komplementų netiesioginio kodavimo/nederinimo su subjekto daiktavardžiu faktas rodytų, kad askriptyvinės konstrukcijos su šia jungtimi struktūriškai dar nėra visiškai atitrūkusios nuo atitinkamų inkliuzyvinių konstrukcijų: prisimintina, jog pastarosios sugramatinimo kelyje yra pirminės askriptyvinių konstrukcijų atžvilgiu. Plg. toliau pateikiamą pavyzdį, kuriame koordinuojami būdvardinis ir daiktavardinis jungties *virto* komplementai – abu koduojami instrumentaliu:

- (92) *Dabar jiems užteko būti drauge, ir fajanso indai virto auksiniais, o skurdus valgis – dangiško skanumo patiekalais.* DLKT

Tai, kad kalbamos askriptyvinės konstrukcijos struktūriškai dar nėra visiškai atitrūkusios nuo atitinkamų inkliuzyvinių konstrukcijų liudija ir neretai jose dar pavartojamas vadinamasis šaltinio (*source*, arba tiesiog (S)) argumentas, žymintis subjektinio referento (vieno kurio nors jo aspekto)

⁸ Senuosiuose raštuose ir tarmėse užfiksuota ir askriptyvinių JK, kur jungties *virsti* būdvardinis komplementas yra nominatyvo linksnio. Šis morfosintaksinio žymėjimo modelis, kai predikatyvas derinamas su subjektu, galėjo būti paveldėtas iš atitinkamų konstrukcijų su depiktyvu (apie tai kalbama toliau). Šiaip bendrinėje kalboje predikatyvinio būdvardžio instrumentalis laikomas nenorminiu, pagrįstai ar ne, tai jau kitas klausimas (Holvoet & Mikulskas 2009b: 24–27). Kadangi DLKT yra sudarytas iš daugiau ar mažiau redaguotų tekstų, kyla klausimas, kaip kalbamose konstrukcijose predikatyvo būdvardžio instrumentalis išvengė redaktoriaus-normintojo plunksnos? Galimi du atsakymai: arba jungties *virsti* būdvardinio komplemento nominatyvas skambėjo neįprastai net normintojui – tuomet tai itin vertingas liudijimas, kad instrumentalis šioje pozicijoje yra perimtas iš atitinkamų inkliuzyvinių JK, – arba šios konstrukcijos DLKT sudarančiuose rašytiniuose registruose išvengė redaktoriaus dėmesio dėl savo negausumo (apytikriai tik 4% visų JK su *virto*). Prasčiau tuo atžvilgiu pasisekė askriptyvinėms JK su *tapti*: dėl savo produktyvumo jos neišvengiamai atsидūrė redaktoriaus dėmesio centre, ir tokių pavyzdžių, kaip toliau pateikiamas, DLKT liko vienetai:

- (i) *Apstulbęs Apolas žvelgė į drebančią žmogų ir staiga suvokė, jog Bilo vyzdžiai išsiplėtę, akys neįprastai blizga ir, visą laiką buvusios rudomis, staiga tapo žalsvomis!* DLKT

Kad su norminamuoju redagavimu kartais persistengiama, rodo toliau pateikiamas pavyzdys, kuriame tos pačios jungties komplementai, priklausomai nuo gramatinės klasės turintys skirtingus linksnius, skamba nenatūraliai:

- (ii) *Žmonės išsiskaidė – tapo atskirybėmis iki galo – vieni tapo turtingi, kiti vargšai, vagimis ir mafiozais, bomžais ir prostitutėmis.* DLKT

pokyčio išeities tašką: šis argumentas, reiškiamas prielinksnine konstrukcija [iš Adj(NP)_{GEN}], pastarųjų yra paveldėtas iš slinkties konstrukcijos schemos, plg. (88) ir žemiau:

(93) *Svarbiausia buvo tai, kad moteris per akimirką iš pilkos pelytės pavirto įspūdinga.* DLKT

(94) *Toliau mes plaukėme ramiai, slysdami tolydžio skaidrėjančiu ir šviesėjančiu vandeniui, iš tamsiai mėlyno jis virto švelniai žydru.* DLKT

(95) *Ir štai tokią akimirką po graudžios Felikso baladės ir po Tosiko žūties prisiminimų patys žodžiai iš kasdieniškų nepastebimai virto į pakylėtus, sekmadieninius, nes ir laidojo Antonį sekmadienį po rytinių Mišių – taip norėjo mamulia.* DLKT

Įdomu pastebėti, kad pavyzdžio (95) askriptyvinėje jungties *virto* konstrukcijoje yra pasakomas ne tik (S) argumentas (*iš kasdieniškų (žodžių)*), bet ir iš inkliuzyvinės konstrukcijos perimtas būdvardinio predikatyvo, žyminčio subjektinio referento transformacijos rezultata, prielinksninis kodavimas *į pakylėtus (žodžius)* netiesiogiai nurodo į vadinamąjį paskirties tašką (*goal*, arba tiesiog (G)) argumentą: šis argumentas kilmės konstrukcijos schemoje žymi galinį judėjimo tašką. Kaip rodo toliau aptariami JK su *tapo*, randamų DLKT, atvejai, (S) argumentas kartais reiškiamas ir šiose konstrukcijose. Ši struktūrinį „papildymą“ JK su *tapti* galėjusios perimti iš JK su *virsti*, abiejų tipų konstrukcijoms funkciškai suartėjus. Dėl tos pačios priežasties inkliuzyvinės jungties *virsti* konstrukcijos, savo ruožtu, perėmusios iš atitinkamų *tapti* konstrukcijų savo daiktavardinių komplementų kodavimą instrumentaliu vietoje paveldėtojo prielinksninio kodavimo: (G) argumento kodavimas instrumentaliu būtu sunkiai įsivaizduojamas slinkties konstrukcijoje su *virsti*, kuri laikytina inkliuzyvinės JK su *virsti* kilmės šaltiniu.

Šis preliminarus askriptyvinių JK su *virto* procentas DLKT toliau buvo patikrintas imant kiekvieno registro po 100 vienkartinės imties eilučių⁹. Skaičiuojant pavyzdžius, buvo atmetami sakiniai su jungties *virto* homonimais (plg. *Balynas užsako lėkštę raugintų agurkų, virto kumpio dvi lėkštes, šešis butelius alaus ir butelį „Skaidriosios“.* DLKT) ir sakiniai su pirminės (slinkties) reikšmės veiksmažodžiu *virto* (plg. *Ugnis dar labiau įsišėlo, dūmai virto kamuoliais.* DLKT), jų vietoje priduriant trūkstamus iki šimto JK pavyzdžius. Palyginimui panašiu principu paskaičiuotos askriptyvinės JK su *tapo*. Tik čia teko atmesti (ir atitinkamomis JK iki šimto kompensuoti) kiek kitokio pobūdžio atvejus, kaip antai egzistencinius sakinius (plg. *Šiam atsakius neigiamai, anapus durų vėl tapo tylu.* DLKT), sakinius, kuriuos askriptyvinėmis JK galima būtų laikyti tik su išlygomis (ir kurie neturi atitikmenų veiksmažodžio *virto* domene) (plg. *Tapo akivaizdu, jog egzistuoja aukštesniosios jėgos.* DLKT), sakinius, kuriuose *tapo* eina pagalbinis perifrastinės (ppr. pasyvinės) konstrukcijos veiksmažodžiu (sakinių su tokios funkcijos veiksmažodžiu *virto* neužfiksuota nei

⁹ Šnekamosios kalbos JK su *virto* DLKT yra menkas kiekis, todėl šio registro pavyzdžiai neskaičiuoti. Dėl tos pačios priežasties neskaičiuoti ir administracinės literatūros pavyzdžiai (tekstyne šio registro terasta 10 JK su *virto* atvejų).

DLKT nei kituose tirtuose šaltiniuose) (plg. *Talentingi kūriniai – retas daiktas, todėl devyniasdešimt procentų pavardžių tapo atmestos per pirmąjį posėdį*. DLKT) sakinius, kuriuose veiksmožodis *tapo* eina inceptyvinės fazės rodikliu (plg. *Rečitatyvas tapo girdėti aiškiau, ir čia, vos išvelgiamas šešėlyje, sėdėjo giedotojas – nuogas iki liemens senis, sustingęs kaip auksinė Amitabhos statula*. DLKT), sakinius su jungties *tapo* homonimais (plg. *Juk jis tapo „Paskutinę vakarienę“, tiesa? – pertraukiau*. DLKT). Skaičiavimo rezultatai pateikti 1 lentelėje:

1 lentelė. Askriptyvinių JK su *virto* ir *tapo* procentas tarp kitų tipų JK (100 DLKT vienkartinės imties eilučių su JK)

	Ask. JK su <i>virto</i> (%)	Ask. JK su <i>tapo</i> (%)
Grožinė lit.	2	45
Negrožinė lit.	5	18
Administracinė lit.	–	36
Publicistika	6	17
Visuose registruose	4,3	27,75

Matome, kad bendras visuose (rašytiniuose) DLKT registruose vartojamų askriptyvinių JK su *virto* procentas (4,3%) palyginamas su anksčiau paskaičiuotu šių konstrukcijų procentu (4,1%) nuo visų JK su *virto*, rastų grožinės literatūros registro tekstuose. Taip pat matome, kad bendras askriptyvinių JK su *tapo* procentas visuose registruose, skaičiuojant po šimtą kiekvieno registro vienkartinės imties eilučių) yra 27,75%, o tai 6,5 karto viršija panašiose imtyse skaičiuotų analogiškų konstrukcijų su *virto* dažnumą. Taigi, nors veiksmožodžio *virsti* vartojimo askriptyvinėse JK ribojimas, nėra absoliutus, jis yra reikšmingas. Pagal šį kriterijų – vartojimą askriptyvinėse JK – veiksmožodis *virsti* yra gerokai mažiau sugramatintas jungties funkcijai nei veiksmožodis *tapti*.

Kol kas tik preliminariai galėtume pasvarstyti apie tokio sintaksinės distribucijos ribojimo priežastis. Dabar sunku būtų nurodyti askriptyvinių JK su *virsti* kilmės vidinius šaltinius, t. y. tas slinkties ar kitokio pobūdžio konstrukcijas, kurios po tam tikrų veiksmožodžio *virsti* ir jo palydovų semantikos pokyčių kalbos istorijos eigoje buvo reanalizuotos į atitinkamas jungties konstrukcijas. Teoriškai vienu iš askriptyvinių JK su *virsti* kilmės šaltinių galėjo būti atitinkamos slinkties konstrukcijos su depiktyvais, fiksuojančiais subjektinio referento (kūno) padėtį vartimo metu/nuvirtus, plg.:

(96) *Mažas vaikas viršta aukštynelkas, o senas viršta ant nosės*. LKŽe (Klm)

(97) *Kojos susipainiojo, ir parvirto kniūpsčias*. LKŽe (Kt)

Depiktyvais formaliai einantys būdvardžiai šiuose sakiniuose iš tiesų semantiškai yra labiau orientuoti į vartimo veiksmo modifikaciją nei į pačius subjektus, su kurių daiktavardžiais jie yra

derinami skaičiumi, gimine ir linksniu. Tokių teiginių patvirtina ir atitinkamų jungties konstrukcijų ar atributinių jungtinių negalimybė kalboje, plg. **Vaikas buvo aukštiekninkas*; **Ar matai tą kniūpsčią žmogų?* (Holvoet & Mikulskas 2009a, 2–3). Šie būdvardžiai (kaip ir juos šioje pozicijoje neretai pakeičiantys atitinkami prieveiksmai *aukštiekninkai*, *kniūbsčiai*, plg. *Visi žmonės podraugei supuldavo kniūpsčiai ant žemės* LKŽe (BbSir50,19)) su tokio tipo veiksmažodžiais, kaip *virsti*, *griūti*, *pulti* ir pan., sudaro semantiškai glaudžias kolokacijas, kurių reanalizės į jungties konstrukcijos veiksmažodžio ir jo komplemento, semantiškai patikslinančio subjekto vardažodį, santykį sunku tikėtis.

Jeigu veiksmažodžio *virsti* pirminę reikšmę ‘nugriūti praradus pusiausvyrą; iš vertikalios padėties atsidurti horizontalioje (ant žemės)’ palyginsime su kitų „savaiminio judėjimo“ veiksmažodžių, iš kurių kilo aspektinės jungtys (plg. angl. *She grew old*; *He waxed sarcastic*), pirminėmis reikšmėmis, tai matysime, kad pastarųjų semantika teikia daugiau reikšmės plėtrai ir iš to sekančiai komplementų įvairovei. Pavyzdžiui, predikatas AUGTI kalbose ilgainiui ima žymėti netik augalo ar gyvūno natūralų stiebimąsi aukštyn jam bręstant, bet ir bet kurio fizinio objekto (kieto ar skysto) tūrio didėjimą, kūno ar sielos, šiaip abstraktaus reiškinių tvirtėjimą ir pan. Lietuvių kalboje atitinkamo veiksmažodžio semantinė plėtra netoli pažengusi (plg. *Medis užaugo aukštas/didelis/tvirtas/vešlus*). Bet, pavyzdžiui, anglų kalboje šis procesas savo laiku gerokai toliau pažengė, todėl joje susidarė palankios sąlygos veiksmažodžiams *grow* ir *wax* tapti jungtimis tapatumą tarp dviejų esinių predikuojančiose konstrukcijose. Tokios reanalizės metu augimo rezultata fiksuojantis būdvardis, veiksmažodžio reikšmei plečiantis ir imant galiausiai reikšti tik abstraktų pokytį, tampa to pokyčio rezultata fiksuojančiu predikatyviniu (jungties) komplementu. Kaip matėme, veiksmažodžio *virsti* žymimo fizinio objekto nevalingos slinkties žemėn (praradus pusiausvyrą) pobūdį ir rezultata gali apibūdinti tik keli kūno orientaciją žymintys depiktyvai. Tai suprantama, nes tokios slinkties, arba griūties, rezultatas yra numanomas: horizontaliai (ant žemės, į lovą ir pan.) nuvirtęs kūnas tegali būti orientuotas kniūbsčiai, aukštiekninkai arba ant šono.

Svarstant slinkties konstrukcijų su *virsti* ir depiktyvais reanalizės į askriptyvines JK galimybes, pravartu pasižiūrėti į slinkties konstrukcijų su „atvykimo“ reikšmės veiksmažodžiais (angl. *become* < sen. angl. *becuman* ‘arrive’; plg. lie. *stotis priešais / ant žemės*) ir depiktyvais analogišką raidą. Tokiose konstrukcijose depiktyvo būdvardis (ar daiktavardis) paprastai pasako subjektinio referento būseną, šiam pasiekus paskirties tašką. Palankus kontekstas minėtai reanalizei atsiranda tuomet, kai depiktyvo žymima subjektinio referento būseną atvykimo metu gali būti siejama su tuo atvykimo įvykiu kaip pasekmė su priežastimi ar kitaip (Petré 2012, 42–44), plg.:

(98) *I parked, ran to the station and arrived breathless to the platform.* (Google pavyzdys iš Petré 2012, 42)

Panašiai ir anksčiau minėti senųjų raštų ((71) (74)) ir tarmės ((79)) pavyzdžiai su slinkties veiksmožodžiais *stotis/pastoti* ir depiktyvais taip pat gali būti suprantami kaip esantys pakeliui į atitinkamas askriptyvines JK: sakiniai su šiais veiksmožodžiais jau gali būti interpretuojami kaip subjektinio referento ingresiją į būdvardžiu reiškiamą naująją būseną žyminčios JK. Patogumo dėlei minėti pavyzdžiai žemiau pakartojami, kaip (99), (100) ir (101):

(99) *Kaip iau tarta ira, tafsai iau to nufsitikeghimu tui werui tampa walnas a ifchriřchtas nog greku wifsu, teifus ftaijafsi pa akim pana Diewa.* WP 102v, 35

(100) *Ir afchtonis metus fiųkiu ligu fergācziam řzmagu ifchgides ghį Chus Jefus tares iam řchifkat řweikas řtaghis <eřsi>.* WP 273v, 36

(101) *Lovofje] turi gulėti, kol stiprus pastósi.* LKŽe (Smln).

Atkreipkime dėmesį į sakinio (99) pabaigą: žmogus stojasi po akim pono Dievo (t. y. „atvyksta“ pas Jį) tik jau būdamas teisus, taigi ši jo būseną yra sąlygota stojimo Dievo akivaizdon veiksmo.

Panašių, dvejai interpretuoti galimų, sakinių nesunkiai galima sugalvoti ir su veiksmožodžiu *virsti*, plg.:

(102) *Žmogus virto (ant žemės/į lovą) negyvas/bejėgis.*

Kai išleidžiamas tokių sakinių lokatyvinis argumentas, jie lengvai gali būti interpretuojami jau kaip askriptyvinės jungties konstrukcijos. Tiriant askriptyvinių JK su *virsti* kilmės šaltinius nuodugniau praverstų ir autentiški tokio tipo pavyzdžiai, ypač senųjų raštų.

Kaip matėme, daugumos DLKT tirtų jungčių *virto* būdvardiniai komplementai turi instrumentalio linksnį. Tai leidžia manyti, kad ši kodavimą askriptyvinės JK su *virsti* perėmė iš atitinkamų inkliuzyvinių konstrukcijų, – į jungties komplementus perinterpretuoti depiktyvų būdvardžiai būtų išlaikę nominatyvo linksnį. Tokį perėmimą galėjo palengvinti tos pačios jungties daiktavardinio ir būdvardinio komplementų koordinavimo atvejai, plg.:

(103) *Panas ant panų, bagatas ant wifsų ir ing wifsus, kure řchaukia iap, teip mafzu a Vbagu řtaghis est.* WP 30v, 13

Vis dėlto vienas kitas askriptyvinių JK su *virsti* atvejis su derinamu predikatyviniu būdvardžiu kalboje yra fiksuojamas. Be minėtų dviejų tekstyno pavyzdžių, (90) ir (91), anksčiau buvo pateikta keletas senųjų raštų ((70), 5 išnaša (ii)) ir tarmių ((82), (83)) JK pavyzdžių su predikatyvinio būdvardžio derinimu. Toliau pateikiu dar pora tokių pavyzdžių iš tarmių:

(104) *Kelnės išvirto juodos.* Vs (pavyzdys iš Ambrazas 2006, 150)

(105) *Laikas daba viřto kitoniřkas.* LKŽe (Krž)

Reikia manyti, kad pastarasis morfosintaksinio kodavimo modelis, nors ir rečiau kalbamose askriptyvinėse JK taikomas, buvo perimtas iš atitinkamų slinkties konstrukcijų su depiktyvais.

Slinkties konstrukcijos su depiktyvais nėra vienintelis galimas askriptyvinių konstrukcijų su aspektine jungtimi šaltinis. Tokiu šaltiniu gali tapti ir pasyvinės konstrukcijos, kuriose dinaminės reikšmės lekšemos, eidamos pagalbinio veiksmažodžio pareigas, kartu su dalyviu sudaro sudėtinį sakinio predikatą, plg.:

(106) *Testamentofa, ant pradžias ira gramata padarama, patam te fanteghi daiktai tampa furafhami, irgi patam tai wifsa petzetemis pridetamis angu prikabintamis tampa pastiprinta.* WP 45v, 38

Tokių konstrukcijų dalyviniai dėmenys, priklausomai nuo sintaksinio konteksto, gali būti interpretuojami „veiksmažodiškai“ ir „būdvardiškai“ (Mikulskas 2009, 135–140). Kai sudėtinio predikato dalyvinė forma interpretuojama „būdvardiškai“, pasyvinė konstrukcija virsta jungties konstrukcija: pagalbinis veiksmažodis joje tampa jungtimi, o ją komplementuojanti dalyvio forma – būdvardiniu predikatyvu. plg.:

(107) *Tai est kada kaip a kur tai staghifsi eft, ir kaip tai wifsam fwetui fzinama apfakita a apradita tapa.* WP 26r, 12

Šio pavyzdžio klauza *tai wifsam fwetui fzinama ... tapa* jau galėtų būti interpretuojama kaip askriptyvinė konstrukcija.

Palankus sintaksinis kontekstas tokiai reanalizei susidaro, kai tarpusavyje koordinuojami du (ar daugiau) to paties veiksmažodžio komplementai – vienas dalyvinės kilmės, kitas būdvardinės. Tokių koordinuotų komplementų atžvilgu veiksmažodis atlieka dvejopas pareigas: viena vertus, jis eina pagalbinio veiksmažodžiu, kita vertus – jau jungtimi. Šiuo požiūriu, be (99) ir (106), plg. dar:

(108) *Kurfai tiki tam makflu, tas per weru ing Chū Jefu panu mufu teifus ir ifchgannitas stajafsi.* WP 220r, 15

(109) *Svajoti nebuvo jokio reikalo – tolimi pasauliai tapo realūs ir pasiekiami, plėtėsi vielinis bendradarbiavimas.* DLKT

DLKT duomenimis, perifrastinės konstrukcijos su pagalbinio veiksmažodžiu *tapti* ir dalyviu lietuvių kalboje tebevartojamos, nors jos *Lietuvių kalbos žodyne* laikomos germanizmais ir bendrinėje kalboje siūlytos keisti konstrukcijomis su pagalbinio veiksmažodžiu *būti* (Sližienė 1967, 69), plg.:

(110) *Dabar kova dėl išgyvenimo tapo nustumta į nematomą, žmogaus pojūčiams neprieinamą sferą.* DLKT

(111) *Dėl fonetinių ir semantinių sąsajų akivaizdžiai poetiškai susiję lietuvių kalboje tapo ir žodžiai vyresnis reikšme.* DLKT

(112) *Kitaip tariant, kaimas tapo atmestas ne vienam dešimtmečiui atgal, o jo žmonės pasmerkti ilgam ir skurdžiam egzistavimui.* DLKT

Panašių konstrukcijų su veiksmažodžiu *virsti* tirtuose šaltiniuose nerasta. Galimai tai yra viena iš priežasčių, kodėl askriptyvinės JK su šiuo veiksmažodžiu kalboje gerokai rečiau pasidaromos nei su veiksmažodžiu *tapti*, mat nemažai pastarosios jungties būdvardinių komplementų yra dalyvinės kilmės, plg.:

(113) *Tenkinant žmonių poreikius, daugelis jos gaminių, kurių garsiausias neabejotinai „Kleenex“ nosinėlis, tapo tokie pažįstami, kad net jų pavadinimai įaugo į kalbą.* DLKT

(114) *Denis, visada buvęs paklusnus, staiga tapo užsispyręs.* DLKT

(115) *Nebegėre degtinės ir tapo nebeatpažįstamas.* DLKT

(116) *Siekę pastatyti tai, kas turėjo būti vienybės simbolis ir pamatas, šie žmonės tapo dar labiau išsklaidyti negu anksčiau, skirtingų kalbų, tarpusavyje susiskaldę, nepajėgūs sutarti ar suartėti.*

Kai kuriais atvejais dalyvinės formos jau yra bemaž subūdvardėję (plg. (113) *daugelis jos gaminių... tapo tokie pažįstami* ~ *artimi*; (114) *Denis ...tapo užsispyręs* ~ *nepaklusnus*), kitais atvejais jų būdvardišką interpretaciją skatina kontekstas, kaip tai akivaizdu pavyzdyje (116)¹⁰. Peržiūrėjus kiekvieno DLKT registro po 100 vienkartinės imties eilučių, rasta 116 askriptyvinių JK su *tapo*, iš jų 33 konstrukcijų predikatyvai yra dalyvinės kilmės, o tai sudaro 28,45% visų rastų askriptyvinių JK su šia jungtimi. Tai yra reikšmingas procentas, kuris apytikriai rodo ir askriptyvinių JK su *virto* „nuostolį“ šioje srityje. Tarp 45 tokių konstrukcijų, rastų DLKT grožinės literatūros tekstuose, tėra dvi su dalyvinės kilmės predikatyvais, plg.:

(117) *Būdamas mieste, „Draugystės“ knygyne nusipirkau (ją ir dabar ten galima rasti) Fidelio kalbų knygą, kurių teko negailestingai redaguoti, kol ji virto grakščia, patrauklia, kiekvienam prieinama ir suprantama, be ispanų kalbos aistros, skambesio ir grėsmės.* DLKT

(118) *Jambė-Aka buvo deivė, aplankanti mirštančias raganas. Serafina buvo pasirengusi. Ji bemat virto matoma ir žengė į priekį džiugiai šypsodama, nes Jambė-Aka buvo linksma ir nerūpestinga, o jos apsilankymai – džiaugsmingos dovanos.* DLKT

Faktą, kad jungtis *virsti* sunkiai prisijungia dalyvinės kilmės komplementus, reikėtų aiškinti tuo, kad šis veiksmažodis niekada nebuvo vartojamas kaip pagalbinis perifrastinių konstrukcijų veiksmažodis.

4.2.2 Jungčių *virto* vs. *tapo* distribucija specifikaicinėse konstrukcijose DLKT

¹⁰ Sintaksinis kontekstas gali skatinti ir veiksmažodišką perifrastinio junginio dalyvio interpretaciją, plg:

- (i) *Nors dėl neaiškių priežasčių, kurių tikrai nepavadinsi teisingomis, skalė iš karto visiems tapo žinoma vien Richterio vardu.* DLKT
- (ii) *Skalė iš karto tapo žinoma ~garsi.*

Greičiausiai dėl tos pačios paveldėtosios reikšmės „traukos“ (*backward pull*;) veiksmažodis *virsti* keistai skamba deskriptyvinėse identifikacinėse JK, o ypač joms priešpriešą sudarančiuose specifikuojančiuose JK, plg.:

(119) *Jonas Petraitis tapo/?virto mūsų anglų kalbos mokytoju.*

(120) *Mūsų anglų kalbos mokytoju tapo/ ?? virto Jonas Petraitis.*

Nevalingą pokytį / natūralią transformaciją suponuojančio veiksmažodžio *virsti* vartosenos ribojimą pastarajame JK tipe papildomai reikėtų sieti ir su to tipo apibrėžimu: prototipinėse specifikuojančiuose konstrukcijose preverbiniis vardažodis apibrėžia vaidmenį, kurio vienintelis atlikėjas yra presuponuojamas, belieka tik patikslinti jo tapatumą; jį tikslinat, įvardijamas individas, kuris, pagal įvykusį faktą, paprastai pasirenkamas iš pašnekovams jau žinomo (baigtinio) kandidatų sąrašo (Mikulskas 2014, 190): kiekvienas šio sąrašo narys, dalyvaudamas tam tikrame procese (varžybose, konkurse ir pan.) pretenduoja tapti vieninteliu apibrėžto vaidmens atlikėju, ir šia prasme yra atsakingas už (galimą) savo nominaciją. Vis dėlto tirtose DLKT imtyse pora specifikuojančių JK su *virto* atvejų buvo užfiksuota, plg.:

(121) *Visų pirma tapo aišku, kad, švelniai tariant, nebadausiu. Iš tikrųjų labai greitai didžiausia problema virto laisvalaikis.* DLKT

(122) *Panašių klubų veikla koncertų metu nevyksta, tuo tarpu demokratiškiausioje Vilniaus salėje kantriais „orkestro mėgėjais“ norom nenorom virto ir atėjusieji pasiklausyti koncerto, ir savo pasirodymo laukianti vakaro žvaigždė.* DLKT

Atrodo, kad jungtis *virto* pavyzdžio (122) specifikuojančiuose JK pasirenkama dėl netipiško konteksto: apibrėžto vaidmens (kantrūs „orkestro mėgėjai“) atlikėjais sakinyje minimi individai čia tampa nenoromis ir neplanuotai. Taigi šių individų nevalinga ingresija į apibrėžtą vaidmenį (kalbos lygmeniu – jo specifikuojimas) šiame pavyzdyje atitinka jungties *virsti* semantinę specifiką žymėti savaiminį, neplanuotą subjektinio referento pokytį. Pavyzdžio (121) specifikuojančiuose JK (antrasis sakiny) perteikiamoje situacijoje apibrėžto vaidmens „atlikėjas“ yra laisvalaikis: kadangi tai ne individas, jis nėra prototipiškas tokių konstrukcijų specifikuojantis, bet, tam tikra prasme, yra atsakingas už savo tapimą didžiausia problema, techniškai kalbant – už savo ingresiją į apibrėžtą vaidmenį „didžiausia problema“. Galbūt todėl šiame pavyzdyje vietoje jungties *virto* gerai (jeigu ne geriau) tiktų ir jungtis *tapo*, plg. *Iš tikrųjų labai greitai didžiausia problema tapo laisvalaikis.* Šis pavyzdys rodo, kad esant palankiam kontekstui jungčių *virsti* ir *tapti* semantinės charakteristikos gali suartėti ir tai leidžia pirmajai iš jų pažeisti sintaksinės distribucijos – vartojimo specifikuojančiuose JK – ribojimą.

Specifikacinės JK su *tapti*, žinoma, gali būti pasidaromos be jokių ribojimų, pagal poreikį. Tirtose DLKT imtyse (po 100 kiekvieno registro vienkartinės imties JK su *tapo*, atmetus askriptyvines JK) šio tipo konstrukcijų užfiksuota nedaug: iš 400 JK su daiktavardiniais predikatyvais specifikuojamųjų JK tėra 50, arba 12,5%. Specifikacinių JK skaičių (procentą) kiekvieno registro šimtui JK su daiktavardiniu predikatyvu žr. 2 lentelėje. Kaip matome, didžioji dauguma – net 26% specifikuojamųjų JK su *tapo* – rasta publicistikos registro imtyje. Keli būdingi jų pavyzdžiai pateikiami toliau:

- (123) *Pirmuoju mūsų tokiu „užsakomu“ rašytoju prieš keletą metų tapo Ričardas Gavelis, su kuriuo leidykla „Tyto alba“ sudarė sutartį, ir po metų nuo dokumentų pasirašymo leidykla turėjo „Prarastų godų kvartetą“*. DLKT
- (124) *Pasaulio čempionais tapo Vilma Rudzenskaitė (M35) ir Vidas Armalis. (V35)*. DLKT
- (125) *Metų žurnaliste jūrų ir transporto industrijoje tapo „Lietuvos žinių“ žurnalistė Vida Bortelienė*. DLKT

2 lentelė. Specifikacinių JK skaičius/procentas vienkartinės imties 100 JK su daiktavardiniais predikatyvais

Grožinė literatūra	3 (%)
Negrožinė literatūra	16 (%)
Administracinė literatūra	5 (%)
Publicistika	26 (%)

4.2.3 JK su *virto*, žyminčių neigiamą vs. neutralų vs. teigiamą subjektinio referento pokytį, santykis

DLKT

Pirminė *virsti* reikšmė ‘griūti’ žymi specifinio judėjimo įvykį, kai vertikalus fizinis objektas ar subjektas (savaimė ar veikiamas išorinės jėgos) praradęs pusiausvyrą ir veikiamas gravitacijos atsiduria horizontalioje padėtyje:

- (126) *Štulpas nestova – virsta*. LKŽe (Pln)
- (127) *Ka klumpiai paslydo, ka virš aukštynaikas!* LKŽe (Všv)

Veiksmažodžio *virsti* žymimo „griuvimo“ įvykio subjektas (gyvas padaras) paprastai nesirenka sąmoningai atsidurti horizontalioje padėtyje, todėl už tokį savo kūno padėties pokytį dažniausiai nėra atsakingas. Fizinio kūno padėties pokytį žyminčio veiksmažodžio pritaikymą subjektinio referento būsenos pokyčiui JK žymėti galima aiškinti konceptualiosios metaforos ATSIDURTI TAM TIKROJE BŪSENOJE YRA ATSIDURTI TAM TIKROJE PADĖTYJE ERDVĖJE veikimu (plg. Radden 1996, 435). Savaip šis faktas pripažįstamas ir LKIS (Ambrazas 2006, 151–152). Vienakryptis, nekontroliuojamas judėjimas žemyn paprastai vertinamas neigiamai (konceptualiosios orientacinės

metaforos NEKONTROLIUOJAMAS VYKSMAS YRA (SLINKTIS) ŽEMYN ir BLOGAI YRA ŽEMYN; Lakoff & Johnson 2003, 14–19). Tad galutinė, horizontali, kūno padėtis, palyginti su pradine, vertikaliąja, dažnai vertinama kaip nenormali ir prastesnė, plg.:

(128) *Žiemą buvo slidu, kaip jisai slydo, kaip viřto!* LKŽe (Šk)

(129) *Viskas viřsta, viskas irsta, tep ir gyvenam.* LKŽe (Žln)

Atitinkamai ir JK su veiksmažodžiu *virsti* subjektinio referento pakitęs pavidalas dažnai vertinamas neigiamai, kaip išsigimimas ar degradavimas. Išties pasakymas *Generolas virto pėstininku* be konteksto skamba geriau negu *?Pėstininkas virto generolu*. Plg. šiuo atžvilgiu pavyzdžius iš LKŽe:

(130) *Kai toki orai, tai mes, sveikieji, į ligonius viřtam.* LKŽe (Nm)

(131) *Suvis kevalu viřsta boba.* LKŽe (Dglš)

(132) *Kviečiai ant lauko viřsta į pulverius.* LKŽe (Plšk)

(133) *Dar nebuvo žymu jį virtus pūzru.* LKŽe (Vaižg)

Pastebėtina, kad veiksmažodis *virsti*, kaip ir veiksmažodis *pastoti/stoti(s)*, originaliai žymi tokį kūno judėjimą vertikaliąsias ašies atžvilgiu, kai jo pagrindas paprastai lieka vietoje. Dėl šios semantinės specifikos, abu veiksmažodžiai yra predisponuoti tapatumo tarp dviejų esinių predikacijos raiškai: JK konstrukcijų apibrėžiamasis požymis yra subjektinio referento ir jungties komplemento koreferentiškumas jose, kuris tam tikra prasme jau yra numatytas veiksmažodžių *virsti* ir *pastoti / stoti(s)* originaliai žymimų dinaminių situacijų raidoje.

Lyginant su veiksmaodžiu *virsti*, jungties *pastoti / stoti(s)* (anksčiau, kaip minėta, plačiau vartotos) implikuojama vertybinė konotacija yra priešingos krypties: originaliai šis veiksmažodis žymi specifinį kūno judėjimą aukštyn (LKŽe **stoti**: 1. *keltis (sėdėjus, gulėjus), remiantis kojomis, užimti vertikalią padėtį*) ir yra predisponuotas konceptualiosios orientacinės metaforos GERAI YRA AUKŠTYN raiškai. Be (78) ir (79), čia pakartojamų kaip (134) ir (135), plg. dar (136):

(134) *Išgijau, vėl pastojau žmogus.* LKŽe (Ggr)

(135) *Lovofje] turi gulėti, kol stiprus pastósi.* LKŽe (Smln)

(136) *Kiekvienam [negyvėliui] kap užkerta, tai sveikas stoja!* LKŽe (BsMtII223 (Lnkl))

Tačiau ši jungtis jau senuosiuose raštuose tapo pakankamai desemantizuota ir jos komplementas nebūtinai žymi tik teigiamai vertinamą realiją. Be (137), plg. dar (80) ir (81), čia pakartojamų kaip (138) ir (139), plg.:

(137) *Velinas stojęsi est ... bjaurumi ... per nuodėmę.* LKŽe (DK56)

(138) *Kad tu, martele, šermukšniu stotum, kad tu, martele, iš ten negrižtum (d.).* LKŽe (Prng)

(139) *Žmonės negerai stojos.* LKŽe (Lz)

Lietuvių kalbos žodyno duomenys rodo, kad ir jungties *virsti* komplementų žymimos realijos, fiksuojančios subjektinio referento pokyčio rezultatą, ne visais atvejais vertinamos neigiamai. Antai toliau pateikiamuose pavyzdžiuose iš senųjų raštų subjektinio referento pokytis galėtų būti vertinamas tik teigiamai, plg.:

(139) *Duona pavirsta kūnu, o vynas krauju*. LKŽe (DK99)

(140) *Liepk, idant tie akmenes duona pavirstų*. LKŽe (MP107)

(141) *Siela jūsų pavirs ing džiaugsmą*. LKŽe (Ch1Jn16,20)

Iš toliau pateikiamų dabartinės kalbos pavyzdžių (raštų ir tarmių) sakinyje (142) perteikiamas aiškiai neutralus subjektinio referento (priebalsio *v*) pokytis, likusiuose sakiniuose tas pokytis vertintinas teigiamai, plg. :

(142) *Priebalsis v žodžio gale labai suskardėja ir virsta neskiemeniniu balsiu u*. LKŽe (LKG183)

(143) *Medžiu virto daigelis, kupsnys kalnu tapo*. LKŽe (A.Baran)

(144) *Anksčiau jis visa tai nujautė, dabar ta nuojauta virto įsitikinimu* LKŽe (V.Myk-Put)

(145) *Kol tie vaikai į žmonis pavirsta, kiek vargo turì padėti*. LKŽe (Krš)

(146) *Į vaikesiuką pradėjau paviřst, jau i visai gerai: dalgi čiupinèt pradėjau, i plūgq, i arklq*. LKŽe (LKT217(ŠI))

Visi šie faktai, liudijantys kalbamo veiksmažodžio desemantizaciją, kartu liudija ir didesnę jo sugramatinimo jungties funkcijai laipsnį. Aiškesnę vaizdą šiuo atžvilgiu dėl veiksmažodžio *virsti* pasirengimo atlikti jungties funkcijas dabartinėje lietuvių kalboje matysime ištyrę DLKT duomenis.

Kaip ir anksčiau, buvo vienukart imta kiekvieno DLKT rašytinės kalbos registro po 100 JK su *virto* atvejų ir paskaičiuota, kiek iš jų sudaro konstrukcijos, perteikiančios neutraliai vertinamą ar teigiamą subjektinio referento pokytį – jų skaičius/procentas ir parodytų aiškiau tą mastą, kuriuo jungtis *virsti* dabartinėje kalboje yra atitrūkusi nuo pirminės savo reikšmės ir funkciškai priartėjusi prie jungties *tapti*. Priskiriant JK su *virto* vienai ar kitai skaičiuojamai grupei, iškilo kai kurių metodinių problemų, kurias teko pakeliui spręsti. Atvejai, reprezentuojantys paveldėtąją veiksmažodžio *virsti* semantiką, kuriuose subjektinio referento pokytis yra įvykęs degraduojančia linkme ir/ar jo rezultatas vertinamas neigiamai, kaip antai (147), (148) (149) ir pan., yra aiškiai atpažįstami, plg.:

(147) *Jis sulyso. Buvo gražus žaliūkas, o virto griaučiais, nebesilaikė ant kojų*. DLKT

(148) *Taip nunešiojo savo batus, kad jie virto basutėmis*. DLKT

(149) *Nuo tada mūsų gyvenimas virto mažučiu pragaru*. DLKT

Abejonių nekelia ir tie atvejai, kuriuose JK su *virto* perteikiamas subjektinio referento pokytis vienprasmiškai yra teigiamas, plg.:

- (150) *Akmenimis nusėtas ir duobelių pilnas takas, kuriuo keleivis turėjo atsargiai žengti žiūrėdamas, kad neišsisuktų kojos, virto daug lygesniu keliu, kurio įdubimai buvo užlyginti pridėjus akmenų ten, kur labiausiai reikėjo.* DLKT
- (151) *Toji smėlynė netrukus virto taip sparčiai besiplečiančia gyvenvieta, kad kaipmat užgožė netoliese į pietus nuo Tel Avivo esantį Jafos miestelį.* DLKT
- (152) *Bet per tuos ketverius metus jie spėjo užmiršti nevykusių bendro gyvenimo pradžių: dabar jis virto glaudžia, laiminga ir tvirta sandrauga.* DLKT
- (153) *Tai buvo laikmetis, kuriame, M. Biržiškos žodžiais tariant, liaudis virto tauta.* DLKT

Šiuose pavyzdžiuose perteikiamas kokybinis subjektinio referento pokytis, kuris vertinamas teigiamai. Kitomis JK su *virto* konstrukcijomis perteikiamas toks pokytis yra kiekybinis, įvykęs subjektinio referento požymio didėjimo, stiprėjimo, gausėjimo linkme, – šio požymio vertybinis aspektas gali būti ir nesvarbus, plg.:

- (154) *Keletui akimirų aprimęs vėjas virto uraganu.* DLKT
- (155) *Kai ji žengė atsiimti premijos, audringi plojimai beveik virto ovacija.* DLKT
- (156) *Ankstesnis bendradarbiavimas tarp Kapetingų ir Šv. Sosto virto didėjančia Prancūzijos karaliaus įtaka popiežiui.* DLKT
- (157) *Atsitiktiniai Lietuvos prekybos ryšiai su jos vakarų kaimynais, valdant Vytautui Didžiajam, virto nuolatiniais.* DLKT
- (158) *Pučistus taip pat parėmė elitinės vokiečių ir italų divizijos. Nepavykęs pučas virto pilietiniu karu.* DLKT

Galima būtų ginčytis, ar pavyzdyje (154) vėjo virtimas uraganu arba pavyzdyje (158) pučo virtimas pilietiniu karu laikytini teigiamais pokyčiais, bet kad šie pokyčiai įvyko stiprėjimo linkme, nekyla abejonių, plg. *Nepavykęs pučas virto pilietiniu karu* ~ *Nepavykęs pučas išaugo į pilietinį karą*. Atkreiptinas dėmesys, kad tokiais pasakymais, kaip *vėjas virto uraganu*, *pučas virto pilietiniu karu*, *susistumdymas virto riaušėmis* ir pan., perteikiamas nekontroliuojamas pokytis, kuris iš dalies yra suderinamas su iš atitinkamos slinkties konstrukcijos, reiškiančios vertikalios objekto griūtį praradus pusiausvyrą, paveldėtą jungties *virsti* semantika. Kitaip yra pavyzdžiuose (156) ir (157): subjektinio referento pokytis šiose JK yra (iš konteksto suvokiamo asmens) valingos veiklos rezultatas. Tokiuose kontekstuose jungtis *virsti* neretai semantiškai suartėja su jungtimi *tapti*, plg. *Atsitiktiniai Lietuvos prekybos ryšiai su jos vakarų kaimynais, valdant Vytautui Didžiajam, tapo nuolatiniais*.

Toliau pateikiami pavyzdžiai, kuriuose JK su *virto* perteikiamų subjektinio referento pokyčių neutralus pobūdis nekelia abejonių, plg.:

(159) *Sodomos ir Gomoros fejerverkai horizonte virto šiaurės pašvaiste, nuo jos apako Homeras.*
DLKT

(160) *Staiga vieno skliauto papėdėje žymiklis iš rodyklės virto maža rankele, kviečiančia žaidėją spragtelėti.* DLKT

(161) *Kai perskaitė kažkokią studiją apie vaikų prislėgtumą dėl nejudrumo, jos pamokos akimirksniu virto angliškai vedamomis aerobikos pratybomis.* DLKT

Tirtoje tekstyno imtyje rasta nemažai tokių JK su *virto* atvejų, kai sunku vienareikšmiškai vertinti jomis perteikiamo pokyčio pobūdį. Dauguma tokių konstrukcijų perteikia jausmo pokytį, plg.:

(162) *Balounas nesusilaikė ir sukūčkiojo. Kūčkiojimas netrukus virto gaudžia rauda. – Ko šniurkšti kaip veršis? – pasiteiravo virėjas Juraida.* DLKT

(163) *Jis tai pats pajuto, ir jo netvirta panieka Ašliui virto neapykanta – neapykanta, kylančia iš savęs paties nekentimo.* DLKT

(164) *Bangomis vilnijantis griežulys virto salsvu svaiguliu, – nepabusti niekad! – kvaituliu, srūvančiu iš sapno, iš motinos į mane, nepaliaujančiu, neatšaukiamu, nepavaldžiu tarsi mirtis.* DLKT

(165) *Tėvas pamatė, kad sūnus sunkiai sužeistas, bet dar kvėpuoja, ir iškart jo pyktis virto gailėsčiu: jis iškėlė į dangų rankas, prarūdo gailiomis dejonėmis, čia kalbino, čia bučiavo, čia guodė gulintį, čia apverkė savo dalią.* DLKT

(166) *Paskiau virtuvėje mazgojasi rankas. Žinoma, būčiau galėjęs nusimazgoti ir namie, tačiau siekis rodyti pavyzdį virto įpročiu, rankas mazgodavausi apžiūrėjęs kiekvieną pacientą.* DLKT

Iš eilės aptarkime šiuos pavyzdžius. Kūčkiojimo virtimą rauda pavyzdyje (162) galėtume vertinti teigiamai, kaip jausmo intensyvėjimą; kita vertus, jeigu kūčkiojimą vertinsime teigiamai, kaip pastangą valdytis, susitūrėjimą, tai gaudi rauda tuomet vertintina neigiamai, kaip jausmų kontrolės praradimas, natūraliai vykstanti valios pastangos degradacija; kai galimos vertinimo konotacijos viena kitą atsveria, predikato pasirinkimą gali nulemti kiti veiksniai: pavyzdžiui, veiksmazodis *virto* čia yra tinkamesnis nei veiksmazodis *tapo* nekontroliuojamai/savaiminei situacijos raidai perteikti. Paniekos virtimas neapykanta pavyzdyje (163) sociume turėtų būti vertinamas neigiamai, ypač jeigu jausmo pokytis implikuoja kontrolės praradimą, kita vertus, neapykanta yra intensyvesnis neigiamos nuostatos kito atžvilgiu jausmas nei panieka. Šiuo atžvilgiu atvirkščiai yra pavyzdžiuose (164) ir (165): griežulio ar pykčio persimainymas į salsvą svaigulį ar gailėsčių vertintinas teigiamai, kita vertus, griežuliui ar pykčiui atlėgstant, jo intensyvumas mažta. Pagaliau pavyzdys (166): kokio nors valingai kartojamo veiksmo virtimas įpročiu paprastai reiškia rutiną, reikalaujančią mažiau valios pastangų, nors dažnai ir teigiamai vertinamą. Jeigu šiame sakinyje jungties veiksmazodį *virto* pakeisime veiksmazodžiu *tapo*, pabrėšime, kad subjektinio referento (siekiro rodyti pavyzdį) pokytis vyko tikslingai, plg. *Mano siekis rodyti pavyzdį **tapo** įpročiu, rankas mazgodavausi apžiūrėjęs*

kiekvieną pacientą. Šie ir panašūs atvejai, kuriuose jungties *virto* konstrukcija perteikiama subjekcinio referento pokytį galima vertinti dvejopai, skaičiuojant buvo priskirti neutralaus pokyčio grupei. Parastai tokiuose sakiniuose dar galima išvelgti dermę tarp paveldėtosios veiksmožodžio *virsti* semantikos ir nekontroliuojamos, natūralios, profiluojamo pokyčio raidos: pati raida gali vykti subjekcinio referento požymio (dažniausiai – jausmo) intensyvėjimo ar silpnėjimo linkme. Kita vertus, tas pokytis sociume gali būti vertinamas teigiamai ir neigiamai. Pagrįstai galėtume manyti, jog tokie jungties sakiniai, perteikiantys dvejopai galimus vertinti pokyčius, yra tie semantiniai kontekstai, kuriuose susidaro palankios sąlygos jungčiai *virsti* atitrūkti nuo paveldėtosios savo reikšmės ir taip funkciškai priartėti prie gerokai labiau desemantizuotos jungties *tapti*. Toliau pateikiamoje 3 lentelėje matyti, koks skaičius/kiek procentų kiekvieno registro¹¹ tirtos vienkartinės imties – 100 JK su *virto* – sudaro atvejai su neutraliai ar teigiamai vertintinu subjekcinio referento pokyčiu:

3 lentelė. JK su *virto*, perteikiančių neutraliai ar teigiamai vertinama pokytį skaičius / procentas (100 DLKT vienkartinės imties eilučių su JK)

	Neutralus pok. (%)	Teigiamas pok. (%)	Neneigiamas pok. (%)
Grožinė lit.	27	26	53
Negrožinė lit.	28	27	55
Administracinė lit.	–	–	–
Publicistika	10	30	40

Kartu sudėjus, JK su *virto* žyminčios neutraliai, dviprasmiškai ar teigiamai vertinamą ar kiekybės / kokybės charakteristikų didėjimo linkme vykstantį subjekcinio referento pokytį, sudaro 49,3 % visos tirtos imties, taigi 50,7 % atvejų išnaudojama paveldėtoji jungties *virsti* reikšmė, žymėti neigiamai vertinamą arba degradavimo linkme vykstantį subjekcinio referento pokytį. Taigi maždaug pusėje tirtos DLKT imties atvejų jungties *virsti* konstrukcijos jau yra išsivadavusios nuo konceptualiosios metaforos BLOGAI YRA ŽEMYN, sietinos su paveldėtąja iš atitinkamų slinkties konstrukcijų reikšme, įtakos. Kita su paveldėtąja reikšme sietina konceptualioji metafora – NEKONTROLIUOJAMAS VYKSMAS YRA (SLINKTIS) ŽEMYN – jungties *virsti* konstrukcijose dažnu atveju dar atpažįstama: JK su *virsti* perteikiamas nekontroliuojamas subjekcinio referento pokytis sudaro šių konstrukcijų semantinę savastį ir kartu skirtumą nuo atitinkamų JK su *tapti*, kurių perteikiamas pokytis paprastai yra planuotas bei subjekcinio referento vienaip ar kitaip kontroliuojamas. Tačiau

¹¹ Administracinės literatūros registro kalbamų konstrukcijų pavyzdžiai dėl menko skaičiaus, kaip ir anksčiau, nebuvo tirti.

JK su *virsti* perteikiamas subjekcinio referento nekontroliuojamas pokytis nebūtinai vyksta sakinyje profiliuojamo jo požymio mažėjimo (degradacijos) linkme ir nebūtinai vertintinas tik neigiamai.

5.0 Kiek yra pamatuotas teiginys dėl kalboje realiai funkcionuojančios bendros ingresyvinio aspekto raiškos JK?

Šio skyriaus uždavinys – įrodyti, kad JK su veiksmožodžiais *virsti* ir *tapti* kalboje egzistuoja kaip bendros ingresyvinio aspekto raiškos jungties konstrukcijos, kuria teigiama, kad patyręs pokytį vienas esinys ima egzistuoti kaip kitas esinys/kitu pavidalu, dvi instanciacijos. Viena vertus, šios dvi konstrukcijos nuo sąveikos pradžios tarpusavyje dalijasi semantinę minėto aspekto raiškos erdvę pagal savo jungčių paveldėtą/nusistovėjusią semantinę specifiką, kita vertus, tam tikruose kontekstuose semantiškai suartėdamos ir galėdamos apsiekti veiksmožodžiais, jos formuoja pamatą bendrai jungties konstrukcijai, kurios rėmuose vyksta abiejų veiksmožodžių konkurencija (jos eiga išoriškai atsispindi kalbamų jungčių komplementų semantinės įvairovės (produktyvumo) pokyčiuose)¹² Tarpusavio sukeičiamumo kontekstuose, kai kiti semantiniai veiksniai yra daugmaž lygiaverčiai, vieno ar kito predikato pasirinkimą neretai lemia vienas kuris papildomas motyvas, paprastai bendrai įvardijamas kaip stilistinis. Toks abiejų konstrukcijų funkcinis suartėjimas, kai atsiranda pagrindo kalbėti apie vieną abstraktesnę konstrukciją, lemia, kad vienos konstrukcijos atributus perima kita konstrukcija arba viena konstrukcija įkerta į kitos semantinę sritį. Taip greičiausiai askriptyvinės JK su *tapti* yra paskatinusios, jog ir jungtis *virsti* imta vartoti su būdvardiniais komplementais, nors pastaruosius šiai jungčiai, kilusiai iš slinkties veiksmožodžio, nebūdinga prisijungti. Arba JK subjekcinio referento tam tikrą degradavimą reiškiančiam pokyčiui perteikti vietoje įprastinio veiksmožodžio *virsti* imamas ir pavartojamas veiksmožodis *tapti* (*Ilgainiui Jonas tapo girtuokliu*), kurį tokiu atveju galėtume laikyti nežymėtuoju bendrosios konstrukcijos pasirinkimu. Taip pat ne be JK su *virsti* įtakos ir analogiškoje konstrukcijoje su *tapti* imamas reikšti pokyčio išeitie taško (S) argumentas (*Iš vargšo jis tapo turčiumi; Ką tik iš skeptiko tapo tikinčiu.* DLKT). Jeigu darome prielaidą, kad pagrindinė JK su *virsti* kilmės konstrukcija yra slinkties konstrukcija (žyminti vertikalaus objekto griuvimą žemėn netekus pusiausvyros), tai kitaip, kaip tikrai atitinkamos JK su *tapti* įtaka, neišėina paaiškinti daiktavardinio komplemento kodavimo instrumentaliu įsivyravimą (bent jau dalyje tarmių ir bendrinėje kalboje) pirmojoje konstrukcijoje vietoje originalaus kodavimo prielinksnine [*i* NP_{acc}] konstrukcija. Iš inkliuzyvinės JK su *virsti* jungties komplemento kodavimas instrumentaliu veikiausiai buvo perimtas ir askriptyvinėje JK su šia jungtimi, nes askriptyvinėje JK su *tapti*, bent jau tekstyno duomenimis, būdvardinis komplementas, be retų išimčių, derinamas su subjekto daiktavardžiu, taigi turi nominatyvo linksnį.

¹² Šiame tyrime atsiribojame nuo trečiojo semantinės ingresyvinio aspekto raiškos erdvės dalyvio ir konkurento – jungties veiksmožodžio *darytis* / *pasidaryti*.

Norint nustatyti kontekstus, kuriuose viena jungtis be didesnio reikšmės nuostolio galėtų pakeisti kitą, ir paskaičiuoti tokių sukeičiamumo kontekstų procentą DLKT, reikia kuo aiškiau apibrėžti semantinius domenų, į kuriuos tos dvi jungtys pasidalija savo atstovaujamą ingresyvinio aspekto raiškos erdvę. Toliau pateikiamos veiksmažodžių *virsti* ir *tapti*, einančių jungties pareigas ingresyvinio aspekto tapatumo teigimo konstrukcijose, semantinės apybraižos.

5.1 Jungties *virsti* semantinė apybraiža

Kaip jau buvo kalbėta, jungtis *virsti* inherentiškai žymi subjektinio referento pokytį jo kokybinių ir/ar kiekybinių charakteristikų mažėjimo linkme arba pokytį, kuris kalbinės bendrijos narių vertinamas neigiamai. Tokia vertybinė konotacija dera su paveldėta iš slinkties konstrukcijos reikšme, pamatuojančia konceptualiąją metaforą BLOGAI YRA ŽEMYN. Kaip matėme, tokios, nuo paveldėtosios semantikos dar neatitrūkusios, JK su *virsti* sudaro pusę tirtosios DLKT imties pavyzdžių. Šios konotacijos konstrukcijose sunku tikėtis, kad jų jungtis *virsti* be reikšmės nuostolio būtų pakeičiama jungtimi *tapti*, plg.:

(167) *Iš taikos ir saugumo simbolio ji virto (~ ?tapo – R. M.) grėsme, kurią reikėjo pašalinti.* DLKT

(168) *Teisybė, Europos sostinė virto (~ ?tapo – R. M.) pramoniniu Lietuvos TSR miestu.* DLKT

Pavyzdyje (168), jeigu atsiribotume nuo platesnio konteksto, jungtis *virto* galėtų būti keičiama jungtimi *tapo*, mat sostinės statusas iš principo suderinamas su pramoninio miesto statusu ir toks pokytis pats savaime nežymi sostinės degradacijos. Tačiau žiūrint iš dabartinės, nepriklausomybę atgavusios Lietuvos perspektyvos, prieškarinio Kauno virtimas iš europietiškos Lietuvos Respublikos sostinės į pramoninį miestą Sovietų Sąjungos pakraštyje okupacijos laikotarpiu vertinamas kaip miesto degradavimas. Todėl šiame kontekste pavartoję jungtį *tapo*, prarastume sakinio vertybinę konotaciją. Tačiau, kaip buvo parodyta anksčiau, ne vienu atveju pokytis gali būti vertinamas nevienaprasmiškai. Bet tai nereiškia, kad tokiais atvejais jungtis *virto* visada gali būti keičiama jungtimi *tapo*. Kalbamomis konstrukcijomis perteikiant vertinimo atžvilgiu dviprasmiškas pokyčio situacijas, vieno ar kito predikato pasirinkimą lemia papildomi semantiniai veiksniai, plg.:

(169) *Netrukus dundesys virto žlegėjimu, šis kleketavimu ir ratų girgždėjimu, ožių bliovimu, kanopų griaudėjimu.* DLKT

(170) *Tų ritmų maišatis virto vientisu ūžesiu, kuris nieko nereiškė ir nebuvo niekam reikalingas.* DLKT

Pavyzdyje (169) artėjančių garsų raiška, jų diskretiškumas auga, todėl čia kalbėti apie perėjimą į prastesnės kokybės pavidalą, degradavimą sunku kalbėti; pavyzdyje (170), atvirkščiai, girdimų garsų diskretiškumas mažėja ir kontekstas aiškiai pasako, kad toks pokytis vertintinas neigiamai. Predikato

virto pasirinkimą tokiais atvejais veikiausiai lemia šio predikato specializacija perteikti pojūčiais pagaunamos tikrovės ar jausmų transformacijas. Apie tai bus kalbama toliau.

Jungtį *virsti* paprastai renkama radikaliai subjektinio referento pavidalo pokyčiui, persimainymui, arba transformacijai, perteikti. Tokie paprastai esti natūralūs gamtos elementų pokyčiai (171), veido mimikos persimainymai (172) arba burtų keliu vykstančios individų transformacijos stebuklinėse pasakose (173). Tokiose JK su *virsti*, kuriose subjektinis referentas radikaliai keičia savo pavidalą, neretai reiškiamas ir (S) argumentas, įvardijantis pokyčio išeities tašką – ankstesnįjį jo pavidalą (174). Faktas, kad pokytį patiriančio subjektinio referento išeities būseną yra dažnai kalbamoje konstrukcijoje profiliuojama, rodo, jog ji yra neatskiriama jungties *virsti* aspektinio kontūro (*aspectual contour*; Croft 2012, 398) dalis (dėl ko galima būtų abejoti kalbant apie JK su *tapti*). Plg.:

(171) *Rytų vėjas dvelktelejo jau prieš keletą dienų, tarsi įspėdamas, o dabar virto tikra audra.* DLKT

(172) *Visai mane idiotu laikote? – pašoko jis. – Sėsk! – gudrus šypsnyš virto klastinga šypsena.*
DLKT

(173) *Ančiukas virto gulbe, ištekėjo Pelenė, troliai išsilakstė pakampėmis.* DLKT

(174) *Demonas vėl persimainė. Jis akimirksniu iš dagilio virto žiurke – galingu juodu kaip derva graužiku raudonomis akimis.* DLKT

Perteikiant jausmų, nuostatų pokyčius ar charakterio persimainymus, taip pat dažniausiai pasirenkama jungtis *virsti*, plg.:

(175) *Tačiau pyktis staiga kuo keisčiausiai virto susižavėjimu.* DLKT

(176) *Reporterių globėjiškumas virto smurtišku priešiškumu.* DLKT

(177) *Savaites mergina buvo švelni kaip grietinėlė ir dėmesinga, bet netrukus virto visais požiūriais nemalonia boba.* DLKT

Visais šiais atvejais JK su *virsti* perteikiamas subjektinio referento pokytis yra objektyvus, atpažįstamas išoriniam žvilgsniui.

Subjektinio referento pokytis, perteikiamas JK su *virsti*, kalbėtojo (ar jį atstovaujančio veikėjo) gali būti tik subjektyviai suvokiamas, tačiau dėl to tas pokytis jam nėra mažiau realus, o pats sakinyš laikytinas *de re* teiginiu, plg.:

(178) *Urvas vis platėjo ir netrukus virto požeminiu slėniu, tokiu erdviu, jog priešingos sienos nyko blyškioje rūko [migloje].* DLKT

(179) *Skersinė gatvė driekėsi žemyn, galiausiai virto gruntkeliu.* DLKT

Šių sakinių subjektiniai referentai – urvas, skersinė gatvė – iš tiesų nepatiria jokio pokyčio – pokyčio turinį sudaro keliautojo (kalbėtojo) žvilgsniui atsiveriančios jų naujos kiekybinės ar

kokybinės charakteristikos. Subjektyvus profiliuojamo pokyčio pobūdis tokius sakinius daro artimus anksčiau aptartiems sakiniams (169) ir (170). Atkreiptinas dėmesys, kad iš esmės visais iki šiol aptartais atvejais (išimtis gal būtų tik pavyzdys (174)) jungties *virsti* konstrukcijose profiliuojamas subjektinio referento pokytis rutuliojasi natūraliai, savo eiga, transformaciją patiriantis individas jos paprastai nekontroliuoja, pokytis nesuponuoja intencionalios veiklos ir jo rezultatas nėra numatomas iš anksto. Šias semantines JK su *virsti* specififikacijas taip pat turėtume laikyti paveldėtomis iš atitinkamos slinkties konstrukcijos. Priešingai, JK su *tapti* perteikiamas pokytis paprastai yra sąlygojamas intencionalios veiklos, neretai už jį būna atsakingas (arba laikomas atsakingu) pats subjektinis referentas, plg.:

- (180) *Kalnakasiams dieną naktį atkakliai dirbant, siauras urvas netrukus tapo plačiu geležinkelio tuneliu.*
- (181) *Iš pradžių sausesnių vietų ieškoti sekėsi gana neblogai, bet vėliau kelionė tapo (~?virto – R. M.) lėtesnė ir pavojingesnė: pelkės buvo taip prižėlusios ir tokios klastingos, kad net bastūnai nežinojo tikro kelio per šitas klampynes. DLKT*

Nors abi preterito formos – *virto* ir *tapo* – jungties konstrukcijose pasitelkiamos ingresyvinio aspekto raiškai (faktiškai kalbame apie vieną – ingresyvinio aspekto-būtojo kartinio laiko – konstrukciją), tačiau vieno esinio ingresiją į kito būtį jos, dėl inherentinių semantinių savybių, dažnai perteikia skirtingai. Skirtumą reikėtų sieti su šių formų turimu skirtingu aspektiniu potencialu (*aspectual potential*; Croft 2012, 398). Formą *virto* paprastai renkama, kaip subjektinio referento ingresija į naują būtį vyksta laipsniškai, inkrementine tvarka. Pokyčio laipsniškas pobūdis suvokiamas iš konteksto arba jį gali pabrėžti sakinyje pavartoti atitinkami adverbialiniai modifikatoriai (*ilgainiui, palaipsniui, iš lėto* ir pan.). Plg.:

- (182) *Tačiau kai tai suprato, jau buvo per vėlu – jūra išdžiūvo, o derlinga žemė virto dykuma. DLKT*
- (183) *Eigos bandymų metu “Nepaklusniojo” įgula palaipsniui virto vieninga komanda. DLKT*
- (184) *Dulkinas, provincialus plentas, menkai tesiskiriantis nuo viešinkelio, ilgainiui virto antros kategorijos greitkelio su padūkusiu greičiu zvimbiančiais limuziniais. DLKT*

Šiuose ir panašiuose kontekstuose vartojama preterito forma *virto* klasifikuotina kaip vyksmo (*accomplishment*) akcionalinio tipo predikatas. Ir nors, bendrai imant, ši jungties forma, turėdama vyksmo aspektinį profilį (Croft 2012, 68), apima visas tris pokyčio įvykio fazes – inceptyvinę, viduriniąją (progresyvinę) ir kompletyvinę/tranzitinę, aukščiau pateiktuose pavyzdžiuose jos fokuse yra vidurinioji ir kompletyvinė / tranzitinė pokyčio įvykio fazės: neapibrėžtu praeities momentu prasidėjęs subjektinio referento pokytis, kurį laiką kryptingai rutuliojėsis, užsibaigia to referento ingresija į naująją būtį.

DLKT randame nemažai JK pavyzdžių, kuriuose forma, *virto*, dėl vidurinės pokyčio įvykio fazės menkos trukmės, iš esmės fokusuoja jo kompletyvinę / tranzitinę fazę: tokią šios preterito formos interpretaciją paskatina atitinkami adverbialiniai modifikatoriai (*staiga, netrukus, tuoj, pagaliau* ir pan.) ir (ar) įvykių sekos kontekstas, kai subjekcinio referento staigus šuolis į kokybiškai naują būtį (*quantum leap*; Croft 2012, 56), regisi, įvyksta iškart pasibaigus ankstesniam įvykiui, plg.:

(185) *Ji uždėjo ranką jam ant kaktos, ir staiga žodžiai virto daiktais ir įvykiais, kuriuos jie vaizdavo; vaizdiniai virto faktais.* DLKT

(186) – *O, viešnia! – išgąstis tuoj virto draugiška šypsena.* DLKT

(187) *Ir ta mintis jai įvarė baimės, ji vis augo ir virto nuojauta, kuri nenumaldomai persekiojo ją.* DLKT

Pastarajame pavyzdyje jungties formos *virto* fokusuojama kompletyvinė / tranzitinė pokyčio fazė bus dar aiškesnė jeigu įterpsime atitinkamą adverbialinį modifikatorių, plg. *Ir ta mintis jai įvarė baimės, ji vis augo ir pagaliau virto nuojauta...* Subjekcinio referento ingresija į naują būtį visuose šiuose pavyzdžiuose yra beveik momentinė, pokyčio duratyvumas yra nereikšmingas. Preterito formos *virto* vyksmo aspektinis profilis tokiuose kontekstuose priartėja prie atsitikimo (*achievement*) akcionalinio tipo. Tačiau esama empirinio pagrindo manyti (apie tai toliau), kad inceptyvinė ir kompletyvinė/tranzitinė fazės tokiam „redukuotame“ vyksmo profilyje vis dėlto nesutampa, kaip tai esti atsitikimo akcionalinio tipo atveju, todėl tam tikra pokyčio inkrementiškumo, tad ir jo duratyvumo, implikacija čia išlieka.

Kai preterito forma *virto* jungties konstrukcijoje turi vyksmo aspektinį profilį ir žymi subjekcinio referento ingresiją į naują būtį, jis, be abejo, perteikia perfektyvinį įvykį. Tačiau kai kuriuose kontekstuose ši forma, būtent dėl jos specializacijos perteikti pokyčio inkrementiškumą, gali profiliuoti imperfektyvinę („ikivirsminę“) pokyčio atkarpą be kulminacijos, taip reikšdama pokyčio progresyvumą tam tikru praeities momentu, plg.:

(188) *Mačiau, kaip ji kasdien vis labiau virto senąja stačioke, ir vyliausi, kad vasarą miške ji sugebės išgyventi.* DLKT

(189) *Ar ne geriau jau būtų tarti, kad mano užvakar išvystam mėnesiui, anaipol ne jaunam, kaip aš maniau, tai buvo išvakarės, kai jis virto pilnatim, arba kad mėnuo, išvystas Lus namuose, – toli gražu ne pilnatis, kaip pasirodė man, iš tikro tik įžengė į savo pirmąjį ketvirtį...* DLKT

Atkreiptinas dėmesys, kad šiuose pavyzdžiuose jungties *virto* negalėtume pakeisti jungtimi *tapo*. Tarkime, pavyzdyje (189), nekeisdami sakinio prasmės, pastarąją jungtį galėtume pavartoti tik su atitinkamu adverbialiniu modifikatoriumi nefinitiniame laiko aplinkybės sakinyje, plg. *Tai buvo išvakarės, prieš mėnesiui tampant pilnatim*. Nors tokia laiko aplinkybė irgi profiliuoja „ikivirsminę“

pokyčio fazę, pati nefinitinė jungties veiksmožodžio forma – padalyvis *tampant* – čia nereiškia pokyčio progresyvumo. Jungties *tapo* negalimybė reikšti progresyvumą praeityje sietina su šios formos specializacija reikšti momentinį atsitikimo įvykį, šiuo atveju – pokytį. Laiko skalėje toks pokytis charakterizuojamas kaip taškinis (punktyvinis), ir savaime suprantama, kad tokio pokyčio aspektiniame profilyje nėra prasmės kalbėti apie pokyčio duratyvumą ar inkrementiškumą. Toliau išsamiau bus kalbama apie jungties formos *tapo* aspektines savybes, bet jau dabar aišku, kad, palyginti su forma *virto*, ši forma, yra labiau prisitaikiusi (sugramatinta) ingresyvinio aspekto raiškai jungties konstrukcijose. Matyt, dėl tebeegzistuojančios imperfektyvinės interpretacijos galimybės (palaikomos pokyčio progresyvumo raiškos kontekstu), perfektyvinė jungties formos *virto* interpretacija neretai dar „pastiprinama“ perfektyviniu priešdėliu *pa*¹³: forma *pa-virto* jungties konstrukcijose jau vienareikšmiškai reiškia subjektinio referento ingresiją į naująją būtį. Tuo tarpu pavartota jungties konstrukcijose analogiška forma *pa-tapo* dabartinėje kalboje jau skamba archajiškai: tą pačią reikšmę ir aspektinę vertę iš esmės turi nepriešdėlinė šios jungties forma. Šiuo atžvilgiu iškalbingas yra abiejų kalbamų jungčių priešdėlinių formų vartojimo dažnumo DLKT palyginimas: grožinės literatūros tekstuose (atmetus homonimines formas) užfiksuota tik 15 jungties *pa-tapo* pavartojimo atvejų, o jungties *pa-virto* – net 411.

5.2 Jungties *tapti* semantinė apybraiža

Jungties forma *tapo* paprastai vienareikšmiškai perteikia atsitikimo įvykį, kuriame inceptyvinė pokyčio fazė sutampa su kompletyvine / tranzitine, taigi tokiam pokyčiui nebūdingas duratyvumas. Dėl to tokia jungtis sunkiai įsivaizduojama konstrukcijose, kuriomis perteikiama vieno proceso transformacija į kitą, mat tokiai transformacijai būdingas inkrementinis pobūdis, vadinasi ir tam tikra trukmė. Ir net jeigu atitinkamu adverbialiniu modifikatoriumi pabrėžiama, kad ta trukmė minimali, vis tiek tokiais atvejais renkama šios jungties forma *virto*, plg.:

(190) *Netrukus dundesys virto (~ ??tapo – R. M.) žlegėjimu, šis kleketavimu ir ratų girgždėjimu, ožių bliovimu, kanopų griaudėjimu.* DLKT

Pokyčio trukmę pabrėžiančiuose sintaksiniuose kontekstuose jungties forma *tapo*, kaip tipiškas atsitikimo akcionalinės klasės predikatas, profilioja „parengiamąją“ („ikivirsminę“) pokyčio, užsibaigiančio staigia subjektinio referento ingresija į naująją būtį, fazę: šios fazės aspektinis profilis nebūtinai yra inkrementinio pobūdžio (Williamas Croftas (Croft 2012, 62–63) jį vadina *nonincremental accomplishment* arba *runup achievement*), plg.:

(191) *Aštuoniolika metų, kol berniukas tapo vyru.* DLKT

¹³ Sunku būtų įsivaizduoti, kad jungties veiksmožodžio formą *pa-virto* jungties konstrukcijos tiesiogiai perėmė iš atitinkamos slinkties konstrukcijos (pvz., *Tvora pavirto ant šono*), kaip kad galima būtų teigti apie tokių priešdėlinių formų, kaip *ap-virto*, *at-virto*, *iš-virto*, *per-virto*, sugramatinimą jungties funkcijai šiose konstrukcijose.

(192) *Palikim nuošalėj faktą, kad pamažu džiazas tapo paklausia preke.* DLKT

Šiuose pavyzdžiuose jungtį *tapo* pakeitus jungtimi *virto*, būtų fokusuojama ne kompletyvinė/tranzitinė, o vidurinioji pokyčio įvykio fazė, ir veikiausiai pats virtimo procesas būtų suvokiamas, kaip vykstantis iki kulminacijos inkrementine tvarka, plg. *Pamažu džiazas virto paklausia preke.* Norint, kad pavyzdyje (192) jungties forma *tapo* atgautų jai būdingą atsitikimo akcionalinės klasės predikato profilį, tereikia modifikatorių *pamažu* pakeisti kompletyvinę / tranzitinę pokyčio fazę pabrėžiančiu modifikatoriumi *pagaliau*, plg.:

(193) *Palikim nuošalėj faktą, kad **pagaliau** džiazas tapo paklausia preke.*

Pastarajame pavyzdyje parengiamoji pokyčio fazė yra tik presuponuojama predikato *tapo* aspektinio kontūro atkarpa.

Prie jungties formos *tapo* tipiškai turimo aspektinio profilio dera ir ja perteikiamo pokyčio pobūdis. Inkliuzyvinėmis JK su *tapo* paprastai perteikiamas toks subjektinio referento pokytis, už kurį jis yra (ar yra laikomas) atsakingas, kurio rezultatą jis planavo ir jo tikslingai siekė (plg. toliau (194), (195), (196), (198)). Jeigu tokių konstrukcijų subjektinis referentas nėra pats atsakingas už savo pokytį, už jį atsakingas intencionalus agentas (plg. toliau (197)) ar kitas pokytį lemiantis veiksnys dažnai yra nesunkiai atsekamas iš konteksto (plg. toliau (199)). Dalis tokių JK su *tapo* profiliuoja subjektinio referento ingresiją į naujas pareigas, į naują rangą ar kitą socialinę statusą. Toks naująjį subjektinio referento statusą steigiantis pokytis dėsningai esti momentinio pobūdžio, dažnai sutampantis su tą statusą patvirtinančių insignijų individui (suponuojamu) įteikimu (plg. toliau (194), (195)) ar sekantis po (suponuojamo) lemtingo įvykio (plg. toliau (199)), plg.:

(194) *Tūkstantis du šimtai penkiasdešimt trečiais metais Mindaugas tapo karaliumi, suvienijo Lietuvos žemes ir sukūrė stiprią valstybę.* DLKT

(195) *Kitas brolis, Jurgis Radvila, tapo Vilniaus vyskupu.* DLKT

(196) *Nors visai sumažino kainas Simonas, vis tiek greitai pasiturinčiu žmogumi tapo.* DLKT

(197) *Tačiau Zenonas ir Klemensas Brunius pasiekė, kad naujuoju LNP vadu tapo Leonas Virbickas.* DLKT

(198) *O teta Ingeborga, aštuoniolikos atsisveikinusi su šeima ir nutekėjusi į Švediją, tapo rašytoja.* DLKT

(199) *Olga Dubkova dvidešimt vienerių metų tapo našlaite ir ėmė uždarbiauti su adata.* DLKT

Šie pokyčiai klausytojo (skaitytojo) atpažįstami, kaip objektyvūs tikrovės įvykiai, todėl juos perteikiantys sakiniai laikytini *de re* teiginiais.

Kitais atvejais inkliuzyvinėmis JK su *tapo* perteikiamas subjektinio referento pokytis tėra kognityvinė projekcija paties kalbėtojo ar jo nurodomoje kolektyvinėje sąmonėje. Kitaip sakant,

tokiuose jungties sakiniuose subjektinio referento ingresija į naująjį statusą įvyksta tikrai kognityvinėje plotmėje: individas, jo veiksmai ar bendresnis reiškinys tampa (kam nors) modeliu, pavyzdžiu, taisykle, tikslu ar priežastimi, arba įgyja kitą, kurį nors subjektinio referento reikšmingą aspektą išskiriantį, kognityvinį statusą, kurį žymi atitinkamas abstrakčios reikšmės daiktavardis, plg.:

- (200) *Brontės būrelis tapo tarptautiniu literatūrinių draugijų modeliu, o kiek jis turėjo sekėjų, Aurora pametė skaičių.* DLKT
- (201) *Išėjimas buvo pamatinis išgyvenimas, jis tapo ateities modeliu. Per jį Izraelis, kai tik jo egzistencijai iškyla pavojus, išmoksta kreiptis į Dievą su nauju pasitikėjimu.* DLKT
- (202) *Toks santykis su tekstu netrukus tapo daugelio režisierių kasdienine praktika.* DLKT
- (203) *Šiuose pagrindiniuose dokumentuose patvirtintos nuostatos vėliau buvo įtrauktos į Kanonų teisės kodeksą ir tapo pamatine norma, reglamentuojančia diakonato instituciją Bažnyčioje.* DLKT

Šių sakinių subjekciniai referentai – Brontės būrelis, Izraelio tautos išėjimas, režisieriaus santykis su tekstu, dokumentuose patvirtintos nuostatos – yra visuomeniniai reiškiniai, jų naujai įgyjamas kognityvinis (sektino pavyzdžio) statusas įsitvirtina kolektyvinėje sąmonėje ir turi praktinių pasekmių, todėl tokius sakinius galėtume laikyti *de re* teiginiais. Tačiau jeigu tam tikrą kognityvinį statusą subjekcinis referentas įgyja tik kalbėtojo valia, turime neabejotinai *de dicto* teiginį, plg.:

- (204) *Vienatvė tapo keliu į save, atradimo įrankiu.* DLKT
- (205) *Geležinkelio stotis nustojo alsuoti kelionių paslaptimi ir tapo paprastu miesto objektu.* DLKT
- (206) *Ilonos nebeįsivaizdavau kaip realaus žmogaus. Ji man tapo būtinybe nelyginant vanduo ar oras.* DLKT
- (207) *Kai kurie ginčijasi, jog labai abstraktus pamatinis įstatymas, kuriam iš pradžių buvo nepritariama, su laiku tapo pagrindu tam, ką politinė teorija vadina „konstituciniu patriotizmu“.* DLKT

Kartais sunku pasakyti ar tokiomis JK su *tapo* perteikiami *de dicto* ar *de re* teiginiai. Pavyzdžiui, toliau pateikiamas sakinytis, kuriame teigiama, kad šūvis tapo karo pretekstu (turimas galvoje Austrijos-Vengrijos sosto įpėdinio ir jo žmonos nužudymas 1914 m. birželio 28 d. Sarajeve), yra *de re* teiginys, tik jeigu neišeisime už vyraujančio istorinio naratyvo apie Pirmojo Pasaulinio karo pradžią ribų, plg.:

- (208) *Karas, matyt, būtų prasidėjęs bet kuriuo atveju, tačiau būtent tas šūvis tapo, na, pretekstu.* DLKT

Kai renkamas tarp jungčių *virsti* ir *tapti*, pastarosios polinkis reikšti *de dicto* teiginius gali būti reikšmingas, plg.:

- (209) *Magas susimąstė, jo sąmonė pradėjo tirpti, nykti, trauktis. Protas tapo tarsi pliauska, lyg šluotkotis, durų rankena, vabzdys.* DLKT

Šiame pavyzdyje pokytį patyrusio subjektinio referento – proto – naujasis kognityvinis statusas metaforiškai lyginamas su pliauska, šluotkočiu ir t. t. Čia turime tipišką *de dicto* teiginį. Jeigu šiame sakinyje pamėgintume išleisti lyginamąsias dalelytes *tarsi, lyg*, tai jis skambėtų gana keistai, nes be tokio „modalinio apsidraudimo“ sakinyje pretenduotų į *de re* teiginį, plg. ?*Protas tapo pliauska, šluotkočiu, durų rankena, vabzdžiu*. Kita vertus, tokiam sakinyje vietoje jungties *tapo* pasirinkus jungtį *virto*, jis skambės visai normaliai, nes tuomet jo reiškiamas teiginys teisėtai pretenduos į metaforiškai reiškiamo subjektyvaus potyrio realumą, plg. *Protas virto pliauska, šluotkočiu, durų rankena, vabzdžiu*.

Taip pat, renkantis tarp dviejų jungčių gali būti reikšmingas jungties *tapti* specializacija reikšti subjektinio referento ingresiją į naują socialinį statusą ir jungties *virsti* specializacija reikšti subjektinio referento kūniškąją transformaciją, plg.:

(210) *Papasakokite remdamiesi pasakos žodžiais. Dėl ko mergelė taip raudojo, ašarėles liejo? Kaip gulbė mergelė tapo karaliene?* DLKT

Jeigu šio pavyzdžio JK veiksmažodį *tapo* pakeistume veiksmažodžiu *virto*, pabrėžtume gulbės pasakoje virtusios mergelės sugrįžimą į ankstesnįjį, žmogiškąjį, pavidalą. Tuo tarpu originalioje versijoje jungtis *tapo* labiau pabrėžia gulbės mergelė naująjį socialinį – karalienės – statusą.

5.3 Jungčių *virsti* ir *tapti* galimo tarpusavio sukeičiamumo faktai DLKT

Apdarėme ryškesnius JK su *virsti* ir JK su *tapti* semantinės distribucijos atvejus, kurie ir formuoja šių konstrukcijų prototipus: sąlygiškai prototipinę jungties *virsti* reikšmę galėtume pavadinti ‘transformacijos’, o jungties *tapti* – ‘steigiamąja’. Nustatyti semantinės distribucijos skirtumai neleidžia manyti, kad prototipiniais atvejais jungtys *virsti* ir *tapti* galėtų savose konstrukcijose be reikšmės iškraipymo viena kitą pakeisti. Belieka trumpai aptarti tuos besiribojančius kontekstus, kuriuose jos be didelio reikšmės nuostolio galėtų tai padaryti, ir paskaičiuoti tokių atvejų procentą DLKT. Tokių aiškių jungčių supainiojimo atvejų, kai kalbos jausmas (kurį pamėginome racionalizuoti aptardami semantinės distribucijos skirtumus) sako, kad konstrukcijoje turėtų būti pavartota viena jungtis, bet vietoje jos randame kitą, tekstyne, sudarytame iš daugiau ar mažiau suredaguotų tekstų, neturėtume tikėtis rasti daug, tačiau jų pasitaiko. Regis, kur kas dažniau kalbamos jungtys „supainiojamos“ stiliaus, politinio korektiškumo ar panašiais sumetimais, tam išnaudojant kai kuriuose kontekstuose suartėjančias, bet nesutampančias jų reikšmes. Šie atvejai pirmiausiai bus skaičiuojami, atskirai apžvelgiant JK su *virto* ir JK su *tapo* DLKT (kaip ir anksčiau, kiekvieno registro po 100 vienkartinės imties atvejų su atitinkamomis JK). Taip pat bus skaičiuojami ir tie vienos ir kitos pusės JK atvejai, kuriais originali jungtis be didelio reikšmės nuostolio galėtų būti keičiama atitikmeniu. Neišleistina iš akių, jog tiek

kalbamų jungčių (tikro ar tariamo) painiojimo atvejai, tiek ir jų galimos sinonimijos atvejai liudija, kad tam tikruose besiribojančiuose kontekstuose jos semantiškai suartėja, ir dėl to susidaro sąlygos jų konkurencijai. Sąlygos šių jungčių tarpusavio sąveikai turėtų būti dar palankesnės spontaniškoje šnekamojoje kalboje, deja, adekvataus šnekamosios kalbos tekstyno, kurį šiuo atžvilgiu galėtume iširti, kol kas dar neturime.

5.3.1 Jungties formos *virto* galimo pakeitimo jungties forma *tapo* (*virto* > *tapo*) būdingesni atvejai DLKT

Pirma aptarkime galimo jungties *virto* pakeitimo jungtimi *tapo* atvejus. Kad būtų aiškiau, aptarimo išeities tašku pasirinkime pora DLKT pavyzdžių su JK, kurių platesnis sintaksinis kontekstas aiškiai rodo autoriaus motyvaciją pasirenkant vieną ar kitą iš kalbamų jungčių, plg.:

(211) *Tai, kas turėjo tapti išsigelbėjimu, virto dar vienais spąstais.* DLKT

(212) *Jis 1693 m. pavasarį pasipriešino kariuomenės dislokavimui bažnytiniuose dvaruose ir iškėlė K. Sapiegai bylą seime. Ji tapo politine ir virto Jono Sobieskio šalininkų bei opozicijos jėgų jau ne tik LDK, bet ir visoje Respublikoje išbandymu.* DLKT

Pavyzdžio (211) pirmojoje klauzoje jungties *tapti* pasirinkimas suprantamas, nes jos komplementas (*išsigelbėjimas*) žymi planuoto pokyčio rezultatą. Antrojoje klauzoje dėsningai pasirenkama jungtis *virto*, nes jos komplementas (*dar vieni spąstai*) jau žymi neplanuoto pokyčio rezultatą. Pavyzdžio (212) antrajame sakinyje turime dvi koordinuotas JK su skirtingomis jungtimis: pirmojoje konstrukcijoje pasirenkama jungtis *tapo*, taip pabrėžiant profiliuojamo subjektinio referento (iškelto K. Sapiegai bylos seime) pokyčio rezultato kognityvinį / kvalifikuojamąjį pobūdį; antrojoje konstrukcijoje pasirenkant jungtį *virto* pabrėžiama, jog ši byla neplanuotai peraugo į Sobieskio šalininkų bei opozicijos jėgų išbandymą (dėsninga, kad pastaruoju atveju abiejų konstrukcijos vardažodžių designacijos – byla ir išbandymas – interpretuojamos kaip laike išsitusę procesai). Tokie ir panašūs pavyzdžiai, kuriuose vienos ar kitos jungties pasirinkimo motyvacija yra aiškiai nulemta jų semantinės specifikos, skaičiuojant nebuvo priskirti prie jungties *virto* galimo pakeitimo jungtimi *tapo* atvejų.

Toliau aptarkime pora pavyzdžių, kuriuose jungties pasirinkimo motyvacija nėra tokia aiški, bet dar suprantama, plg.:

(213) *Ilgainiui muštras virto įpročiu, Ordino sistema tapo letargiška, maurota, tingi, soti savo badu.* DLKT

(214) *Per dvidešimt metų Prancūzijoje įprotis bučiuotis į skruostus virto kone visuotine bendravimo taisykle, todėl pernelyg vargino tuos, kurie mylisi.* DLKT

Šių pavyzdžių JK vietoje veiksmožodžio *virto* nesunku įsivaizduoti veiksmožodį *tapo*. Pavyzdyje (213) jungtį *virto* komplementuojantis daiktavardis *įprotis*, viena vertus, subjektinio referento (muštro) pokyčio rezultatą įvardija kaip tam tikrą naujai įgyjamą kognityvinį statusą – situacija, dažna JK su *tapo*, – kita vertus, šis rezultatas, jeigu suprantamas kaip rutina, kasdienybė, gali žymėti to referento savotišką degradavimą, nes laipsniškas rutinos įsigalėjimas (laipsniškumą čia pabrėžia adverbialinis modifikatorius *ilgainiui*) muštre, kaip ir kitoje veikloje, suponuoja, kad jos vykdymas reikalauja vis mažiau valios pastangų (plg. pavyzdžio (166) komentarą), – tuomet geriau tinka originaliai pasirinkta jungtis *virto*. Tačiau jeigu panašia konstrukcija būtų teigiama, kad buvo sąmoningai siekiama įtvirtinti muštrą kaip įprotį, veikiausiai vis dėlto būtų pasirinkta jungtis *tapo*, plg. *Išleidus naują kariuomenės statutą, muštras greitai tapo įpročiu*. Panašiai ir pavyzdyje (214) jungtis *virto* yra pasirinkta norint pabrėžti (įpročio bučiuotis į skruostus) įsigalėjimo ir galiausiai tapimo taisykle laipsnišką pobūdį, kuris čia dera prie duratyvinės reikšmės modifikatoriaus *per dvidešimt metų*. Šiaip jau, kaip buvo anksčiau parodyta, komplementus *taisyklė, modelis, pavyzdys* ir pan. paprastai renkasi jungtis *tapo*. Čia irgi nesunkiai galėtume įsivaizduoti situaciją, kurioje geriau tiktų pastaroji jungtis, plg. *Išleidus karaliaus įsakymą, Prancūzijoje įprotis bučiuotis į skruostus greitai tapo visuotine bendravimo taisykle*. Šiuose ir panašiuose pavyzdžiuose jungties pasirinkimą dar galima laikyti motyvuotu, juose pavartotą jungtį pakeisti alternatyvia galima tik atitinkamai pakeitus sintaksinį kontekstą, todėl jie nebuvo skaičiuoti kaip jungties *virto* galimo pakeitimo jungtimi *tapo* atvejai.

Toliau einančiame pavyzdyje (215) alternatyvus jungties pasirinkimas, regis, implikuoja tik nežymų sakinio prasmės pokytį: vyksmo akcionališkos klasės predikatas (kaip originale) pasirenkamas, kai dėmesys sutelkiamas į viduriniąją pokyčio – autorinio eilėraščio laipsniško transformavimosi į liaudies dainą – fazę, o atsitikimo akcionališkos klasės predikatas pasirenkamas, kai dėmesys sutelkiamas į kompletyvinę/tranzitinę pokyčio fazę, kuri žymi subjektinio referento – autorinio eilėraščio – ingresiją į naująją klasifikacinę – liaudies dainos – rangą (bendriau – kognityvinį statusą), plg.:

(215) *Visoje Lietuvoje paplito A. Keliuočio eilėraštis "Joninės". Jis virto (/~ tapo – R. M.) liaudies daina*. DLKT

Tai, kad panašiose situacijose abi kalbamos jungtys tampa kone sinonimiškos, liudija ir tekstyne randami alternatyvaus pasirinkimo pavyzdžiai, plg. *Senasis ūkininkas Klemensas yra sukūręs dainą apie Paežerių kaimą. Ji tapo savotišku kaimo himnu*. DLKT

Toliau pateikiami keli pavyzdžiai iš DLKT, kurių JK vietoje pavartotos veiksmožodžio *virto*, atrodo, geriau derėtų veiksmožodis *tapo*, plg.:

- (216) *Tokiu būdu mūsų miestelio plytinės atsiradimas virto (/~ tapo – R. M.) ir man nepaprasta data.* DLKT
- (217) *Tėvas, lyg tai Aleksejus Gromydovas, buvo labai gabus architektas. Suprantat? Tik jo dėka šie namai iš apleisto vienuolyno virto (/~ tapo – R. M.) gražiausiu dvaru.* DLKT
- (218) *Nusiaubta Napoleono kareivių, po 1830–31 metų sukilimo ji tapo perdirbta į cerkvę, paskui – į Šv. Mikalojaus soborą, kuriame meldėsi pats Dostojevskis, 1917 metais vėl atiteko katalikams, tačiau bažnyčia neišbuvo nė pusės amžiaus ir virto (/~ tapo – R. M.) Ateizmo muziejumi.* DLKT (Jurga Ivanauskaitė. Placebas. Tyto alba, 2003)
- (219) *Dar Johnas Stuartas Millis traktate Apie laisvę (1859) šią normą pavertė viešų diskusijų objektu, ir nuo to laiko ji virto (/~ tapo – R. M.) komunikacijos temai skirtuose seminaruose duodamu praktiniu patarimu.* DLKT

Pavyzdyje (216) jungtis *tapo* geriau derėtų, nes tai tipiškas *de dicto* teiginys: subjektinio referento – miestelio plytinės atsiradimo – patiriamas pokytis čia tėra kalbėtojo valia jam skiriamas naujas kognityvinis – nepaprasto įvykio – statusas. Pavyzdžio (217) antrajame sakinyje jungtis *tapo* geriau tiktų, nes juo perteikiamas subjektinio referento pokytis – iš apleisto vienuolyno į gražiausią dvarą – įvyksta gabaus architekto pastangų dėka, o ne savaimė (nebent jungties *virto* pasirinkimą čia teisintume eksplacitine (S) argumento (iš *apleisto vienuolyno*) raiška, kuri šio tipo JK, kaip žinome, yra būdingesnė). Pavyzdžio (218) paskutinėje klauzoje žinantiesiems šv. Kazimiero bažnyčios pavertimo Ateizmo muziejumi istorinį kontekstą jungtis *virto* keistai skamba, nes toks rašytojos pasirinkimas suponuoja savaiminę bažnyčios transformaciją į savo priešybę, o tai nėra tiesa, nes atsakomybė už tokį keista bažnyčios profilio pokytį tuomet perkeliama anoniminėms istorijos aplinkybėms, o ne konkrečiam režimui. Ar dėl tokio keisto pasirinkimo kaltas sušlubavęs autorės kalbos jausmas ar jos politinis korektiškumas, dabar nespėliosime. Pavyzdžio (219) antroje klauzoje jungtis *tapo* geriau tiktų ne tik todėl, kad jungties komplementas čia žymi subjektiniam referentui – pirmoje klauzoje minimai normai – priskiriamą naują – seminaruose duodamo praktinio patarimo – kognityvinį statusą, bet ir todėl, kad atsitikimo predikatas *tapo* geriau, negu vyksmo predikatas *virto*, dera prie antrosios klauzos kontinuatyvinio perfekto aspektinės reikšmės, plg. *nuo to laiko toks elgesys tapo /?virto ir tebėra norma*. Aptariant šiuos pavyzdžius, mėginta pagrįsti intuiciją, kuri sako, kad jų JK pasirinktas ne tas veiksmožodis, kad vietoje *virto* čia geriau tiktų *tapo*. Tačiau tokį kalbamų jungčių „painiojimą“ galima vertinti ir kitaip: tam tikruose kontekstuose semantinės ribos tarp jų nusitrina, ir tokiomis aplinkybėmis viena jungtis gali įžengti į kitos semantinį domeną. Aptartuose pavyzdžiuose į svetimą domeną žengia jungtis *virto*.

Vienas iš sintaksinių kontekstų, kuriuose kalbamų jungčių aspektiniai profiliai, taigi ir reikšmės, suartėja, yra sakiniai, kuriuose, pavartojus adverbialinius modifikatorius *galiausiai*,

pagaliau ir pan., arba kai pokytis seka po/yra inicijuojamas ankstesnio įvykio, abi jungtys fokusuoja kompletyvinę/tranzitinę subjekcinio referento pokyčio fazę, plg.:

- (220) *Aukojimosi instinktų vertė, instinktų, kuriuos kaip tik Schopenhaueris taip ilgai „auksavo“, dievino ir siejo su gyvenimu anapus, kol jie galiausiai virto (/~ tapo – R. M.) „vertėmis pačiomis savaime“, jau ir jomis remdamasis jis pasakė „ne“ gyvenimui, taip pat ir sau pačiam. DLKT*
- (221) *Atradus Ameriką, Europa, iki tol buvusi Eurazijos žemyno pakraštį, virto (/~ tapo – R. M.) tarsi pasaulio centru. DLKT*

Kartais galima įtarti, kad teksto autorius sąmoningai, stilistiniais sumetimais, renkasi vieną jungtį vietoje kitos, plg.:

- (222) *Politikų ir komentatorių stačiai garbinamas Gorbačiovas, naujų reformų planuotojas ir vykdytojas, galingosios Sovietų Sąjungos neginčijamas vadas, virto (/~ tapo – R. M.) šviesiausia žvaigžde tarptautinės politikos padangėje. DLKT*

Šiame pavyzdyje galimai tyčia pasirinkta jungtis *virto* vietoje jungties *tapo*, kuri, neutraliai ar teigiamai vertinant kalbamą situaciją, tarsi geriau čia tiktų, bet veikiausiai teksto autorius mano, kad Gorbačiovo populiarumas labiau susiklosčiusių aplinkybių, o ne jo paties nuopelnas. Tuos vienos ar kitos jungties vartojimo atvejus, kai stilistiniais sumetimais pasirenkama ne prototipinė tam kontekstui jungtis, o jos alternatyva, galėtume vadinti stilistiškai žymėtais¹⁴.

Tokie kaip (215)–(222) ir panašūs DLKT pavyzdžiai buvo skaičiuojami kaip jungties *virto* galimo pakeitimo jungtimi *tapo* atvejai.

5.3.2 Jungties formos *tapo* galimo pakeitimo jungties forma *virto* (*tapo* > *virto*) būdingesni atvejai DLKT

Dabar aptarkime būdingesnius DLKT randamus atvejus, kuriais jungtis *tapo* be didesnio reikšmės nuostolio galėtų būti keičiama jungtimi *virto*. Pradžioje kaip atskaitos tašką pateiksime pora ribinių atvejų, kuriais jungties *tapo* pasirinkimo motyvacija dar gana aiškiai suprantama, nors, atitinkamai pakeitus kontekstą, alternatyvus jungties pasirinkimas nesunkai įsivaizduojamas, plg.:

¹⁴ Stilistinį kalbamų jungčių vartojimo žymėtumą *vs.* nežymėtumą reikėtų skirti nuo daromos panašios „struktūralinės“ skirties kalbant apie jų semantinę distribuciją apskritai. Pirmuoju atveju iš tapačiuose kontekstuose aspektiškai/semantiškai suartėjusių jungčių stilistiniam žymėjimui pasirenkama netipiška alternatyva. Antruoju atveju šių jungčių žymėtumą *vs.* nežymėtumą suprastume klasikine prasme: tokios priešpriešos esmę sudaro tai, kad viena, labiau desemantizuota jungtis, pavyzdžiui, *tapti*, vadinamuose neutraliuose kontekstuose gali keisti labiau semantiškai specializuotą jungtį *virsti*. Kadangi, kaip jau aiškėja iš empirinio tyrimo, semantinės distribucijos atžvilgiu abi kalbamos jungtys didžia dalimi yra savaip specializuotos, tai jungtį *tapti* laikyti nežymėta jungties *virsti* atžvilgiu galėtume tik atsiribodami nuo fakto, kad pirmoji daugeliu atvejų gali keisti antrąją tik žymesnio reikšmės nuostolio sąskaita.

(223) *Neišpasakytai daug medžio scenoje, tikrų tikriausia medienos aikštelė, kritikai džiūgavo dėl tokios subtilios užuominos, o „kuriantis medžio kirminas“ tapo visos respublikos pajuokos objektu!* DLKT

(224) *Ji stabtelėjo ir išsišnyptė į mažytę nosinaitę. Staiga tapo viskam abejinga. Visiškai rami. Net nesimatė, kad būtų verkusi.* DLKT

Pavyzdyje (223) pokyčio rezultata fiksuojantis jungties *tapo* komplementas (*visos respublikos pajuokos objektas*) tereiškia subjektinio referento naująjį kognityvinį statusą, visuomenėje jam priskiriamą po neigiamos ir pašaipios kritikų reakcijos. Kitame sintaksiniame kontekste galėtų būti pavartota ir jungtis *virto*, juolab, kad pokytis čia vyksta subjektinio referento degradavimo linkme: žinoma, tuomet neišvengimai sustiprėtų su pajuokos objekto įvaizdžiu susijusios implikacijos, plg. *Praradęs darbą, Jonas prasigėrė ir ilginiui virto pajuokos objektu.* Pavyzdžio (224) JK su *tapo* perteikia subjektinio referento staigų nuotaikos pokytį. Kaip buvo parodyta anksčiau, individo nuotaikos, jausmų pokyčiams, charakterio transformacijoms perteikti dažniau pasirenkama jungtis *virto*, nes jiems paprastai suvokiami kaip inkrementiniai procesai. Atitinkamai modifikavę kalbamą konstrukciją, joje galėtume pavartoti ir šią jungtį, plg. *Pamažu ji virto viskam abejinga, nesirūpino savimi, neatsakinėjo į laiškus.* Tokie ir panašūs pavyzdžiai nebuvo skaičiuojami kaip jungties *tapo* galimo pakeitimo jungtimi *virto* atvejai.

Toliau aptarkime keletą pavyzdžių, kurių sintaksiniai kontekstai rodo trapią pusiausvyrą tarp alternatyvų jungčių pasirinkimą skatinančių veiksnių: vieną ar kitą kalbėtojo pasirinkimą lemia papildomas jo dėmesys kuriam nors iš tų veiksnių, plg.:

(225) *Taigi Nana ir geriausia jos draugė Andžalė galėjo bučiuotis – jos tik bučiavosi. Nes nieko nėra švelniau už bučinius. Ar Nana ką tik tapo (/~ virto – R. M.) lesbiete? Žinoma, ne. Tai buvo tik bučinys.* DLKT

(226) *Milžinei pasidarė šalta. Ji ėmė trauktis, gūžėsi, mažėjo, kol tapo (/~ virto – R. M.) maža balta žvaigždute.* DLKT

(227) *Kitoje vietoje hegelizmo politinius žaidimus A.Shopenhaueris apibūdina štai kaip: „Filosofija, kurios reputaciją atnaujino Kantas,... netrukus tapo (/~ virto – R. M.) instrumentu realizuoti interesams; valstybės interesams viršuje, asmeniniams interesams apačioje“.* DLKT

(228) *Kone visos heteros gyvenimą baigė skurde. Pavyzdžiui, dieviškoji Laidė, jaunystėje buvusi tokia populiari, Epikrato žodžiais tariant, tapo tikra plėšrūnė (/~ virto tikra plėšrūnė – R. M.), už tris obolus ar vieną drachmą atsiduodanti ir jauniems, ir seniems.* DLKT

Pavyzdyje (225) sėkmingai gali būti pavartotos abi jungtys: atsitikimo predikatas *tapo* geriau dera su kompletyvine/transzitinę pokyčio fazę čia retrospektyviai pabrėžiančiu adverbialiniu modifikatoriumi *ką tik*, o *virto* labiau pabrėžtų subjektinio referento transformacijos

(persimainymo) į radikaliai kitą būtį – kitą lytinę tapatybę, kuri homofobinėje visuomenėje dar ir neigiamai vertinama – reikšmę. Pavyzdyje (226) šalutinio *kol* laiko sakinio, brėžiančio ribą subjektinio referento – milžinės – laipsniškam mažėjimui ir kartu žyminčio jo šuolį į kokybiškai kitą – žvaigždės – būtį, kontekste abi jungtys fokusuoja kompletyvinę/tranzitinę pokyčio fazę: tokiomis aplinkybėmis jungtį *tapo* sinonimiškai gali pakeisti jungtis *virto*, ypač jeigu tas pokytis vyksta inkrementine tvarka, kaip čia. Nors pavyzdyje (227) vaizduojamas filosofijos pokytis yra teiginys *de dicto*, ir todėl jungties *tapo* pasirinkimas čia suprantamas, tačiau šiame kontekste jis pateikiamas kaip (Kanto atnaujintos) jos reputacijos degradavimas (dėl plintančio hėgelizmo), o tokią pokyčio linkmę geriau perteiktų jungtis *virto*. Pavyzdyje (228) jaunystėje buvusios heteros Laidės transformacijai į „tikrą plėšrūnę“ senatvėje perteikti geriau tiktų jungtis *virto* – jungtis *tapo* čia veikiausiai pasirenkama norint pabrėžti pačios heteros iniciatyvą tokią linkmę keistis.

Kai kuriais ribiniais atvejais, kai galima rinktis ir vieną, ir kitą jungtį, pasirinkimą gali lemti stiliaus efektų (ironijos, vaizdingumo) siekis, plg.:

(229) *Auksaspalviai retriveriai būdavo registruojami kaip „lygiaplaukiai arba banguotieji retriveriai (auksaspalviai arba geltonieji)“*. 1920-aisiais jie *tapo* (/~ *virto* – R. M.) „retriveriais (auksaspalviais)“. DLKT

(230) *Prieš ketverius metus pradėjo girtauti, kartais neateidavo į darbą. teisinosi nesutarimais šeimoje. Po metų buvo priverstas palikti tekinimo stakles. Tapo bedarbis* (/~ *virto bedarbiu* – R. M.). DLKT

Pavyzdžio (229) antrajame sakinyje pavartojus jungtį *tapo*, pabrėžiama 'steigiamoji' pokyčio rezultato (suteikto naujo vardo) reikšmė; ironiškai komentuojant vardo transformaciją, čia galima būtų pavartoti ir jungtį *virto*. Pavyzdžio (230) kontekste reikšmės skirtumas tarp *tapo bedarbis* ir *virto bedarbiu* taip pat galėtų būti laikomas stilistiniu: pirmasis, originalus, pasirinkimas sausiai konstatuoja naują socialinį subjektinio referento statusą, už kurį jis bent iš dalies laikomas atsakingas; antrasis pasirinkimas pabrėžtų, kad tas statusas yra nevaldomo pokyčio degradavimo linkme rezultatas (su atitinkamomis įvaizdžio implikacijomis, darančiomis su substantyvija jungties komplemento interpretacija).

Pagaliau aptarkime keletą DLKT pavyzdžių, kuriuose, regis, vietoje jungties *tapo* geriau būtų tikę pavartoti jungtį *virto*. Šie pavyzdžiai rodo, kad ne visi kalbos vartotojai aiškiai skiria kalbamų jungčių semantines specifikacijas, bent jau kai kuriuose kontekstuose, plg.:

(231) *Sienos tapo skaidrios lyg būtų pasiūtos iš reto lino audinio, namas prasmego nežinioje, žmogus joje tapo* (/~ *virto* – R. M.) *pilka mase, tik tos rankos gulėjo stiprios ir tikros savo galybe*. DLKT

- (232) *Egonas užčiuopė metalo vėsq. Pirštų galai išsyk pabalo, tapo guminiai (/~ virto guminiais – R. M.).* DLKT
- (233) *Bubastė vis rečiau prisimindavo savo buvusią Pasisavintją. Tačiau tą akimirką, kai šioji galutinai išnyko iš žmonių terpės ir tapo (/~ virto – R. M.) kate, palydėjo švenčiausiąja mantra: Mourrr Uorrr Mourrr Uorrr Muorrr Ourrr Muorrr Ourrr Muorrr Mourrr Uorrr Muorr Ourrr....* DLKT

Pavyzdyje (231) subjekcinio referento – žmogaus – transformacijai, kad ir subjektyviai patiriamai, į pilką masę perteikti vietoje jungties *tapo* geriau tiktų tam specializuota jungtis *virto*. Pavyzdyje (232) vietoje jungties *tapo* geriau tinka jungtis *virto*, nes pastaroji pabrėžia metaforiškai reiškiamo subjektyvaus potyrio realumą, tuo tarpu pirmoji jungtis šiame sakinyje geriau skambėtų, jeigu subjektyvų potyrį žyminčio būdvardinio jos komplemento metaforiškumas būtų modalizuotas lyginamosios dalelytės (žr. pavyzdžio (209) komentarą), plg. *Pirštų galai išsyk pabalo, tapo tarsi guminiai*. Pavyzdžio (233) antrajame sakinyje vietoje jungties *tapo* sėkmingai galėtume pavartoti jungtį *virto*, nes pastaroji paprastai pasirenkama perteikiant žmonių virtimus gyvūnais ar atvirksčiais stebuklinėse pasakose, nebent pirmosios jungties pasirinkimu čia norima pabrėžti ne subjekcinio referento laipsniškos ‘transformacijos’ iš žmogiškojo į katės pavidalą, o ‘steigiamąją’, t. y. jo momentinės ir negrįžtamos ingresijos į naująją („katinišką“) būtį reikšmę: tokią interpretaciją paremtą tai, kad ši ingresija vyksta iškart pasibaigus pirmajam sakinio įvykiui – kai Pasisavintoji galutinai išnyko iš žmonių terpės.

Tokie kaip (225) – (233) ir panašūs DLKT pavyzdžiai buvo skaičiuojami kaip jungties *tapo* galimo pakeitimo jungtimi *virto* atvejai.

5.3.3 Jungčių formų *virto* ir *tapo* galimo tarpusavio sukeičiamumo mastą DLKT atspindintys skaičiai ir ką jie mums sako

Toliau 4 lentelėje pateikiami jungčių *virto* ir *tapo* galimo tarpusavio sukeičiamumo mastą atspindintys skaičiai (aptartieji ir panašūs *virto* > *tapo* ir *tapo* > *virto* atvejai skaičiuoti šimtui vienkartinės imties DLKT pavyzdžių su atitinkamomis JK)

4 lentelė. Jungčių *virto* ir *tapo* galimo tarpusavio sukeičiamumo mastas DLKT

	<i>virto</i> > <i>tapo</i> (%)	<i>tapo</i> > <i>virto</i> (%)
Grožinė lit.	12	13
Negrožinė lit.	21	11
Administracinė lit.	–	2
Publicistika	16	10
Visuose registruose	16,3	9

Trumpai aptarkime gautus rezultatus. Jie nėra netikėti. Abi aptartosios jungtys didžia dalimi yra pasidalinusios semantinę ingresyvinio aspekto raiškos erdvę pagal savo paveldėtųjų reikšmių pagrindu nusistovėjusią semantinę specifiką ir aspektinį potencialą. Tai, kad jungtis *tapo* šiek tiek dažniau (16,3% atvejų) gali pakeisti jungtį *virto* nei atvirkščiai (9% atvejų), rodo pirmosios jungties didesnę desemantizaciją, kurią lydi ir platesnė jos sintaksinė distribucija (neribota galimybė prisijungti būdvardinius komplementus, tarp jų ir dalyvinės kilmės; vartojimas specifkacinės JK), ir antrosios jungties didesnę semantinę specifiką, lemiamą jos dar nenutrūkusių saitų su kilmės konstrukcijomis (pirmiausiai su atitinkama slinkties konstrukcija). Kaip buvo minėta, administracinės literatūros registro JK su *virto* pavyzdžiai nebuvo įtraukti į skaičiavimus dėl jų menko skaičiaus DLKT (tik 10 pavyzdžių 13625715 žodžių apimties šio registro tekstuose). Tai galėtų piršti mintį, kad šiame išlavintu jo vartotojų kalbos jausmu ir stilistine įvairove nepasižyminčiame registre vietoje JK su *virto*, kaip nežymėtą variantą, renkamosi JK su *tapo*. Išties DLKT minėtos apimties administracinės literatūros registro tekstuose jau randame 474 JK su *tapo* pavyzdžių, tačiau tik dviejuose iš jų galėtume įsivaizduoti jungtį *virto*. Taigi jungties *tapo* „nežymėtojo“ pasirinkimo šiuo atveju skaičiai nepatvirtina. Regis, ir kitais tirtais ir netirtais atvejais apie jungties *tapo* nežymėtumą jungties *virto* atžvilgiu reikėtų kalbėti atsargiai: didžioje dalyje DLKT randamų konstrukcijų pirmoji gali keisti antrąją tik aukojant su pastarosios pasirinkimu siejamas semantines implikacijas. 16,3% atvejų, kai jungtis *tapo* kalbamose konstrukcijose be didesnio reikšmės nuostolio galėtų pakeisti jungtį *virto*, yra per mažas procentas, kad galėtume kalbėti apie bendrą pirmosios nežymėtumą antrosios atžvilgiu. Atlikti JK semantinės ir sintaksinės distribucijos tyrimai bei atitinkami dažnumų paskaičiavimai DLKT rodo, kad abi jungtys dėl ryškios semantinės bei aspektinės specializacijos tarpusavyje galėtų konkuruoti tik apytikriai 13% analizuotų kontekstų (spontaniškoje šnekamojoje kalboje šis procentas turėtų būti kiek didesnis). Gauti tyrimo rezultatai leidžia daryti tam tikras prielaidas dėl konstrukcijų su abiem veiksmažodžiais radimosi ir pritaikymo ingresyvinio aspekto raiškai tapatumo teiginiuose pobūdžio. Savo kilmės konstrukcijose reanalizuoti kaip tapatumo teiginius reprezentuojančių jungties konstrukcijų sintaksiniai konektyvai (jungtys), šie veiksmažodžiai buvo pritaikyti minėtai gramatinei aspekto raiškos funkcijai kiekvienas pagal savo paveldėtąsias semantines specifikacijas. Yra empirinio pagrindo manyti, kad JK su *virsti* raida labiau patyrė analogiškos sintaksinės konstrukcijos su *tapti* poveikį negu atvirkščiai. Pirmiausia tą rodo JK su *virsti* iš JK su *tapti* perimtas jungties komplemento (pirmiau daiktavardinio, o paskui ir būdvardinio) kodavimas instrumentaliu vietoje paveldėtosios prielinksninės [*i* NP_{ACC}] konstrukcijos. Taip pat jungties *virsti* išplitimas į jai nebūdingą askriptyvinių (sporadiškai ir į specifkacinių) konstrukcijų sritį veikiausiai vyko ne be jungties *tapti*, laisvai vartojamos minėtuose JK tipuose, analogijos poveikio. Kita vertus, dar gyvai

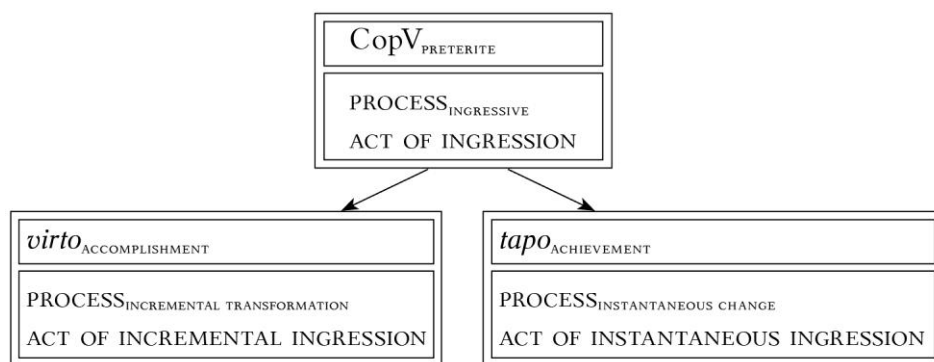
juntamas jungties *virsti* semantinis ryšys su savo kilmės konstrukcija (kur veiksmažodis *virsti* reiškia vertikalaus objekto griūtį žemėn praradus pusiausvyrą) lėmė didesnę jos semantinę (ir aspektinę) specializaciją pirmiausia reikšti nevalingą, savaiminį, laipsnišką (inkrementinį) subjektinio referento pokytį, neretai vertinamą, kaip to referento degradavimą (nors pastaroji semantinė specifikacija, kaip matėme, jau gerokai nusitrynusi). Bendriau kalbant, tapatumo teiginių kontekste vykstantis abiejų kalbamų veiksmažodžių gramatėjimas gali būti vaizduojamas ne tik kaip jų desemantizacija ir funkcinis suartėjimas, bet ir kaip jų semantinė specializacija perteikiamų pokyčio įvykių įvairovės atžvilgiu. Konstrukcijų su viena ar kita jungtimi produktyvumas, t. y. gebėjimas prisijungti vis naujus komplementų semantinius tipus, auga pirmiausiai tų jungčių semantinių specializacijų ribose. Tačiau plečiantis jungties veiksmažodžių komplementų semantinių tipų repertuarui, jų reikšmė neišvengiamai abstraktėja, ir jie tampa pajėgūs peržengti jiems būdingos semantinės distribucijos ribas (plg. Barðdal 2008, 34–54). Plėsdama savo semantinę distribuciją, jungtis *virsti* vis labiau pajėgi konkuruoti su jungtimi *tapti*, tačiau ir vienos, ir kitos jungties prisitaikymas reikšti tik tam tikros rūšies pokyčius neleidžia manyti, kad viena kuri jungtis artimiausiu laiku iš vartosenos išstums kitą.

Veiksmažodžių *virto* ir *tapo* galimo tarpusavio sukeičiamumo mastas jungties konstrukcijose, griežtai paisant semantinio adekvatumo kriterijaus, nėra itin didelis – priklausomai nuo registro jis retai perkopia 15% – tačiau jis reikšmingas ir kartu su empiriniais JK su *virto* ir JK su *tapo* tarpusavio sąveikos dėl analogijos faktais leidžia abi jas laikyti kalboje veikiančios vienos abstraktesnės konstrukcijos (ją čia vadiname ingresyvinio aspekto raiškos konstrukcija) dviem atskiromis instanciacijomis. Jeigu į abiejų jungčių tarpusavio sukeičiamumo galimybe kalbamose konstrukcijose ne taip griežtai žiūrėsime, paisydami tik vadinamojo gramatinio taisyklingumo¹⁵ kriterijaus, tai tokios galimybės mastas bus kur kas didesnis. Šis argumentas nėra bereikšmis teigiant bendros abstraktesnės, konkretesnės vienijančios, struktūros funkcionavimą kalboje. Tokią abstraktesnę struktūrą, kurią čia vadiname ingresyvinio aspekto raiškos konstrukcija, reikėtų suprasti kaip jungties konstrukciją su privalomais sintaksiniais jos dėmenimis – subjektu ir predikatyviniu jungties komplementu, o dažnu atveju – ir su konstrukciją papildančiais atitinkamais adverbialiniais modifikatoriais. Kad pastarieji gali koreguoti sakiniu perteikiamo įvykio aspektinę interpretaciją, buvo kalbama ne vienoje šio straipsnio vietoje. Tačiau alternatyvių aspektinių jungčių pasirinkimas (*virto* vs. *tapo*), kaip matėme, neretai priklauso ir nuo konstrukcijos

¹⁵ Gramatiškai netaisyklingais tuomet pirmiausia laikytume jungties *virsti* vartojimo su dalyvinės kilmės būdvardiniais komplementais ribojimą (plg. *Šis rojus dabar tapo (/~ ??virto – R. M.) nebepasiekiamas*. DLKT) ar vartojimo specifikacinėse konstrukcijose ribojimą (plg. *Pasaulio čempionais tapo (/~ ??virto – R. M.) Vilma Rudzenskaitė (M35) ir Vidas Armalis (V35)*. DLKT) pažeidžiančius sakinius, taip pat sakinius, kuriuose vieno proceso laipsniškai transformacijai į kitą perteikti būtų pasirenkama ne jungtis *virsti*, o *tapti* (plg. *Netrukus dundės virto (/~ ??tapo – R. M.) žlegėjimu, šis kleketavimu ir ratų gūgždėjimu, ožių bliovimu, kanopų griaudėjimu*. DLKT).

vardažodžių semantinės klasės. Pavyzdžiui, jeigu inkliuzyvinės JK subjektas yra reiškiamas veiksmažodiniu daiktavardžiu, (netiesiogiai) nurodančiu į atitinkamą procesą, tai jungtis *tapo* galėtų būti pasirenkama tik tuo atveju, jeigu perteikiamo pokyčio esmę sudaro jos komplementu steigiamas tam tikras kognityvinis subjektyvio referento statusas (plg. *Jo elgesys su pavaldiniais tapo pavyzdžiu kitiems vadovams*). Bet jeigu abu tokios konstrukcijos vardažodžiai nurodo į (tolygiai vienas į kitą peraugančius) procesus, tai jungtimi tegali eiti inkrementinį pokytį inherentiškai žymintis veiksmažodis *virto* (plg. *Palys pritūpė ir priglaudė Lapelio galvą. Palio nugirstas dunkstelėjimas virto* (~ ??*tapo* – R. M.) *aiškiu ratų per medžių šaknis dunkstėjimu ir arklių capenimu*. DLKT). Bendroji ingresyvinio aspekto raiškos konstrukcija ir dvi jos instanciacijos, (metonimiškai) sutelkus dėmesį į pačius jungties veiksmažodžius, schemiškai galėtų būti pavaizduotos taip:

(234)

Dabar sunku pasakyti, kiek šias išvadas pakoreguotų analogiškas JK su esamojo laiko jungčių formomis *virsta* ir *tampa* tyrimas, mat skiriasi šių formų aspektinis potencialas: be ingresyvinio aspekto, kituose sintaksiniuose kontekstuose jos gali reikšti pokyčio progresyvumą kalbamuoju momentu, arba jo habitualinį aspektą (dėl pastarojo žr. Mikulskas 2015: 5,7,31).

6. Išvados

6.1. Tradicinėse lietuvių kalbos gramatikose randama neaiški ir prieštaringa jungties samprata neleidžia darniai ir vienodais pagrindais aprašyti įvairių jungties konstrukcijų tipų su tų konstrukcijų gramatinei sandarai būdingomis problemomis. Taip pat tradicinis jungties apibrėžimas neleidžia šiai kategorijai priskirti kai kurių lokatyvinės–dinaminės (lokomocinės) kilmės veiksmažodinių leksemų, laikant jas aspektiniais jungties *būti* variantais. Jungties apibrėžimo problema buvo spręsta straipsnio antrajame ir trečiajame skyriuose, pasirinkus Kognityvinės gramatikos įžvalgą, jog jungtis nėra bereikšmis sintaksinis elementas, kad jo reikšmė išvedama iš tapatumo tarp dviejų esinių teigimo funkcijos, ir Radikaliosios konstrukcijų gramatikos įžvalgą, jog nėra prasmės kalbėti apie jungtis, kaip atskirą, nuo konstrukcijos nepriklausomą, veiksmažodžių

kategorią, ir kad kiekviena kalba jungties funkcijai tam tikrose konstrukcijose (tapatumo teiginiuose) yra sugramatinusi savas veiksmažodines leksemas, kurios, atlikdamos sintaksinio konektoriaus funkciją, dažnai perteikia ir tam tikras aspektines reikšmes.

6.1.1 Jungtimi laikytinas veiksmažodis, kuris tapatumą tarp dviejų vardažodinių referentų predikuojančioje intranzityvinėje struktūroje (jungties konstrukcijoje) užima vietą tarp teminio argumento ir savo komplemento. Lietuvių kalbos predikatyvinėse JK teminis argumentas yra subjektas, o specifikacinėse JK komplementas yra subjektas. Kadangi predikatyvinis komplementas turi tiesioginį semantinį ryšį su subjekto vardažodžiu (t. y. vienaip ar kitaip apibūdina jo designatą), jo aktualusis ar virtualusis referentas visada yra tapatus subjekto vardažodžio referentui.

6.1.2 Jungties predikatyvinio komplemento ir subjekto koreferentiškumas yra būtina, bet nepakankama jungties veiksmažodžio apibrėžimo sąlyga, nes ji apima ir tuos intranzityvinius veiksmažodžius, kurie gali turėti depiktyvinių ar rezultatyvinių adjunktų (laisvųjų antrinių predikatyvų atvejais) arba kurie reikalauja semantinio papildymo (būtinųjų predikatyvų, kitaip – komplementatyvų atvejais).

6.1.3 Selekcinis skirtumas tarp pirminių ir antrinių predikatyvų semantikos leidžia jungties apibrėžimą papildyti kitu kriterijumi: jungties veiksmažodis turi būti pakankamai desemantizuotas, kad santykinai laisvai galėtų rinktis savo komplementus – jų semantiniai tipai negali būti nuspėjami iš tokio veiksmažodžio reikšmės.

6.1.4 Remiantis minėtais dviem kriterijais – jungties predikatyvinio komplemento ir subjekto koreferentiškumu, to komplemento semantinio tipo nuspėjamumu iš veiksmažodžio reikšmės – be egzistencinės kilmės veiksmažodžio *būti* dabartinėje lietuvių kalboje jungties kategorijai daugmaž patikimai galima priskirti lokatyvinės kilmės veiksmažodžius *tapti, virsti, likti* bei dekauzatyvinių veiksmažodžių porą *darytis / pasidaryti*. Šių veiksmažodinių leksemų sugramatinimą jungties funkcijai lėmė poreikis praplėsti aspekto raiškos galimybes JK.

6.2. Pakankamos desemantizacijos kriterijaus taikymas jungties kategorijai priskirtinoms veiksmažodinėms leksemoms nereiškia, kad jos turi būti vienodai desemantizuotos: labai retai kalboje gramatinių rodiklių funkcijas atliekančios leksemos būna visiškai atitrūkusios nuo savo kilmės konstrukcijų. Akivaizdu, kad lietuvių kalboje leksema *tapti* šiuo atžvilgiu yra gerokai labiau desemantizuota ir geriau pritaikyta gramatinėms sintaksinio konektoriaus ir aspekto raiškos funkcijoms negu, pavyzdžiui, leksema *virsti*, kurios kilmės konstrukcijos, žyminės vertikalios objekto griūtį žemėn netekus pusiausvyros, arba išcentrinės jėgos veikiamos masės pasirodymą kalbėtojo/klausytojo akivaizdoje, kalboje dar gyvai yra vartojamos. Nevienodą šių veiksmažodinių leksemų sugramatinimą minėtoms funkcijoms rodo ir jų distribucijos skirtumai. Straipsnio ketvirtajame ir penktajame skyriuose atlikta empirinė kalbamų jungčių sintaksinės ir semantinės

distribucijos studija leidžia daryti kai kurias svarbias išvadas dėl jų paralelinės raidos ir koegzistavimo tapatumo teiginių (jungties konstrukcijų) tinkle.

6.2.1 Atlikta jungties formų *virto* ir *tapo* tarpusavio sukeičiamumo galimybių DLKT rašytiniuose registruose kvantitatyvinė analizė rodo, kad būtų netikslu jungtį *tapti* laikyti nežymėtuoju kalbamų jungčių poros nariu, galinčiu jungtį *virsti* pakeisti vadinamuosiuose neutraliuose kontekstuose: į struktūralistinę žymėtasis *vs.* nežymėtasis narys schemą šias dvi jungtis, kaip veikiausiai ir tą pačią ingresyvinio aspekto rodiklio funkciją atliekančią trečiąją jungtį *darytis / pasidaryti*, galėtume sprausiti tik ignoruodami jų semantines specifikacijas. Kitaip sakant, jungtis *tapti* galėtų keisti likusias dvi jungtis šioms būdinguose kontekstuose tik nemenko reikšmės nuostolio sąskaita. Išties tirtoje DLKT imtyje jungties forma *tapo* be žymesnio reikšmės nuostolio galėtų pakeisti jungties formą *virto* tik apytikriai 16% atvejų. Atkreiptinas dėmesys, kad tirti tekstyno rašytinės kalbos pavyzdžiai yra daugiau ar mažiau paragavę redaktoriaus plunksnos, juose ir vienos, ir kitos jungties semantinės „specializacijos“ saviems kontekstams gana gerai skiriamos, painiojimo atvejai yra palyginti reti (spontaniškoje šnekamojoje kalboje jie greičiausiai yra dažnesni).

6.2.2 DLKT duomenų analizė rodo, kad nėra pagrindo abejoti lekšemos *virsti* kaip aspektinės jungties statusu. Bent pusėje tirtos tekstyno imties atvejų JK su *virto* jau nebežymi neigiamo arba neigiamai vertinamo subjektinio referento pokyčio, kuris yra sietinas su kilmės konstrukcija (reiškiančia pusiausvyros netekusio vertikalaus objekto griūtį žemėn) per konceptualiąją metaforą BLOGAI YRA ŽEMYN. Taip pat veiksmazodis *virsti* dabartinėje (bendrinėje) kalboje jau ima eiti jungties pareigas ir jam inherentiškai nebūdinguose sintaksiniuose kontekstuose: askriptyvinėse JK su būdvardiniais (nedalyvinės kilmės) komplementais ir sporadiškai – specifikinėse JK.

6.2.3 Peržengti minėtus sintaksinės distribucijos ribojimus jungtis *virsti* galėjo tik tada, kai pakankamai tapo desemantizuota ir funkciškai suartėjo su jungtimi *tapti*, kuri askriptyvinėse ir specifikinėse JK vartojama be jokių apribojimų. Konstrukcijų su abiem jungtimis tarpusavio sąveiką liudija ir bendri jų komplementų morfosintaksinio kodavimo ir sintaksinės struktūros elementai. Inkluzyvinių jungties *virsti* konstrukcijų daiktavardiniai komplementai bendrinėje kalboje ir dalyje tarmių šiandien vietoje senesnės prielinksninės [*i* NP_{acc}] konstrukcijos jau turi instrumentaliausio linksnį. Tokį daiktavardinių komplementų kodavimą ši konstrukcija galėjo perimti tik iš atitinkamos jungties *tapti* konstrukcijos. Iš inkluzyvinių jungties *virsti* konstrukcijų instrumentaliausio kodavimą yra perėmę ir askriptyvinių šios jungties konstrukcijų būdvardiniai komplementai (analogiški jungties *tapti* komplementai, bent DLKT randamuose pavyzdžiuose, dažniausiai derinami su subjekto daiktavardžiu, taigi turi nominatyvo linksnį). Kita vertus, ir

jungties konstrukcijoje su *tapti*, veikiausiai ne be konstrukcijų su *virsti* analogijos įtakos, kartais eksplicitiškai (prielinksnine konstrukcija [iš NP_{GEN}/ADJ_{GEN}]) reiškiamas subjektinio referento pokyčio išeities taškas (argumentas (S)).

6.3 Atlikta kontrastinė jungties formų *virto* vs. *tapo* semantinės distribucijos tirtose DLKT imtyse analizė leidžia manyti, kad abiejų jungčių koegzistavimą gramatėjimo kelyje lydėjo ne tik tarpusavio sąveika dėl funkcinės analogijos (galimai ir konkurencija, kuri šiame straipsnyje nebuvo tirta), bet ir semantinės ingresyvinio aspekto raiškos erdvės dalijimasis pagal paveldėtosios reikšmės nulemtas šių jungčių semantines specifikacijas ir jas atliepiančius jų aspektinius profilius. Analizės metu išryškėjusios kalbamų jungčių semantinės specifikacijos leidžia matyti ir pokyčio įvykių, kuriems perteikti pasirenkama viena, o ne kita jungtis, pobūdį.

6.3.1 Jungtis *virsti* inherentiškai žymi subjektinio referento pokytį jo kokybinių ir/ar kiekybinių charakteristikų mažėjimo linkme arba pokytį, kuris kalbinės bendrijos narių vertinamas neigiamai. Ši vertybinė konotacija dera su paveldėta iš slinkties konstrukcijos reikšme, pamatuojančia konceptualiąją metaforą BLOGAI YRA ŽEMYN. Tokios, nuo paveldėtosios semantikos dar neatitrūkusios, JK su *virsti* sudaro pusę tirtosios DLKT imties pavyzdžių.

6.3.1.1 Jungtis *virsti* paprastai pasirenkama radikaliai subjektinio referento pavidalo pokyčiui, persimainymui, arba transformacijai, perteikti. Tokie paprastai esti natūralūs gamtos elementų pokyčiai, veido mimikos persimainymai arba burtų keliu vykstančios individų transformacijos stebuklinėse pasakose. Tokiose JK su *virsti*, kuriose subjektinis referentas radikaliai keičia savo pavidalą, neretai reiškiamas ir (S) argumentas, įvardijantis pokyčio išeities tašką – ankstesnįjį jo pavidalą. Faktas, kad „ikivirsminė“ subjektinio referento būseną yra dažnai kalbamoje konstrukcijoje profiliuojama, rodo, jog ji yra neatskiriama jungties *virsti* aspektinio kontūro dalis.

6.3.1.2 Jungties *virsti* konstrukcijose profiliuojamas subjektinio referento pokytis rutuliojasi natūraliai, savo eiga, transformaciją patiriantis individas jos paprastai nekontroliuoja, pokytis nesuponuoja intencionalios veiklos ir jo rezultatas nėra numatomas iš anksto. Šias semantines JK su *virsti* specifikacijas taip pat turėtume sieti su pirminės reikšmės, paveldėtos iš atitinkamos slinkties konstrukcijos, pėdsaku.

6.3.2 Inkluzyvinėmis JK su *tapo* paprastai perteikiamas toks subjektinio referento pokytis, už kurį jis yra (ar yra laikomas) atsakingas, kurio rezultatą jis planavo ir jo tikslingai siekė. Jeigu tokių konstrukcijų subjektinis referentas nėra pats atsakingas už savo pokytį, už jį atsakingas intencionalus agentas ar kitas pokytį lemiantis veiksnys dažnai yra nesunkiai atsekamas iš konteksto. Dalis tokių JK su *tapo* profiliuoja subjektinio referento ingresiją į naujas pareigas, į naują rangą ar kitą socialinį statusą. Toks naujajį subjektinio referento statusą steigiantis pokytis dėsningai esti momentinio pobūdžio. Dažnai inkluzyvinėmis JK su *tapo* perteikiamas subjektinio referento

pokytis tėra kognityvinė projekcija paties kalbėtojo ar jo nurodomoje kolektyvinėje sąmonėje. Kitaip sakant, tokiuose jungties sakiniuose subjektinio referento ingresija į naująją statusą įvyksta tiksliai kognityvinėje plotmėje: individas, jo veiksmai ar koks bendresnis reiškinys tampa (kam nors) modeliu, pavyzdžiu, taisykle, tikslu ar priežastimi, arba įgyja kitą, kuri nors subjektinio referento reikšmingą aspektą išskiriančią, kognityvinę statusą, kuri žymi atitinkamas abstrakčios reikšmės daiktavardis. Dalyje tokių sakinių naujasis kognityvinis statusas subjektiniam referentui įsteigiamas paties kalbėtojo valia, taigi jie priskirtini *de dicto* teiginių kategorijai.

6.3.3 Nors abi preterito formos – *virto* ir *tapo* – jungties konstrukcijose pasitelkiamos ingresyvinio aspekto raiškai, tačiau vieno esinio ingresiją į kito būtį jos, dėl inherentinių semantinių savybių, dažnai perteikia skirtingai. Skirtumą reikėtų sieti su šių formų galimais turėti aspektiniais profiliais. Jungties forma *virto* paprastai pasirenkama, kaip subjektinio referento ingresija į naują būtį vyksta laipsniškai, inkrementine tvarka. Taip vartojama ši forma turi vyksmo (*accomplishment*) akcionalinio tipo predikato profilį. Jungties forma *tapo* paprastai vienareikšmiškai perteikia atsitikimo (*achievement*) įvykį, kuriame inceptyvinė pokyčio fazė sutampa su kompletyvine/tranzitine, taigi tokiam pokyčiui nebūdingas duratyvumas. Dėl to tokia jungtis sunkiai įsivaizduojama konstrukcijose, kuriomis perteikiama vieno proceso transformacija į kitą, mat tokiai transformacijai būdingas inkrementinis pobūdis, vadinasi ir tam tikra trukmė.

6.4 Nors veiksmažodžių *virto* ir *tapo* galimo tarpusavio sukeičiamumo mastas, jungties konstrukcijose, griežtai paisant semantinio adekvatumo kriterijaus, nėra itin didelis – priklausomai nuo registro, jis retai perkopia 15% – tačiau jis reikšmingas ir kartu su minėtais empiriniais JK su *virto* ir JK su *tapo* tarpusavio sąveikos dėl analogijos faktais leidžia abi jas laikyti kalboje veikiančios vienos abstraktesnės – ingresyvinio aspekto raiškos – konstrukcijos dviem atskiromis instanciacijomis.

6.5 Konstrukcijų su viena ar kita jungtimi produktyvumas, t. y. gebėjimas prisijungti vis naujus komplementų semantinius tipus, auga pirmiausiai tų jungčių semantinių specializacijų ribose. Tačiau plečiantis jungties veiksmažodžių komplementų semantinių tipų repertuarui, jų reikšmė neišvengiamai abstraktėja, ir jie tampa pajėgūs peržengti jiems būdingos semantinės distribucijos ribas. Plėsdama savo semantinę distribuciją, jungtis *virsti* vis labiau pajėgi konkuruoti su jungtimi *tapti*, tačiau ir vienos, ir kitos jungties prisitaikymas reikšti tik tam tikros rūšies pokyčius neleidžia manyti, kad viena kuri jungtis artimiausiu laiku iš vartosenos išstums kitą.

Santrumpos

ACC – accusative; akuzatyvas, galininkas

ADJ – adjective; adjektyvas, būdvardis

Comp – complement; komplementas, papildinys

Cop – copula; jungtis

GEN – genitive; genityvas, kilmininkas

FINIT – finite [verb form]; finitinė [veiksmazodžio forma]

IDENT – identification; identifikavimas, tapatumo teigimas

INCEPT – inceptive [phase, construction]; inceptyvinė (veiksmažodžio) [fazė, konstrukcija]

INFINIT – infinitive; infinityvas, bendratis

INS – instrumental; instrumentalis, įnagininkas

LOC – locative; lokatyvas, vietininkas

NOM – nominative; nominatyvas, vardininkas

NP – noun phrase/nominal; daiktavardinė frazė/vardažodis

PP – prepositional phrase; prielinksninė konstrukcija

Pred – predicative [complement]; predikatyvinis komplementas

Sbj – subject; subjektas, veiksnys

Top – topic; topikas, [sakinio] tema

V – verb; veiksmazodis

XP – a slot specified by either a preposition or nominative case on an adjective, nominal or participial; vieta konstrukcijoje, kurią užima prielinksninė frazė arba būdvardžio, daiktavardžio ar dalyvio nominatyvas

Duomenų šaltiniai

DLKG – Vytautas Ambrazas (red.), *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1997.

DLKT – *Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas*: <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/>.

DP – Poftilla Catholica [...] Per Kúniga Mikaloiv Davksza Kanonika Médniku / iz lėkißko pergûldita W Wilniui / Drukârnoi Akadêmios Societatis Iesv, A. D. 1599. Interneto prieiga: <http://seniejirastai.lki.lt/db.php?source=2>

DrskŽ – Gertrūda Naktinienė, Aldona Paulauskienė & Vytautas Vitkauskas, *Druskininkų tarmės žodynas*, Vilnius: Mokslas, 1988.

LKIS – Vytautas Ambrazas, *Lietuvių kalbos istorinė sintaksė*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2006.

LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas*. Interneto prieiga: <http://www.lkz.lt/dzl.php>

LLKŽ – Jonas Balkevičius & Jonas Kabelka, *Latvių–Lietuvių kalbų žodynas*, Vilnius: Mokslas, 1977.

LV – Karl Mülenbach (red. Jānis Endzelīns) 1923–1932: *Latviešu Valodas vārdnīca*, I–IV t. Rīga.

LzŽ – Jonas Petrauskas & Aloyzas Vidugiris, *Lazūnų tarmės žodynas*, Vilnius: Mokslas, 1985.

WP – *The Wolfenbuettel Postilla*, <http://titus.fkidg1.uni-rankfurt.de/texte/etcs/balt/lit/wp/wp.htm>.

ZtŽ – Aloyzas Vidugiris, *Zietelos šnektos žodynas*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1998.

Literatūra

Ambrazas, Vytautas (red.) 1997, *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Ambrazas, Vytautas 2006, *Lietuvių kalbos istorinė sintaksė*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

Arkadiev, Peter & Anna Daugavet 2016, The perfect in Lithuanian and Latvian: a contrastive and comparative study. Chronos 12 [12th International Conference on Actionality, Tense, Aspect, Modality/Evidentiality], Normandie Universite, UCBN, Caen, June 15–17, 2016.

Barðdal, Jóhanna 2008, *Productivity: Evidence from Case and Argument Structure in Icelandic*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Barðdal, Jóhanna & Spike Gildea 2015, Diachronic Construction Grammar: Epistemological context, basic assumptions and historical implications, In *Diachronic Construction Grammar*, Jóhanna Barðdal, Elena Smirnova, Lotte Sommerer, Spike Gildea (eds.), 1–50. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Croft, William 2001, *Radical Construction Grammar*, Oxford: Oxford University Press.

Croft, William 2012, *Verbs: Aspect and Causal Structure*, Oxford: Oxford University Press.

Holvoet, Axel & Rolandas Mikulskas 2009a, Laisvieji antriniai predikatyvai (nepublikuotas rankraštis).

http://lki.lt/LKI_LT/images/Padaliniai/Gramatikos_skyrius/Laisvieji%20antriniai%20predikatyvai.pdf

Holvoet, Axel & Rolandas Mikulskas 2009b, Būtinieji predikatyvai (nepublikuotas rankraštis).

http://www.lki.lt/LKI_LT/images/Padaliniai/Gramatikos_skyrius/Butinieji%20predikatyvai.pdf

Keinys, Stasys (red.) 2012, *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

Lakoff, George & Mark Johnson 2003(1980), *Metaphors We Live By*. Chicago/London: The University of Chicago Press.

Langacker, Ronald W. 1991, *Foundations of Cognitive Grammar*, vol. 2: *Descriptive Application*, Stanford, CA: Stanford University Press.

Langacker, Ronald W. 2002, *Concept, Image, and Symbol*, Berlin/New York: Mouton de Gruyter.

- Langacker, Ronald W. 2008, *Cognitive Grammar: A Basic Introduction*, Oxford: Oxford University Press.
- Mikulskas, Rolandas 2009, Jungties konstrukcijos ir jų gramatinis kontekstas, *Acta Linguistica Lithuanica* 61, 113–156.
- Mikulskas, Rolandas 2014, Subjecthood in specificational copular constructions in Lithuanian, In *Grammatical Relations and their Non-Canonical Encoding in Baltic*. Axel Holvoet & Nicole Nau (eds.), [Valency, Argument Realization and Grammatical Relations in Baltic 1], 181–206, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Mikulskas, Rolandas 2015, Aspekto raiška jungties konstrukcijose, *Lietuvių kalba*, 9, 1–49. <http://www.lietuviukalba.lt>
- Mikulskas, Rolandas 2017, *Copular Constructions in Lithuanian* [Valency, Argument Realization and Grammatical Relations in Baltic 4], Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Petré, Peter 2012, General productivity: How *become* waxed and *wax* became a copula. *Cognitive Linguistics* 23–1, 27–65.
- Plungian, Vladimir 2011, *Gramatinių kategorijų tipologija*, T. 2, Vilnius: Vilniaus Universitetas & Asociacija „Academia Salensis“.
- Pustet, Regina 2003: *Copulas: Universals in the Categorization of the Lexicon*, Oxford: Oxford University Press.
- Sližienė, Nijolė 1967, Lietuvių literatūrinės kalbos sudurtinių veiksmažodžių formų struktūra, *Lietuvių kalbotyros klausimai* 9, 63–82.
- Stassen, Leon 1997, *Intransitive Predication*, Oxford: Oxford University Press.
- Traugott, Elizabeth C. 2008, The grammaticalization of NP of NP patterns, In *Constructions and Language Change: Selected Papers from the Workshop on Constructions and Language Change, XVII International Conference on Historical Linguistics* [Trends in Linguistics: Studies and Monographs 194], Alex Bergs & Gabriele Diewald (eds.), 23–46, Berlin: Mouton de Gruyter.
- Vaičiulytė-Semėnienė, Loreta 2014, *Dabartinės lietuvių kalbos linksnių variantiškumas: Įnagininko, kaip konkuruojančio linksnio, pavyzdžiu*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Wittgenstein, Ludwig 1958, *Philosophical Investigations*, Oxford: Blackwell.

Gauta: 2018-02-12
Priimta: 2018-04-10